

PREACTES

**VI Congrés
d'Arqueologia
Medieval i Moderna
a Catalunya**

Lleida, del 29 de novembre
al 2 de desembre de 2018

ÍNDIX

1 - Els castells de frontera

- 1.00 **Els castells de frontera o la necessitat de defensar militarment els límits artificials dels països: el cas de les Terres de Lleida**
Joan-Ramon González Pérez
Cap d'Arqueologia de la Diputació de Lleida
- 1.01 **El vell castell de Castellví de la Marca (Barcelona): primeres intervencions arqueològiques (anys 2016-2018)**
Cristian Folch, Jordi Gibert, Xavier Gonzalo, Ramon Martí, Núria Martínez
Grup Ocorde, UAB
- 1.02 **Fortificacions pirinenques del conflicte Mallorca-Aragó**
Albert Pratdesaba i Sala
- 1.03 **La construcció de la frontera oriental d'al-Andalus a la llum de les recents intervencions arqueològiques en fortificacions dels districtes meridionals de Madīna Ṭurṭūša**
Joan Negre
Universitat Autònoma de Barcelona
- 1.04 **Torre de Vallferosa (Torà, la Segarra). Deu anys de treballs i preguntes (2006-2016)**
Josep Blasco, Josep Esteve, Pilar Giráldez, Joan Menchon, Joan S. Mestres, Roger Sala, Carme Subiranas, Màrius Vendrell, Mariona Valldepérez, Lurdes Verdes
- 1.05 **Castell de Rocabruna, Ripollès. Modificacions i solucions productives a la fortificació de la baixa Edat Mitjana**
Antònia Díaz-Carvajal, Bibiana Agustí Farjas, Almudena Garcia Ordóñez
- 1.06 **El conjunt monumental del castell de Besora (Santa Maria de Besora, el Bisaura). Una fortificació, diferents fronteres**
Cesc Busquets i Costa*, Marta Fàbregas i Espadaler**
*Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB / ATICS SL / Fundació Privada Conjunt Monumental Castell de Besora; **ATICs SL / Fundació Privada Conjunt Monumental Castell de Besora
- 1.07 **Les torres del Baix Ebre: instruments de colonització després de la conquesta de Tortosa (segles XII-XIII)**
Ariadna Closa , Marina Mateu
- 1.08 **El sistema defensiu d'origen medieval del Baish Aran: Origen i organització fins a principis de l'època Moderna**
Pèir Còts e Casanha
Centre d'Estudis Aranesi
- 1.09 **Castell de Montsoriu. Intervencions 2014 – 2018**
Jordi Tura, Sandra Pujadas, Joaquim Mateu, Josep Maria Llorens*, Gemma Font
Museu Etnològic del Montseny; *Museu d'Arqueologia de Catalunya – Girona

- 1.10 **Intervenció arqueològica al castell de Montbui (Bigues i Riells)**
Josep M. Vila i Carabasa
- 1.11 **Estudi històric i arqueològic del castell de Sallent (Bages)**
Josep M. Vila i Carabasa
- 1.12 **La torre del castell de Lloberola (Biosca, Segarra). Primers passos per a la seva consolidació**
Carles Freixes Codina, Ainhoa Pancorbo Picó, Antoni Valls Alecha

2 - L'arqueologia del món andalusí a Catalunya

- 2.00 **Arqueologia d'al-Andalus a Catalunya. Problemes i propostes**
Helena Kirchner
Universitat Autònoma de Barcelona
- 2.01 **1982-2018. Medina Larida: del desconeixement d'una ciutat a una realitat hipotètica**
Ana Lorient Pérez
Cap d'Unitat Tècnica d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida
- 2.02 **Un espai agrari de Miravet abans i després de la conquesta cristiana (segles X-XVII)**
Helena Kirchner, Antoni Virgili, Manel Pica, Montserrat Rovira
- 2.03 **El prat de Tortosa (segles X-XIII)**
Antoni Virgili, Marina Mateu, Núria Pacheco, Manel Pica, Nil Rider
- 2.04 **Noves dades sobre el jaciment andalusí del Pla d'Almatà de Balaguer. Prospeccions geofísiques i interpretació arqueològica**
Carme Alòs*, Helena Kirchner**, Marta Monjo***, Roger Sala****, Eva Solanes*
* Museu de la Noguera, ** Universitat Autònoma de Barcelona, *** Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya, **** SOT Prospecció arqueològica
- 2.05 **La necròpoli alt medieval del riu Galligants. Els enterraments sota ritual islàmic a la ciutat de Girona**
Maribel Fuertes Avellaneda
- 2.06 **Una lauda sepulcral islàmica de primeries del segle XV localitzada a Sant Martí de Maldà (l'Urgell)**
Miquel Torres Benet, Joan Eusebi Garcia Biosca
- 2.07 **Castelló i Maçalepha: identificació de dos topònims de la carta de seguretat als sarraïns de la Ribera d'Ebre (1153)**
Antoni Virgili, Meritxell Blay

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

- 3.00 **L'arqueologia medieval a Catalunya vint anys després del congrés d'Igualada**
Josep Maria Vila
ACRAM
- 3.01 **L'arqueologia de les esglésies romàniques de la Vall de Boí . Balanç de 25 anys de recerques del Servei del Patrimoni Arquitectònic**
Eduard Riu-Barrera
Arqueòleg i historiador. Servei del Patrimoni Arquitectònic. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya
- 3.02 **Arqueologia medieval a les comarques tarragonines 1998-2018. Un retrospectiu**
Joan Menchon i Bes
- 3.03 **L'arqueologia medieval i moderna en els darrers vint anys a les comarques de Girona**
Anna Maria Puig Griessenberger
- 3.04 **El paper de la Diputació de Lleida en la normalització de l'arqueologia medieval i moderna en els darrers vint anys**
Joan-Ramon González Pérez
Cap d'Arqueologia de la Diputació de Lleida
- 3.05 **Alguns encerts i alguns forats negres de l'arqueologia funerària preventiva**
Bibiana Agustí, Antònia Díaz-Carvajal
- 3.06 **Estat de la qüestió de la recerca arqueològica als castells del Camp de Tarragona**
Joan Menchon i Bes, Isidre Pastor i Batalla
- 3.07 **L'arqueologia medieval a les comarques tarragonines en els darrers 20 anys**
Maria Adserias Sans, Maite Miró Alaix, Imma Teixell Navarro
Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya
- 3.08 **Barcelona: aportacions de l'arqueologia medieval i moderna en els darrers 20 anys**
Josep Pujades

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

- 4.01 **Urbanisme al suburbi fora muralles d'Olèrdola (Pla dels Albats. Olèrdola, Alt Penedès). Primers resultats**
Núria Molist*, Xavier Esteve**, Gisela Ripoll***
* Museu d'Arqueologia de Catalunya, ERAAUB, ** Tríade Serveis Culturals, ERAAUB, *** Universitat de Barcelona, ERAAUB
- 4.02 **Ocupació de l'exterior de les torres romanes 27 i 28 de Bàrcino entre els segles IX-XIII**
Jordi Ramos Ruiz*, Carme Miró i Alaix**, Santiago Riera Mora***, Philip Banks***
*ATICS SL, **Servei d'Arqueologia de Barcelona (ICUB), ***Universitat de Barcelona

- 4.03 **Un tram de la façana fluvial de Tortosa durant la Baixa Edat Mitjana. Les excavacions de les Cases de la Catedral (Tortosa, Baix Ebre)**
Ramon Ferré Anguix, Laura Bricio Segura
GRESEPIA (Grup de recerca Seminari de Protohistòria i Arqueologia de la Universitat Rovira i Virgili)
- 4.04 **Les Esplugues de Segur i el Pui de Segur. Els orígens alt medievals i feudals de Pobla de Segur**
Walter Alegría, Pau Castell
LAMUB, Universitat de Barcelona. IRCVM
- 4.05 **Intervenció arqueològica al recinte sobirà del Castell de Vilademàger, La Llacuna (Anoia)**
Mireia Sabaté i Balada, Cristian Folch i Iglesias
- 4.06 **Descobrint una nova capella funerària a la Catedral de Girona**
Anna Augé, Maribel Fuertes , Àngela G. Centelles
- 4.07 **Resultats de la darrera intervenció arqueològica a la façana nord de la Catedral de Santa Maria d'Urgell (TM de la Seu d'Urgell). Les troballes d'època tardoantiga i medieval. Noves dades per aproximar-se als orígens i l'evolució d'Vrgellum**
Walter Alegria Tejedor, Òscar Augé Martínez
- 4.08 **Intervenció arqueològica a l'antiga canònica de la catedral de Vic**
Josep M. Vila i Carabasa
- 4.09 **L'església de Sant Pere de Casserres. Darreres intervencions**
Francesc X. Florensa Puchol
ATICS SL
- 4.10 **El monestir de Sant Esteve de Banyoles, Pla de l'Estany. Darreres intervencions arqueològiques**
Almudena García, Antoni Palomo, Bibiana Agustí, Antònia Díaz-Carvajal, Rafel Rosillo
- 4.11 **El monestir d'època visigoda de Santa Cecília dels Altimiris (Pallars Jussà). Presentació de la recerca arqueològica actualitzada fins el 2018 i actual hipòtesi vigent**
Walter Alegría, Marta Sancho
- 4.12 **El jaciment de Sant Martí de Les Tombetes. De centre de producció romà a necròpolis i hàbitat medieval. (ss. IV-XIII)**
Izaskun Ambrosio, Walter Alegría
- 4.13 **El Pont Vell de la Rovira (Sant Pau de Segúries, Ripollès)**
Joan Llinàs i Pol
Atri Cultura i Patrimoni, SLU
- 4.14 **El sitjar medieval de l'estadi Johan Cruyff, Ciutat Esportiva del FCB (Sant Joan Despí, Baix Llobregat)**
Iñaki Moreno Expósito
ATICS SL

- 4.15 **La localització d'un tram de la muralla baix medieval de Girona**
Maribel Fuertes Avellaneda, Josep Maria Llorens i Rams
- 4.16 **Localització d'un nou tram de muralla a Puigcerdà (Cerdanya). La excavació al solar de la Plaça Templers**
Júlia Miquel López
ARQUEÒLEGS.CAT, S L.
- 4.17 **Dos enterraments clandestins al castell de Castellbò en temps del catarisme (segles XII-XIII)**
Carles Gascón, Josep Medina, Núria Montes, Andrea Fernández-Vilela, M. Eulàlia Subirà, Joan-Ramon González
- 4.18 **Molí hidràulic de l'Avinguda Blondel, 94**
Isabel Gil Gabernet, Marta Morán Álvarez
Arxiu Arqueològic de Lleida. Servei de Patrimoni Cultural Històric Artístic-Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida
- 4.19 **El Castellot de Bolvir. Les intervencions arqueològiques des del 2014 al 2018. Les darreres novetats de la fase medieval**
Adrià Cubo, Jordi Morera, Oriol Olesti, Joan Oller
- 4.20 **Resum de la intervenció arqueològica a la Plaça major de Tàrraga 2018**
Anna Colet Marcé, Oriol Saula Briansó, Ivonne Pont, Joel Minguell
- 4.21 **Intervenció arqueològica al Molí Comú de Vallbona de les Monges**
Núria Cabañas
CatPatrimoni
- 4.22 **L'ocupació medieval de les Guixeres de Súrria: L'església de Sant Pere del Puig i la torre del Puig de Sant Pere**
Cristina Belmonte, Roser Arcos
- 4.23 **Estudi històric i arqueològic de la Torre 11 de la muralla de Montblanc**
Carme Subiranas
- 4.24 **La intervenció realitzada en el solar de la Rambla de Ferran 17/19 de Lleida**
Maria Pilar Vázquez, Joan-Ramon González, Josep Medina
Secció d'Arqueologia de la Diputació de Lleida
- 4.25 **El Mas d'En Torres**
Adrià Cubo, Mireia Del Pueblo
- 4.26 **L'absis romànic de l'església dels Sants Just i Pastor de Barcelona**
Roser Arcos, Cristina Belmonte

- 4.27 **El cementiri parroquial d'Argelaguer, la Garrotxa. Intervenció arqueològica 2014-2015**
Bibiana Agustí, Almudena García, Antònia Díaz-Carvajal, Rafel Rosillo, Antoni Palomo
- 4.28 **Cervera, la ciutat soterrada**
Anna Camats, Mireia Pedro
- 4.29 **Excavacions a la Plaça Major d'Alcarràs: la descoberta d'una església i un cementiri oblidats**
Xavier Bermúdez, Marta Monjo, Meritxell Monrós i Marta Mulet
- 4.30 **La necròpolis moderna de la Sagrera**
Dídac Pàmies Gual
Antequem
- 4.31 **Campament militar del segle XVII n.e. al C. Balboa del barri de la Barceloneta? Valoració des de l'estudi de les restes humanes**
X. Sánchez-Bonastre X*, E. Nadal**, Mª E. Subirà*
* Unitat d'Antropologia Biològica, Dpt. BABVE, Facultat de Biociències, Universitat Autònoma de Barcelona, ** Actium Patrimoni Cultural SL
- 4.32 **Els forns de munició de la ciutadella de Roses i la reocupació de l'espai de la vila medieval en època moderna**
Lluís Palahí, Josep Burch
Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic-Universitat de Girona
- 4.33 **La intervenció al carrer de l'Estació 11-19 a Sant Andreu**
Joan Piera Sancerni
Abans sl
- 4.34 **La intervenció arqueològica al carrer de Banyoles, 1 (Esponellà, Pla de l'Estany, Girona)**
Òscar Matas Pareja, Carme Miró i Alaix
- 4.35 **Almacelles, recuperant història i patrimoni**
Josep Ibarz Gilart*, Montse Gené Castan
*Alcalde de l'Almacelles, **Tècnica de patrimoni de l'Ajuntament d'Almacelles
- 4.36 **La Vilavella del Castellet 2015-2018. Primers resultats arqueològics**
Walter Alegría Tejedor, Sabina Batlle Baró, Júlia Coso Álvarez, Xavier Costa Badia
- 4.37 **Aplicació de les aproximacions facials a l'àmbit de l'Arqueologia: el cas d'Els Altimiris**
Marta Medina Palau
- 4.38 **Aportacions i observacions a les sèries tipològiques de la ceràmica comuna baix medieval de Barcelona, a partir del inventari de la Col·lecció de ceràmiques de la Catedral de Barcelona**
Jordi Aguelo Mas
Arqueòleg i col·laborador extern de la S.E. Catedral Basílica Metropolitana de Barcelona

- 4.39 **El Castell de Castellolí: Resultats preliminars de la primera fase d'excavacions**
Roser Arcos, Cristina Belmonte, Xavier Bermúdez
- 4.40 **Intervencions de la Secció d'Arqueologia de la Diputació de Lleida durant els anys 2014-2018**
Joan-Ramon González, Josep Medina, Maria Pilar Vázquez
- 4.41 **Els sistemes d'abastiment, distribució i evacuació d'aigües a la Cartoixa d'Escaladei**
Josep M. Vila i Carabasa
- 4.42 **D'un hemidolmen a un mas rònec. Resultats preliminars. Fals, Fonollosa (El Bages)**
Cristina Belmonte i Roser Arcos
- 4.43 **Estudi d'una lesió cranial "peri-mortem". Inhumació múltiple localitzada a l'Església de l'Assumpció de Còll (Vall de Boí, Alta Ribagorça)**
Núria Armentano i Oller, Isidre Pastor i Batalla
- 4.44 **L'Argentona medieval i moderna. Noves aportacions de l'arqueologia**
Cesc Busquets i Costa*/**, Míriam Esqué i Ballesta**
*Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB, **ATICS SL
- 4.45 **El tancament nord de la vila medieval de Molins de Rei. Resultats preliminars de la intervenció arqueològica a la Plaça de Catalunya, 16**
Roser Arcos, Cristina Belmonte
- 4.46 **Estudi històric i arqueològic de la Torre 24 de la muralla de Montblanc**
Josep M. Vila i Carabasa
- 4.47 **Intervenció arqueològica al carrer de Cardenal Casañas 6-8 (Ciutat Vella, Barcelona). Exemple d'evolució urbanística**
Noemí Nebot Pich
- 4.48 **La necròpolis del Campet de la Sal (Cardona, Bages)**
Ot Ordeig i Andreu, Ainhoa Pancorbo i Picó
- 4.49 **Intervencions arqueològiques al Palau dels Requesens. Molins de Rei**
Gemma Caballé, Carme Subiranas, Josep M. Vila
- 4.50 **Àrees d'urbanització de la vila de Cardona d'acord amb els resultats de les darreres intervencions arqueològiques**
Ainhoa Pancorbo Picó

- 4.51 **Intervenció arqueològica a l'església de Sant Domènec de Puigcerdà (Cerdanya)**
Júlia Miquel López
ARQUEÒLEGS.CAT, S L.
- 4.52 **Intervenció arqueològica al túnel anomenat Ull de Basilisc a Puigcerdà (Cerdanya)**
Oriol Achón Casas, Júlia Miquel López
ARQUEÒLEGS.CAT, S L.
- 4.53 **Primer estudi dels vidres tardoantics i altmedievals dels jaciments dels Altimiris (s. V-IX d.c.) i Sant Martí de les Tombetes (s. IV-XIII d.c.) (Serra del Montsec)**
Marta Valls, Bet Mallofré
- 4.54 **Necròpolis rurals de les comarques de Ponent: datacions a partir del C14**
Joan Salvador Mestres Torres*, Marta Monjo Gallego**, Josep Gallart i Fernández***
*Universitat de Barcelona, **Serveis Territorials de Cultura a Lleida. Servei d'Arqueologia i Paleontologia
- 4.55 **Sitges i marbres a la zona de la plaça de l'Oli de Tarragona. Resultats dels treballs arqueològics realitzats l'any 2015**
Pilar Bravo, Joan Menchon, Josep Francesc Roig
- 4.56 **Intervenció arqueològica al carrer de Sant Crist, 70-72, Plaça d'Ibèria, 5 de Barcelona**
Carles Navarro Barberán, Dídac Pàmies Gual, Núria Cabañas Anguita
Antequem
- 4.57 **Can Déu-siau: una premsa del segle XVII a Santa Coloma de Farners**
Joan Llinàs i Pol
Atri Cultura i Patrimoni, SLU
- 4.58 **Un dipòsit humà anormal d'època tardo antiga. Resultats de la intervenció arqueològica del solar Tres d'Abril 24-26 i Vídua Vives 22-24 de Sant Boi de Llobregat. Barcelona**
Cristina Belmonte, Roser Arcos
- 4.59 **La muntanya de Montjuïc de Barcelona (Barcelonès) en època medieval i moderna**
Gemma Caballé, Carme Miró, Jordi Ramos
- 4.60 **Estudi històric i arqueològic de la masia de Can Graells de Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental)**
Gemma Caballé, Montserrat Villaverde
- 4.61 **Les intervencions arqueològiques a l'ermita de Sant Silvestre de Vallirana (Baix Llobregat)**
Josep Maria Vila i Carabasa, Emiliano Hinojo Garcia*
*Arqueòlegs.Cat
- 4.62 **Intervencions arqueològiques al turó de Tagamanent (2012-2018)**
Josep M. Vila i Carabasa

- 4.63 **La Torre de Campelles: història i evolució d'un conjunt militar i residencial des de la baixa edat mitjana fins a la primera guerra carlina**
Albert Pratdesaba, Elisenda Collelldemont, Joan Frigola, M. Àngels Pujol

5 - Pòsters: Arqueologia de la Guerra Civil Espanyola: els objectes bèl·lics

- 5.01 **Aproximació a la vestimenta militar, l'armament i els objectes personals de 17 soldats del bàndol rebel (Front del Segre, Figuerola d'Orcau)**
Jordi Ramos Ruiz*, Laia Gallego Vila*, Núria Armentano Oller**, Cesc Busquets i Costa*/***
*ATICS SL, **ANTROPÒLEGS LAB, *** Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB
- 5.02 **Espai històric Els Barrancs. Resultats de les pràctiques arqueològiques del grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona (2017-2018)**
Queralt Solé Barjau*, Jordi Ramos Ruiz**, David Tormo Benavent***, Laia Gallego Vila**, Eulàlia Díaz i Ramoneda, Alba Peña Muñoz
* Universitat de Barcelona, **ATICS SL, ***COMEBE, Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre
- 5.03 **Intervenció arqueològica al jardí de la casa Brou de Seròs (Segrià, Lleida). Els materials arqueològics vinculats a la fossa de dos individus de la Guerra Civil espanyola**
Jordi Ramos Ruiz*, Cesc Busquets i Costa*/**, Núria Armentano Oller***
*ATICS SL, **Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB, ***ANTROPÒLEGS LAB
- 5.04 **La cota 287 (Corbera d'Ebre, Terra Alta). Materials arqueològics recuperats a la posició del batalló Mickiewicz**
Queralt Solé Barjau*, Jordi Ramos Ruiz**, David Tormo Benavent***, Laia Gallego Vila**, Eulàlia Díaz i Ramoneda, Alba Peña Muñoz
*Universitat de Barcelona, **ATICS SL, ***COMEBE, Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre
- 5.05 **Materials de conflicte a la batalla de l'Ebre. Estudi arqueològic dels béns mobles recuperats a les intervencions arqueològiques vinculades als parcs èdics**
Jordi Ramos Ruiz*, Cesc Busquets i Costa*/**
*ATICS SL, **Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB
- 5.06 **Vestir-se per anar a la guerra: els elements d'indumentària militar recuperats en les intervencions del Pla de fosses 2017-2018**
Anna Camats, Òscar Escala, Andrea Fernández-Vilela, Sergi González, Diego López-Onaindia, Joel Minguell, Núria Montes, Andreu Moya, Àngels Pujol, Marta Riba, M. Eulàlia Subirà, Enric Tartera, Ares Vidal
- 5.07 **Benes, fèrules i sutures: els materials mèdics i quirúrgics recuperats en les intervencions del Pla de fosses 2017-2018**
Anna Camats, Òscar Escala, Andrea Fernández-Vilela, Sergi González, Diego López-Onaindia, Joel Minguell, Núria Montes, Andreu Moya, Àngels Pujol, Marta Riba, M. Eulàlia Subirà, Enric Tartera i Ares Vidal
- 5.08 **La cultura material dels soldats: els objectes personals i quotidians recuperats en les intervencions del Pla de fosses 2017-2018**
Anna Camats, Òscar Escala, Andrea Fernández-Vilela, Sergi González, Diego López-Onaindia, Joel Minguell, Núria Montes, Andreu Moya, Àngels Pujol, Marta Riba, M. Eulàlia Subirà, Enric Tartera i Ares Vidal
- 5.09 **Anàlisi general de la cultura material del front de la batalla de l'Ebre**
Andrew Kelly

1 - Els castells de frontera

1.00 ponència presentació oral i a publicació

Els castells de frontera o la necessitat de defensar militarment els límits artificials dels països: el cas de les Terres de Lleida

Joan-Ramon González Pérez

Cap d'Arqueologia de la Diputació de Lleida

Les fronteres són les línies artificials que es posen per interessos polítics sobre el territori, reflectides als mapes pels cartògrafs i fitades en el paisatge si s'escau, sobretot de manera ben palesa quan hi ha passos regulats mitjançant les duanes... Habitualment les divisòries han estat evidenciades mitjançant fites, més o menys treballades, però que no impedeixen el pas d'un costat a l'altre com pot veure's al llarg del Pirineu, per exemple. L'espai Schengen és una bona mostra de tenir avui fronteres totalment permeables entre els països de la Unió Europea. L'altre extrem en el tractament de les fronteres és quan són totalment tancades mitjançant la construcció de murs i d'altres elements que dificulten el pas, com el limes de l'imperi romà, la muralla xinesa, el mur de Berlín o les tanques del sud d'Estats Units o de Ceuta i Melilla. A mig camí entre el límit senyalitzat però passable i l'infranquejable, hi ha l'edificació de castells o fortaleses que solquen per protegir la ratlla separadora. Aquesta manera de defensar la integritat d'aquells límits on rau una comunitat i una realitat política concreta s'ha efectuat, de manera generalitzada a casa nostra des de l'edat mitjana.

Els castells de frontera neixen per tant per la necessitat de defensar els límits meridionals dels comtats catalans respecte a les fortificacions establertes en la Frontera Superior de l'al-Àndalus. Segons avança la conquesta de noves terres pels cristians l'edificació de noves fortaleses serà una constant en el paisatge, arribant a tenir una important densitat en la zona mitjana de la geografia catalana. La tipologia dels castells fronterers va des de les nombroses torres, predominantment circulars, fins als primers castells més complexos. Aparentment els andalusins tenen preferència per les torres rectangulars, però casos com el d'Ardèvol o Peracamps de filiació cristiana, posen en dubte aquesta generalització. Tanmateix les revolucionàries datacions de la torre de Vallferosa posen en crisi l'esquema evolutiu que de manera habitual era acceptat.

La major part de les fortaleses perden la seva funció defensiva com castells de frontera en la baixa edat mitjana; progressivament moltes o són abandonades o es van adaptant a les necessitats residencials de confortabilitat que els seus habitants requereixen com passa a Guimerà, Maldà o Ciutadilla per posar exemples amb peculiaritats diferents tots tres. Tanmateix hi ha zones on el caire fronterer es viu, però ja respecte als veïns cristians del moment, com passa al Pallars Sobirà o a la Val d'Aran.

L'aparició dels estats moderns portarà la construcció de grans fortaleses, adaptades per allotjar un major nombre de soldats i sobretot a les noves necessitats defensives que l'aparició de l'artilleria originarà. Castell-ciutat serà la defensa del Pirineu, però la de Lleida estarà provocada per l'aparició de la nova frontera que l'efímera república catalana de Pau Claris originarà en el sud-oest de Catalunya...

Les guerres carlines motivaran unes defenses de les vies de comunicació principals, quan la divisió entre els bàndols no té uns límits especialment clars. Cosa que no passarà amb la darrera guerra civil, ja que el front del Segre, actiu durant nou mesos de 1938, serà un exemple inèdit en el territori de frontera ben tancada. Finalment l'oblidada línia P torna a un esquema dens, però amb una certa permeabilitat, de fortificacions al llarg de tota la frontera nord.

Tot i que ens centrem en les Terres de Lleida, per raons de la seu del Congrés i pel millor coneixement del territori per part del ponent, la major part del relat aquí manifestat és totalment extrapolable a la resta de Catalunya.

El vell castell de Castellví de la Marca (Barcelona): primeres intervencions arqueològiques (anys 2016-2018)

Cristian Folch, Jordi Gibert, Xavier Gonzalo, Ramon Martí, Núria Martínez
Grup Ocorde, UAB

Durant els darrers tres anys el grup de recerca Ocorde ha conduït diverses intervencions arqueològiques a la localitat de Castellví de la Marca, tot desenvolupant tasques de prospecció i d'excavació, en el marc d'un projecte investigador genèric i en coincidència amb la iniciativa municipal de restaurar la torre mestra del seu castell medieval. Conegut com el Castellot, evidentment el seu veritable nom històric seria Castellvell, tal i com l'anomenen les fonts d'ençà del segle X, denominació que expressa una major antigor, fins ara indefinida en termes arqueològics.

Per tal d'aproximar-nos al subjecte principal que sempre ha estat el castell, durant els anys 2016 i 2017 realitzarem dues campanyes consecutives de prospeccions sobre tota l'extensió del municipi, amb poc més de 28 km². D'aquí se'n derivà la identificació de 24 zones arqueològiques distintes que corresponen tant a jaciments antics com medievals, la majoria desconeguts fins ara. De fet, principalment es tracta d'establiments ibèrics i romans que segueixen pautes precises de distribució, alhora que els assentaments medievals sovint proporcionen registres menys consistents en superfície i una major diversitat de situacions.

En qualsevol cas, entre uns i altres jaciments destaca el cas del Castellot, on s'observaven les ruïnes de la torre mestra de planta circular, amb una cisterna adossada i un edifici preromànic de dues naus que fou l'església del castell en temps comtals, a banda d'alguns trams de muralles. Amb l'excepció del buidat de la gran cova que hom troba al peu del cingle del castell, fa gairebé un segle, fins ara aquest era un jaciment sense dades arqueològiques, on la prospecció detectà àmplies zones de dispersió de materials molt diversificats, que comprenien no sols la fortificació sinó també altres sectors del vessant meridional de la muntanya. Per tal de constatar aquesta ocupació extramurs, l'any 2017 s'excavà l'extrem oriental de la plataforma inferior del Castellot, on bàsicament s'identificà un hàbitat precari del segle X, en coincidència amb la conquesta comtal del Penedès. Durant la restauració de la torre mestra, finalment l'any 2018 hem pogut excavar bona part del quadrant nord-est del castell, on s'identifiquen tres línies de muralla distintes. D'altra banda, aquí es registren materials de l'Edat del Bronze i d'època romana, tant altoimperials com tardoantics, així com es documenta una ocupació medieval molt dilatada i ben bé contínua, fins inicis de l'època moderna.

1 - Els castells de frontera

1.02 comunicació presentació oral i a publicació

Fortificacions pirinenques del conflicte Mallorca-Aragó

Albert Pratdesaba i Sala

L'inici de l'excavació l'any 2015 del castell de Campelles al Ripollès, una fortificació desconeguda fins al moment, va obrir forces interrogants tant pel què feia a la seva cronologia com a la seva funcionalitat. L'estudi de materials i estratigrafia arqueològica juntament amb la recerca documental, va obrir pistes sobre una torre edificada durant el conflicte dels regnes de Mallorca i Aragó.

Tal i com s'ha pogut comprovar, aquesta disputa va provocar que es construïssin nombroses torres i forteses al llarg de la línia dels Pirineus dins dels comtats de Rosselló, Cerdanya, Vallespir, Capcir i Conflent. Exemples d'aquestes construccions militars serien la Torre del Mir, Castell de Puigbalador, Castell de Sant Cristau, Torre del Far, etc. A dia d'avui es disposa de molt poca informació sobre aquestes fortificacions tant a nivell documental com a nivell arqueològic. En aquest darrer cas, el coneixement és pràcticament nul.

Aprofitem aquesta oportunitat per posar sobre la taula l'estat de coneixement actual sobre aquest tema establint una comparativa entre les diverses torres que s'han identificat vinculades al conflicte entre els regnes i quines novetats pot aportar l'excavació de la torre de Campelles en relació a la resta.

La construcció de la frontera oriental d'al-Andalus a la llum de les recents intervencions arqueològiques en fortificacions dels districtes meridionals de Madīna Ṭurṭūša

Joan Negre

Universitat Autònoma de Barcelona

Dins del projecte marc sobre l'estudi de l'organització territorial, fiscal i militar de Tortosa en època andalusina, aquesta comunicació presenta els resultats de diverses intervencions arqueològiques que s'estan duent a terme a fortificacions situades al sud de la seua circumscripció.

Després de la prospecció arqueològica sistemàtica i la revisió dels fons de museu del districte estricte de la ciutat (comarques del Baix Ebre i Montsià), la següent fase de treball de camp s'ha iniciat a partir de l'excavació i l'estudi del registre arqueològic de tres fortificacions, situades en els districtes meridionals de Tortosa (comarques litorals del Maestrat històric). Tot i tractar-se de projectes encara en execució, estem ja en disposició de presentar uns primers resultats. En concret, ens centrarem en els treballs realitzats als jaciments del Tossal de la Vila (Serra d'en Galceran), la fortalesa d'Orpesa i la de Xivert (Alcalà de Xivert). Per a totes ells es presentarà un estudi general de les diferents tècniques constructives utilitzades, solucions poliorcètiques, distribució, modulació, registre material i una proposta de seqüència cronològica.

El Tossal de la Vila es presenta com un gran recinte de pedra en sec amb muralles ciclòpies esglaonades amb bastions quadrangulars i torres rodones als extrems distals. El seu interior presenta diversos àmbits definits en termes de complexitat estructural i funcionalitat, definida en gran part gràcies a l'estudi del registre ceràmic, zooarqueològic i metàl·lic. Amb diverses datacions radiocarbòniques dutes a terme, se'ns presenta una ocupació i ús d'aquesta fortificació des d'almenys inicis del segle IX. Aquest exemple, a més, resulta clau per posar de nou sobre la taula, des de l'evidència arqueològica, la discussió sobre l'origen i les funcions dels recintes de pedra en sec de les comarques de Castelló, que fa ja més de quaranta anys que resta estancada.

La fortalesa d'Orpesa, per la seua banda, presenta un cas totalment diferent. Es tracta d'un recinte en forma de polígon irregular amb unes muralles aixecades en tàpia sobre sòcol de maçoneria encofrada. Amb diverses torres i àmplies reformes al llarg del període andalusí, ara podem destriar almenys tres fases constructives del recinte, tot sent la més antiga d'elles la vinculada a l'emirat, probablement a finals del segle IX o inicis de la següent centúria. Registre ceràmic i metrologia s'uneixen en aquest cas per explicar l'evolució històrica i arquitectònica d'aquesta fortalesa.

Per últim, a Xivert trobem un dels més bons exemples de com s'originen i es desenvolupen els ḥuṣūn al territori de Tortosa. Atenent a les descripcions d'aquest tipus de forteses a les fonts àrabs coetànies, sabem que un ḥiṣn és alguna cosa més que una simple fortificació, i Xivert ens ajuda a entendre en quina mesura. A partir de l'estudi de paraments de les abundants restes constructives conservades, i amb el seu acarament amb el registre material recuperat en diverses excavacions dutes a terme al recinte superior, el cos de guàrdia i el poblat, ara estem en condicions de plantejar una seqüència històrica formativa d'aquesta fortalesa, que té el seu origen a la segona meitat del segle X.

Totes tres presenten, per tant, cronologies i plantejaments edificatius molt diversos, i a través d'elles podem resseguir, en termes generals, unes dinàmiques d'organització defensiva i control territorial ben definides a través de les fonts àrabs i llatines. És de l'acarament entre aquests dos registres, l'arqueològic i l'escrit, que pensem que es poden extreure una sèrie d'interpretacions històriques a contrastar amb els registres de més ençà del Sènia. Fortaleses com les de Miravet o Amposta, amb una conservació molt minsa d'estructures andalusines, poden beneficiar-se dels treballs realitzats al País

Valencià; dins d'un territori que, durant gran part del seu període andalusí, es mantingué baix l'òrbita de Tortosa.

Torre de Vallferosa (Torà, la Segarra). Deu anys de treballs i preguntes (2006-2016)

Josep Blasco, Josep Esteve, Pilar Giráldez, Joan Menchon, Joan S. Mestres, Roger Sala, Carme Subiranas, Màrius Vendrell, Mariona Valdepérez, Lurdes Verdes

L'any 2006 es van iniciar els primers treballs per la recuperació de la torre de Vallferosa gràcies a una actuació del programa de l'1 % Cultural. Les actuacions permeteren una cosa molt important: poder accedir al seu interior i poder-la estudiar amb més deteniment. Aviat van sorgir els primers dubtes sobre com s'havia explicat fins ara, des d'entendre-la com una torre folrada a la seva datació, i per tant l'època en què va ser construïda. El fet és que els dubtes van portar a fer més estudis i anàlisis. Primer datació per 14C, després els morters, seguit d'un aixecament d'escàner làser i una prospecció de georadar, i més 14C, i treballs arqueològics a la sitja de l'interior i la coberta.

Els darrers treballs es van desenvolupar entre 2016 i 2017, és a dir més de 10 anys actuant en la torre, tot generant preguntes, incerteses, que potser és el moment de començar a resoldre. La causa de tot això, és que tot apunta que no és pas una construcció en tres fases, la primera del segle X, la segona d'inicis de l'XI i la tercera ja del XII o XIII.

Es realitza un balanç de les actuacions tant arqueològiques, com analítiques i restauracions realitzades en aquests anys.

Castell de Rocabruna, Ripollès. Modificacions i solucions productives a la fortificació de la baixa Edat Mitjana

Antònia Díaz-Carvajal, Bibiana Agustí Farjas, Almudena Garcia Ordóñez

Els elements de fortificació del castell de Rocabruna són objecte de l'adaptació constant a les necessitats estratègiques del conjunt. Entre aquests elements, la torre circular de migdia i la bestorre quadrangular del sud-oest són estructures del recinte perimetral que manifesten aquesta versatilitat mitjançant una ampliació de la seva funcionalitat i la seva remodelació arquitectònica.

La torre de migdia és una petita construcció de planta circular de 4,10 m de diàmetre exterior i 2,10 m de diàmetre interior, assentada directament sobre el substrat de roca, que es presenta irregular i amb cabussament vers el sud. L'excavació de l'interior de la torre mostrarà un nivell d'enderroc que es data entre la segona meitat del segle XV i el tercer quart del segle XVI. Els nivells inferiors corresponen a diverses capes de lloses de pedra corresponents a un mínim de dos pisos, caiguts i col·lapsats sobre el sòl pavimentat de la base. El buidatge i neteja de la torre mostrarà un pany interior amb nombrosos forats o nínxols en diferents nivells, disposats de manera regular, que interpretem com sostraccions intencionals de pedres del mur amb la finalitat de donar un ús secundari a la torre, probablement de colomar, funció que s'avé amb la situació de l'estructura a migdia i amb les seves reduïdes dimensions. Es tracta d'un recurs productiu molt freqüent en contextos medievals i moderns pels avantatges que la cria de coloms suposa quant a precocitat productiva, freqüència de la posta i longevitat reproductora, front a la cria d'altres espècies d'aviram o bé com a complement.

La torre de sud-oest és una construcció de planta poligonal en U, que només té tres murs perquè està concebuda com una bestorre de la muralla destinada a reforçar l'angle sud-oest del perímetre, tal com confirmen les espitlleres, una al parament oest, tres al parament nord i tres més al parament sud, aquestes disposades en dos nivells diferents. La base dels tres murs s'asseu directament sobre el substrat de roca que cabussa cap a l'oest i el sud. Pel costat de llevant, els murs laterals nord i sud de la torre estan construïts sobre un tram de mur perimetral antic i destruït just a l'angle sud-oest. La torre està bastida amb pedres escairades de calcària local alternada amb alguna sorrenca, amb les juntes plenes amb abundant morter de calç de color blanc i textura dura mercès a la grava gruixuda barrejada. Per sota del nivell d'enderroc, els diversos nivells de reompliment han lliurat material ceràmic de pisa valenciana amb reflexos metàl·lics que ens situen entre la segona meitat del segle XV i el XVI.

1 - Els castells de frontera

1.06 comunicació presentació oral i a publicació

El conjunt monumental del castell de Besora (Santa Maria de Besora, el Bisaura). Una fortificació, diferents fronteres

Cesc Busquets i Costa*, Marta Fàbregas i Espadaler**

*Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB / ATICS SL / Fundació Privada Conjunt Monumental Castell de Besora; **ATICS SL / Fundació Privada Conjunt Monumental Castell de Besora

Des de l'any 2005 s'està duent a terme un projecte de recerca, conservació del patrimoni edificat i posada en valor patrimonial del Conjunt Monumental del Castell de Besora (Bé Cultural d'Interès Nacional). Així, gràcies a la recerca documental, arqueològica, antropològica i arquitectònica, s'ha pogut constatar que: l'indret va estar ocupat des de l'edat del ferro; que hi va existir un hàbitat a l'època ibèrica; que en època visigòtica es convertí en un castellum amb un edifici cultual; que s'hi establí una fortificació de la primera Marca Hispànica d'època carolíngia que continuà durant els primers moments de la independència dels comtes catalans dels francs; que aquest castell es monumentalitzà en ple segle XI quan el senyor de Besora era un dels consellers més ben considerats dels comtes de Barcelona; i, finalment, que el recinte castral s'anà transformant en plena època medieval i fins i tot durant els segles XVI, XVII, XVIII i XIX en una fortificació estratègica en els diferents vaivens bèl·lics del país.

En aquesta comunicació intentarem desgranar, a través dels resultats obtinguts fins al moment, com la situació geogràfica i orogràfica d'aquesta fortificació (dalt d'un turó a més de 1.000 metres d'alçada, sobre el riu Ter, entre la Plana osonenca i la primera muntanya pre-pirinenca ripollesa i garrotxina) la convertí en un enclavament estratègic de la frontera nord al llarg de tota la història.

Les torres del Baix Ebre: instruments de colonització després de la conquesta de Tortosa (segles XII-XIII)

Ariadna Closa , Marina Mateu

Tortosa, la principal ciutat musulmana del Baix Ebre (sud de Catalunya), fou conquerida el 1148 pel comte Ramon Berenguer IV i la República de Gènova. La victòria cristiana també comportà que Tortosa i el seu terme fossin ocupats per colons cristians que substituïren a la població andalusina, la qual havia mort, fugit, o bé havia estat deportada. La colonització va comportar nous patrons d'assentament i una conseqüent transformació del paisatge, procés que ha quedat recollit en la documentació dels segles XII i XIII. En aquesta documentació que explica el nou ordre feudal i descriu el paisatge sovint es fa referència a les torres, estructures erigides en les diferents àrees rurals ocupades pels cristians.

L'estudi arquitectònic i arqueològic dels seus paraments ha conduït a dividir les torres en dos grups: aquelles de planta quadrada/rectangular i aquelles altres de planta circular. No obstant, ambdues tipologies presenten tècniques constructives similars. Des de mitjans segle XX, la tradició historiogràfica ha presentat aquestes torres situades a les proximitats del curs baix del riu Ebre com elements que constituïen un sistema defensiu, que remunta a l'Antiguitat. Tanmateix, aquesta teoria no ha estat contrastada ni per l'arqueologia ni per les dades documentals. Si bé encara no es disposa de cronologies absolutes que permetin datar aquestes construccions, l'anàlisi de la documentació ha permès vincular-les amb els grans senyors feudals que impulsaren la colonització del territori. Així, el nostre objectiu consisteix en determinar quina funció tingueren les torres en l'articulació i l'organització dels nous nuclis de població i dels espais de conreu promoguts pels conqueridors. Per respondre a aquestes qüestions, es fa ús del registre arqueològic i del documental.

El sistema defensiu d'origen medieval del Baish Aran: Origen i organització fins a principis de l'època Moderna

Pèir Còts e Casanha
Centre d'Estudis Aranesi

Cal dir que aquesta comunicació és una primera aproximació al tema, ja que al dia d'avui encara manca desenvolupar força treball d'investigació documental i prospecció de camp, i que en aquest article tan sols ens centrem en la part baixa d'Aran. Som conscients que encara ens falta informació per tal de donar una visió al 100% d'aquesta àrea, més hem fet un esforç per tal de ser lo més rigorosos possible. També cal dir que el fet d'haver actuat arqueològicament en tres de les fortificacions del Baish Aran ens ha permès desenvolupar la recerca en aquesta zona, i per tant deixem per més endavant la publicació dels nostres resultats en la resta d'Aran, ja que encara tenim força mancances i vuits en la documentació i en la informació de camp que necessitem per tal de redactar les conclusions globals del territori.

La situació política tan especial de la Val d'Aran, vinculada amb els territoris de la vessant sud del Pirineu des d'època llunyana, primer amb el comtat de Ribagorça des del segle IX i després amb la Corona des del XI han influït, i força, en el seu procés d'autodefensa, ja que els poders polítics propers al nostre territori (comtats de Comenges i Pallars Sobirà i posteriorment el regne de França), sempre han tingut pretensions territorials en la mateixa, e inclús en certs moments històrics, ha format part d'aquests territoris com a feu. Això, com dic, a forçat a crear una xarxa de defensa força densa degut a la gran distància que ens ha separat sempre del poder de la corona i de les seves estructures militars. Per tant ha existit un gran sentiment d'autodefensa generant un sistema defensiu propi i suficientment ben organitzat per tal d'evitar al llarg dels segles l'annexió del nostre territori a les pretensions dels nostres veïns.

Ja en època Moderna, els esdeveniments a Aragó i el inici del control directe per part de la monarquia especialment del Comtat de Ribagorça, el creixement del bandolerisme i el perill protestant, fan augmentar la tensió en el Pirineu i entorns amb la conseqüent militarització de la zona. La inversió militar i de fortificació dels castells de l'àrea es reflexa en aquests moments amb la visita de Tiburcio Spanochi per tot aquest espai i en especial d'Aran. Aquestes construccions són anomenades i descrites per Juan Francisco de Gracia a principis del segle XVII, donant-nos una informació força valuosa per al seu coneixement. En les darreres dècades, hem efectuat diverses campanyes arqueològiques en alguns d'aquests castells i podem confirmar al 100% les donades relatades per aquest visitador reial.

1 - Els castells de frontera

1.09 comunicació presentació a publicació

Castell de Montsoriu. Intervencions 2014 – 2018

Jordi Tura, Sandra Pujadas, Joaquim Mateu, Josep Maria Llorens*, Gemma Font

Museu Etnològic del Montseny; *Museu d'Arqueologia de Catalunya – Girona

Presentem els resultats de les intervencions arqueològiques al castell de Montsoriu (Arbúcies – Sant Feliu de Buixalleu, la Selva) dels darrers 4 anys. La zona específica d'intervenció es troba situada a l'exterior de la fortificació, en el sector nord i oest, concretament en l'àrea defensiva anomenada fossat nord i la zona d'habitat adjacent.

La comunicació pretén analitzar de forma global dins la poliorcètica defensiva de Montsoriu la funcionalitat dels sistemes defensius exteriors del gran castell gòtic. Sembla ser (segons les darreres aportacions de les excavacions arqueològiques del 2018) que la construcció dels fossats defensius fou una obra conceptualitzada ja en la fortalesa tardoromànica (finals del XII) però no serà fins a la segona meitat del segle XIV que el fossat nord es converteix en una veritable defensa, amb un desnivell de més de 25 metres de roca retallada i talús.

El fossat perimetral nord i oest fou excavat a la roca del turó en el segle XII i inicis del segle XIII, moment en que queda definit en bona mesura el perímetre actual del castell. En aquest moment el fossat es troba retallat a la roca seguint un pla constructiu bastant uniforme i en part delimitat per la mateixa roca a mode de canal defensiu. Aquesta estructura però presenta diverses etapes de reforma que es relacionen amb les fases evolutives de Montsoriu com a fortalesa, al llar de la baixa edat mitjana.

En aquest context, les excavacions han permès documentar la construcció del mur de tancament de la barbacana pel sector nord entre la segona meitat del segle XIII i la principis del segle XIV (fase constructiva de finals del segle XIII o de Marquesa de Cabrera, ca1280). Una segona fase del fossat nord coincideix amb la gran reforma gòtica de mitjans segle XIV de Bernat de Cabrera, quan es bastirà el talús perimetral defensiu, i el propi fossat s'utilitzà de pedrera per abastir el material necessari per al recobriment en pedra del talús, eixamplant la part central. Posteriorment es documenta un procés d'ús com a abocador, especialment en el sector nord-est del fossat. Finalment, ja al segle XV, i molt possiblement a causa dels terratrèmols del segon quart de segle (1427-28 i 1448), el fossat es veurà afectat per un gran enderroc procedent de la caiguda de part de les estructures de la sala nord del Recinte Sobirà. Aquest col·lapse deixà el fossat a la meitat de la fondària original. En posterioritat als terratrèmols (dins el segle XV) es dugueren a terme una sèrie d'obres de manteniment i conservació de les estructures del sector nord del Recinte Sobirà, per la qual cosa es documenten nivells constructius dins el fossat generats per les tasques de treball d'obra. El procés d'enrunament del castell en els segles posteriors, anirà colmatant-lo quasi en la seva totalitat.

En el sector adjacent al fossat nord, s'ha documentat un retall a la roca mare que emmarca una sèrie d'àmbits, ocupats entre la segona meitat del segle XII i inicis del XIII. Posteriorment, i en un moment avançat dins del segle XIII, aquesta zona es reocupa amb l'aixecament de noves estructures. Una possible hipòtesi ens permet relacionar aquesta segona fase constructiva amb àmbits ja documentats en les intervencions del 1979 i 1983, i amb la muralla defensiva que tancava tot el recinte del clos nord en ús dins el període de la croada contra Pere II.

1 - Els castells de frontera

1.10 comunicació presentació a publicació

Intervenció arqueològica al castell de Montbui (Bigues i Riells)

Josep M. Vila i Carabasa

Durant els mesos de desembre de 2017 i gener de 2018, en el marc dels treballs de restauració del castell de Montbui que promou l'Ajuntament de Bigues i Riells amb la col·laboració de la Generalitat i la Diputació de Barcelona, es va portar a terme una excavació arqueològica que va abastar la totalitat de l'edifici. Els treballs han permès deixar a la vista la forma i distribució interior de la fortalesa i identificar elements nous que han canviat considerablement la interpretació històrica del castell.

Sabiem fins ara que el castell de Montbui estava documentat des del segle X i que al segle XI era en mans de la família de Mir Geribert. També era conegut que el castell va ser comprat el 1240 pel bisbe de Barcelona que va convertir-lo en presó episcopal. Es desconeixia en quin moment va ser abandonat.

Una de les principals novetats que ha deixat al descobert l'excavació és la troballa de les restes d'una torre circular, característica del segle XI i que era completament desconeguda ja que estava molt destruïda i colgada per la runa. Els treballs arqueològics han permès també conèixer l'existència d'un espai central a la part alta de castell, amb les restes d'un gran arc de diafragma, que correspondria a la sala principal de la fortalesa. Altres espais que s'han pogut delimitar són la zona de les quadres, on s'han conservat les menjadores dels animals i també diverses escales que ens porten a pensar que el castell, en la zona que actualment queda més baixa, disposava d'almenys un o dos pisos més fins a igualar-se amb la part posterior. També s'ha pogut situar entorn a mitjan segle XV l'abandonament de l'edifici. Amb posterioritat només es coneixen utilitzacions marginals de caràcter puntual.

1 - Els castells de frontera

1.11 comunicació presentació a publicació

Estudi històric i arqueològic del castell de Sallent (Bages)

Josep M. Vila i Carabasa

L'antic castell de Sallent, juntament amb la capella romànica de sant Esteve (actualment de sant Sebastià), se situa en l'extrem d'un serrat, anomenat Turó del Castell, que es dreça a la riba esquerra del riu Llobregat, prop de l'actual població de Sallent. L'any 2006 el Departament de Cultura de la Generalitat va encarregar un estudi històric del conjunt en el marc dels treballs previs a la redacció d'un projecte de recuperació integral del conjunt. L'estudi va consistir en una recerca documental exhaustiva sobre el castell, combinada amb un estudi dels paraments reconeixibles en l'entorn de la fortalesa, ja que no estava prevista cap mena d'intervenció arqueològica de subsol en aquella primera fase.

L'estudi va permetre situar en els segles IX-X el moment inicial de la fortificació, de la que tenim sobretot traces de la primitiva església, especialment tres tombes, sitges i altres estructures documentades en una intervenció dins del temple realitzada el 1985.

Des del punt de vista documental s'ha pogut resseguir tota l'evolució històrica del conjunt, amb la construcció de l'església actual a finals segle XI i amb la transformació de les edificacions de l'antic castell en un mas a finals de l'Edat Mitjana. L'evolució d'aquest mas s'ha pogut resseguir també documentalment durant tota l'època Moderna.

La torre del castell de Lloberola (Biosca, Segarra). Primers passos per a la seva consolidació

Carles Freixes Codina, Ainhoa Pancorbo Picó, Antoni Valls Alecha

L'any 2016 es va emprendre la redacció del projecte de consolidació de la torre del castell de Lloberola, a petició de l'Ajuntament de Biosca i amb motiu del mal estat en què es trobava l'estructura. La torre presideix un impressionant conjunt arquitectònic i paisatgístic emplaçat en un turó de prop de 30 m de llarg per us 13 d'ample, que domina la vall de Llobregós. Està format, a més, per les restes, molt arrasades, del perímetre emmurallat del castell i per les estructures de distribució de l'interior del recinte.

Tot i que la notícia més antiga coneguda del castell és de l'any 1041, es tracta d'una fortificació clarament preromànica. En aquest sentit, si tenim presents els resultats dels darrers estudis efectuats sobre la torre de Vallferosa, creiem que cal incloure-la dins la mateixa línia de treball, juntament amb la d'Ardèvol o la de Peracamps. Tanmateix, la recerca en el nostre cas, és encara molt incipient, ja que a banda dels aixecaments corresponents només s'hi ha efectuat una petit campanya arqueològica d'excavació del darrer enderroc de l'interior de la torre.

Tot i això, l'excavació va permetre documentar una torre de planta rectangular a l'interior del perímetre conegut i determinar que es conserva una estratificació corresponent pel cap baix a tres horitzons cronològics, essent el material recuperat més modern alguns fragments d'escudelles de reflexos metàl·lics del segle XVI.

D'altra banda, un aixecament minuciós tant del folre exterior com de l'estructura interior de la construcció ha permès també estudiar-ne la factura, identificar-ne els nivells originals en alçat i l'existència de diferents fustes en la seva fàbrica, de les quals se n'ha pres mostra.

2 - L'arqueologia del món andalusí a Catalunya

2.00 ponència presentació oral i a publicació

Arqueologia d'al-Andalus a Catalunya. Problemes i propostes

Helena Kirchner

Universitat Autònoma de Barcelona

Intentar realitzar un avaluació de l'estat actual de l'arqueologia d'al-Andalus a Catalunya i fer propostes de futur em suggereix una primera objecció. El marc geogràfic, que té sentit en el context d'aquest congrés, no en té en el contextos històric i historiogràfic. L'arqueologia d'al-Andalus en territori de Catalunya està impregnada dels problemes que l'arqueologia planteja pel coneixement de la formació d'al-Andalus en general i de la Frontera Superior (al-t,agr al-a'là), en particular. D'altra banda, cal tenir present la dificultat de proposar una síntesi d'un panorama de recerca caracteritzat per la seva fragmentarietat en bona mesura produïda per la manca de projectes de recerca i d'implicació institucional catalana en aquest període. La major part dels coneixements adquirits provenen d'intervencions preventives –o antigues urgències- i d'iniciatives de recerca locals, no sempre publicades de forma detallada. En aquest sentit, les intervencions realitzades en els anys 80 i 90 del segle XX a Tortosa i Lleida han creat un fons important de dades sovint poc explotades o superficialment publicades. La recerca programada, doncs, es redueix a les iniciatives del Museu de Balaguer i de comptats investigadors acadèmics de la Universitat de Lleida, a Lleida, i de la Universitat Autònoma de Barcelona, al Baix Ebre.

La ponència pretén fer un repàs dels problemes plantejats per l'arqueologia andalusina a Catalunya.

1. En primer lloc, cal remarcar que manca encara un instrument de classificació i datació de la ceràmica andalusina a Catalunya. Manca una obra de síntesi sobre les formes de producció, consum i distribució de la ceràmica en tots els períodes considerats.

2. La dificultat per trobar indicis arqueològics de cronologia emiral clarament identificables com a andalusins a tot el territori de la Catalunya Nova. En relació a aquesta qüestió, cal esmentar la dificultat de trobar traces d'ocupació musulmana en els territoris de l'anomenada Catalunya Vella i la manca d'una correcta identificació de produccions de ceràmica amb una cronologia anterior al segle X.

3. El procés de fundació o consolidació de les ciutats: Madîna Turţûşa, Madîna Lârîda i Madîna Balaghî.

4. La funció de les fortificacions (ḥuşûn) a la Frontera Superior.

5. En relació als punts anteriors és necessari realitzar estudis detallats de les tècniques constructives, els materials i establir cronologies absolutes. L'aplicació dels recursos de l'arqueologia de l'arquitectura hauran de ser determinants.

6. Les característiques del poblament rural, en forma d'alqueries i almúnies

7. La creació i evolució dels espais agraris: espais irrigats, de secà, gestió de les pastures i camins ramaders.

8. L'impacte de la conquesta feudal.

2 - L'arqueologia del món andalusí a Catalunya

2.01 comunicació presentació oral i a publicació

1982-2018. Medina Larida: del desconeixement d'una ciutat a una realitat hipotètica

Ana Loriente Pérez

Cap d'Unitat Tècnica d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida

Fins a la dècada dels anys 80 el coneixement arqueològic de l'antiga ciutat andalusina era pràcticament nul. Només les intervencions realitzades als anys 60 per Lluís Diez-Coronel i Josep A. Tarragó als soterranis de la Paeria, on es van recuperar materials descontextualitzats, indicaven la presència d'ocupació àrab en aquest indret.

La primera intervenció amb resultats positius d'època andalusina tingué lloc a l'exterior de l'església de Sant Martí el 1982. Aquesta, juntament amb els vestigis documentats als soterranis de la Paeria a partir de 1982, l'excavació de l'antic Portal de Magdalena -actual Auditori- Conservatori Enric Granados (1984-1987), i el material recollit l'any 1976 a la Plaça Sant Joan, van permetre establir les primeres hipòtesis sobre la ciutat de Lleida en època islàmica.

L'any 1992 l'Ajuntament de Lleida es va fer càrrec de la gestió del patrimoni arqueològic de la ciutat, fet que ha permès recollir i gestionar sota un mateix criteri tota la informació recollida a cada una de les intervencions arqueològiques realitzades i tenir una visió de conjunt de la evolució urbana de Lleida en les diferents fases històriques.

Pel que fa a la ciutat andalusina, aquests més de 30 anys d'activitat arqueològica ens ha permès definir alguns dels seus elements fonamentals i establir hipòtesis plausibles per uns altres. Podem restituir la muralla que encercla les 34 hectàrees de la medina, localitzar les dues cuirasses, la de Portaferri i la de Sant Andreu.

De la medina antiga, el barri de la Suda, hem recuperat el tancament i la ubicació de l'alcassaba, sense que puguem localitzar amb total certesa l'alcàsser.

Les restes arqueològiques documentades a la Seu Vella, ens permeten hipotetitzar sobre la ubicació de la mesquita aljama i creiem que les termes públiques romanes varen ser reutilitzades com a banys en època andalusina i que el conjunt adober documentat entre el carrer Blanquers i la Rambla Ferran es construeix en el mateix indret que havien ocupat les adoberies andalusines.

Dels espais destinats al comerç hem documentat tot un seguit entre la travessia del Carme i el carrer Democràcia, situades molt a prop d'on es trobaria la mesquita i els esmentats banys de Magdalena. I recentment, la documentació gràfica exhaustiva de les estructures localitzades al soterrani de la Paeria, ens ha permès la seva reinterpretació, establint en aquest indret el port fluvial de la ciutat

2 - L'arqueologia del món andalusí a Catalunya

2.02 comunicació presentació oral i a publicació

Un espai agrari de Miravet abans i després de la conquesta cristiana (segles X-XVII)

Helena Kirchner, Antoni Virgili, Manel Pica, Montserrat Rovira

En el marc del projecte “Museïtzació del Castell de Miravet” impulsat per l’Agència Catalana del Patrimoni Cultural” (Generalitat de Catalunya), l’any 2016 es va dur a terme l’estudi “Espais agraris entorn del castell de Miravet (Ribera d’Ebre)”, que inclou els actuals termes municipals de Miravet, Benissanet, Rasquera i Ginestar.

L’objectiu general era reconstruir els espais agraris i el paisatge d’època medieval més immediat al castell de Miravet i oferir una visió precisa de quins espais de cultiu hi havia just abans i després de la conquesta feudal, quines característiques i extensió tenien, com es gestionaven i com van evolucionar durant els segles posteriors.

La metodologia s’ha basat sobretot en l’estudi de la documentació escrita, el treball de camp, la prospecció arqueològica de superfície i l’anàlisi morfològica dels parcel·lars. El creuament, la integració i la contrastació de la informació d’aquests registres ha permès reconstruir en planta els espais cultivats i els circuits artificials de l’aigua, reconèixer i situar els topònims i també les restes arqueològiques dels llocs de residència.

Els espais de cultiu constituïen parcel·lars compactes, adjacents als llocs de residència i disposats al llarg de les vies de comunicació, però discontinus, ja que entre ells hi havia espais erms, d’aiguamoll fluvial o braços de riu. Se situaven en zones de cota lleugerament més elevada, fora de l’abast de les crescudes del riu, bé que podien estar afectats per inundacions, i també vora la desembocadura de torrents. La menció del riu i la via de comunicació en les afrontacions indiquen que la llera era molt més ampla i dispersa que a l’actualitat. El mètode de captació d’aigua majoritari eren els pous amb sínies.

Els terrenys més propers a les ribes fluvials rebien noms específics a la documentació escrita: sots o mitjanes, i també algezires (illes, en àrab), figuren gairebé sempre en zones tancades per meandres i eren morfològicament inestables a causa de les inundacions periòdiques. Tot fa pensar que en època andalusina aquests espais riberencs eren aprofitats sobretot com a àrees de recursos naturals forestals, caça, recol·lecció i pastura, però també podien ser en part conreats. Tanmateix, fou a partir del domini feudal que les noves senyories van promocionar el seu conreu mitjançant la concessió d’establiments emfitèutics.

En aquesta comunicació presentem l’estudi de l’espai agrari adjacent a l’assentament de Miravet, on s’esmenten una sèrie de topònims: l’Alcúdia, el Ballester, la Parellada, el Riber o la Ribera, l’Algezira, etc, situats entre el nucli i el galatxo, nom que designa un antic braç de riu que ha deixat traces en l’actual meandre, quan aquest encara no estava format. Aquests espais de conreu estaven situats en cotes més elevades respecte a aquest braç i als terrenys de ribera, es trobaven a banda i banda dels accessos al nucli habitat (com el camí de Móra) i estaven equipats amb pous de sinya. L’arqueologia ha desvetllat que alguna d’aquestes sínies estava ja operativa en època islàmica. Amb el decurs dels anys, els nous senyors cristians van impulsar programes de colonització en les terres més baixes properes a la riba fluvial.

2 - L'arqueologia del món andalusí a Catalunya

2.03 comunicació presentació oral i a publicació

El prat de Tortosa (segles X-XIII)

Antoni Virgili, Marina Mateu, Núria Pacheco, Manel Pica, Nil Rider

En el marc del projecte “Ciutats andalusines i el seu entorn agrari i l'impacte de la conquesta feudal. Els casos de Tortosa i Balaguer”, les campanyes de 2016 i 2017 es van centrar en la prospecció del curs baix de la riba esquerra de l'Ebre, entre Campredó (EMD de Tortosa) i els municipis de Camarles i l'Aldea. La recerca es va fonamentar en la informació proporcionada per diversos registres: la documentació escrita generada arran de la conquesta cristiana de Tortosa (1148), la prospecció i el treball de camp, l'anàlisi dels parcel·lars, la cartografia antiga i la toponímia. L'estudi combinat d'aquestes informacions ha permès delimitar l'espai que els documents més antics qualificaven com a prat, situat en el marge meridional de la riba fluvial i en el que aleshores constituïa l'inici de la plana deltaica en el sector comprès entre el mar i la boca oriental de l'Ebre.

En els clapers rocosos de la plataforma continental s'hi alineaven els districtes andalusins de Camarles, la Granadella, l'Antic, l'Aldea, Burjassénia, la Candela i els indrets d'Anglesola i Campors. El comte Ramon Berenguer IV va repartir aquests termes entre els conqueridors, els quals van impulsar processos de colonització que van consistir en la formació de nuclis residencials entorn de torres i en la construcció d'espais de conreu adjacents a aquests, en part, sobre la base de rompre les terres del prat.

Aquests processos es van enregistrar per via notarial mitjançant donacions i establiments emfitèutics que ofereixen detalls i descripcions rellevants sobre l'espai del prat, caracteritzat per l'existència d'estanys, llacunes, aiguamolls, illots rodejats de braços de riu i aigua entollada, i la vegetació associada a aquest medi lacustre. Els documents mostren l'espai agrari del prat que van trobar els conqueridors, i sembla que els andalusins en van fer un ús preferent com a pastura per al seu bestiar, però no es descarta un cert condicionament encaminat a regular la presència d'aigua mitjançant sèquies de drenatge. A partir de mitjan segle XII, les senyories feudals receptores van introduir modificacions sobre aquest espai en ampliar la superfície cultivada. Tanmateix, l'activitat ramadera va continuar essent molt important, com posen en relleu les vies de transhumància que connectaven les pastures de muntanya amb les riberenques, i els nombrosos conflictes per l'accés a les deveses. Els documents també informen dels instruments jurídics utilitzats en la cessió de solars per edificar, com es va regular explotació de les rompudes, la delimitació dels espais de conreu, i quins foren els cultius hegemònics.

2 - L'arqueologia del món andalusí a Catalunya

2.04 comunicació presentació oral i a publicació

Noves dades sobre el jaciment andalusí del Pla d'Almatà de Balaguer. Prospeccions geofísiques i interpretació arqueològica

Carme Alòs*, Helena Kirchner**, Marta Monjo***, Roger Sala****, Eva Solanes*

* Museu de la Noguera, ** Universitat Autònoma de Barcelona, *** Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya, **** SOT Prospecció arqueològica

Han passat més de trenta-cinc anys des de les primeres intervencions arqueològiques al jaciment andalusí del Pla d'Almatà de Balaguer. L'ocupació d'aquell altiplà erm situat al nord de l'actual centre històric no havia passat desapercebuda als historiadors locals des de finals del segle XIX, atesa la evidència de les imponents restes de la muralla que tancava el recinte. Aquella mateixa monumentalitat havia fet que els diversos historiadors atorguessin al jaciment una cronologia romana, atesa la desconexió i inexistència de la recerca en arqueologia andalusí en aquest territori.

El sondejos realitzats l'any 1982 van posar ja en evidència la massiva ocupació del sòl aparentment en les 27 hectàrees que tancaven les muralles d'Almatà i van confirmar les tesis, que s'apuntaven des del nou Museu de la Noguera, d'una cronologia andalusina per al jaciment que constituïa l'origen de la ciutat de Balaguer. Amb les obres de construcció d'una zona esportiva a l'indret es precipità l'inici de les intervencions arqueològiques en extensió que confirmaren la importància de l'indret i paralitzaren, de moment, qualsevol intent d'urbanització. Aquelles primeres intervencions localitzaren part d'un barri de terrissers amb cases, obradors i forns de cocció. També es feu una primera excavació a la part interior de la muralla, entre les torres 17 i 18 que documentà l'ocupació ocasional del jaciment en època feudal i també la seva utilització com a necròpolis en aquesta època. Intervencions posteriors al mateix indret demostraren la perduració d'aquell cementiri des del moment andalusí.

Entre 1991 i 1992 es feu una segona prospecció, aquest cop centrada en la meitat sud del jaciment i sobre una superfície de 8 ha amb un total de 51 sondejos que van sumar 1187 m². Els resultats foren positius en la totalitat de les superfícies prospectades, amb restes d'estructures i en el cas de les cales 18, 19 i 31 de 1993 amb restes humanes corresponents a una necròpolis que després s'ha pogut constatar que es troba al voltant de l'antiga mesquita aljama. Entre els anys 1994 i 2010 s'excavà en extensió una àrea situada al sud del jaciment que permeté la documentació i museïtzació de quatre cases i part de dos carrers de l'antiga madina Balaghí. En aquest lapse de temps però la Generalitat de Catalunya havia declarat el jaciment Bé Cultural d'Interès Nacional per tal de protegir-lo.

L'any 2015 la mateixa administració encarregà la realització d'un projecte de prospecció geofísica que permetés constatar el nivell d'ocupació del sòl al jaciment. Es va plantejar la seva realització en zones no sondejades anteriorment que permetessin verificar de nou la total ocupació i la seva densitat. Ateses les particularitats geològiques i constructives, es van assajar diferents mètodes de prospecció per tal de definir la metodologia més adaptada al jaciment i al seu context.

La prospecció magnètica es va revelar útil en la definició d'estructures de combustió i elements d'alt contrast magnètic, essent especialment efectiva en espais de producció ceràmica ja coneguts al nord del jaciment. En total es van cobrir 16.243m² amb prospecció magnètica.

Després d'avaluar els resultats de les primeres proves amb georadar, es va optar per l'aplicació d'un sistema d'alta resolució (200MHz, lectures cada 12x3cm) que va cobrir 40.700m². Les dades van posar de relleu diferents sectors d'una complexa trama urbana, amb diferències de conservació notables, encara que les dades obtingudes permeten una primera interpretació dels patrons de distribució dels espais de ciutat del segle XI. Aquests patrons juntament amb els resultats dels antics sondejos i les intervencions arqueològiques ens han d'ajudar a establir les futures polítiques d'intervenció al jaciment, un dels més importants d'aquesta època al nord de la península Ibèrica.

La necròpoli alt medieval del riu Galligants. Els enterraments sota ritual islàmic a la ciutat de Girona

Maribel Fuertes Avellaneda

Les excavacions realitzades entre els anys 1969 i 1975 al subsol de l'església de Sant Nicolau, van documentar l'existència d'una necròpolis a l'indret, amb enterraments que han estat interpretats dins l'època medieval. El cementiri s'ubicaria a la riba dreta del riu Galligants, a uns 200 metres de la porta nord de la ciutat, al costat de la seva via principal, i en el punt d'inici de dos camins secundaris, l'un cap a la Valle profunda (Sant Daniel), l'altre cap a Montjuïc i Campdorà.

L'any 2016 i en motiu d'una intervenció preventiva durant les obres de reforma d'un edifici del carrer del riu Galligants, a uns escassos 25 metres vers l'oest de l'esmentada necròpolis, es van localitzar 13 enterraments. Les tombes, que corresponen a una mateixa fase cronològica, ubicada entre la primera meitat del segle VIII i finals del primer quart del segle X, presentaven diferències notables en el ritual d'enterrament emprat. D'una banda, es localitzaren 5 tombes, amb retall de fosa simple, on els individus es trobaven disposats seguint el ritual de disposició cristiana habitual. D'altra banda, es documentà un conjunt de 8 enterraments que presentaven unes fosses més estretes i profundes que les anteriors, cobertes per una alineació de pedres i teules. Els individus es trobaren disposats de costat, sobre el lateral dret, amb les cames i els braços semi-flexionats, i el cap orientat vers al sud-est, seguint el ritual d'enterrament islàmic.

La troballa presenta unes dades inèdites a la ciutat de Girona, que venen a il·luminar un període històric conegut de manera molt escadussera a través de la documentació conservada, principalment d'origen àrab. Es més, amplia el registre arqueològic d'aquesta fase a tota la zona de la Marca Superior on, ara per ara, les troballes de necròpolis islàmiques són molt puntuals.

Una lauda sepulcral islàmica de primeries del segle XV localitzada a Sant Martí de Maldà (l'Urgell)

Miquel Torres Benet, Joan Eusebi Garcia Biosca

En el decurs d'unes obres realitzades en una casa del segle XVI, situada en el casc antic de Sant Martí de Maldà (l'Urgell), en un solar on s'hi ubicava les antigues dependències dels cellers i cavalleries del castell, es va localitzar una lauda sepulcral islàmica reaprofitada, com a material de construcció. En aquells moments poguérem salvar-la de la seva destrucció "in extremis".

Aquesta zona central del clos de la vila de Sant Martí, va ser remodelada al segle XVI, en part pel desmantellament de l'antic castell medieval per imperatiu del senyor de la Baronia de Bellpuig, a la qual pertanyia el poble; per a remodelar amb llurs pedres el monestir de Sant Bartomeu de l'Horta, de Bellpuig, a mitjans del segle XVI. En part, també per l'obertura de les muralles de la vila a finals del segle XVI i per la construcció de la nova església dedicada a Sant Martí Bisbe, a primeries del segle XVII. Aquesta dinàmica constructiva de la nova església va ocasionar el retorn provisional del culte religiós, a l'antiga capella del castell i llur fossar va ser remodelat, per a bastir-hi una rectoria provisional, l'any 1605. Obres aquestes que varen ocasionar l'enderroc d'antigues construccions annexes al castell, el desmantellament del castell i torre de guaita i l'abandonament i edificació de l'antic fossar de la primitiva església del segle XIII. Con a conseqüència d'aquest moviment constructiu s'han localitzat en els murs de les cases de l'encontorns diversos materials arqueològics del segles XII-XV: una estela discoïdal, una mènsula cantonera d'una porta romànica amb escacats i la lauda sepulcral islàmica que presentem en aquest comunicació.

L'interès de la peça rau en el fet de tractar-se d'una molt poc habitual lauda sepulcral islàmica amb inscripció bilingüe àrab/llatina. En el seu anvers expressa, en caràcters llatins, el nom del difunt [«Mohamed»] i la data de defunció [«MDCCCII»], mentre que al revers s'hi mostra en caràcters àrabs el "takbir" [«الله أكبر»] (Allâhu Akbar = Déu és el més gran)], una de les expressions formals més rellevants de la fe islàmica.

Aquest document epigràfic presenta la peculiaritat d'haver estat inscrit, possiblement, a dues mans, segons es desprèn de les diferències d'estils cal·ligràfics [Potser caldria desenvolupar-ho. Parles de diferències dintre del text llatí o entre aquest i l'àrab? La ma que inscriu la data és diferent de la que inscriu el nom del difunt? Això darrer és molt important d'establir]. La peça ha estat retocada en la seva part superior, ja que li manca el semicercle que acostuma a coronar aquest tipus de laudes funeràries, potser per encaixar-la millor en la paret on es va localitzar.

Però, possiblement, un dels aspectes més interessants d'aquest document epigràfic sigui la seva cronologia. Si la data que apareix a la lauda sepulcral -1532- correspon, efectivament, a la de la defunció, ens trobaríem davant de l'evidència d'una certa resistència per part de les comunitats musulmanes locals a l'aplicació de les lleis de conversió forçosa promulgades a la Corona d'Aragó l'any 1525. En virtut d'aquestes, es prohibia als recentment convertits la pràctica de qualsevol dels ritus islàmics, incloent-hi òbviament els funeraris, així com l'ús de la llengua àrab o la tinença de documents redactats en aquesta o en aljamia. Així doncs, els comendataris d'aquest epitafi estarien afirmant llur identitat cultural per una triple via: en primer lloc, mantenint el nom originari del difunt, quan la majoria dels seus antics correligionaris ja havien adoptat noms cristians; en segon lloc, emprant els caràcters àrabs, l'ús dels quals havia estat expressament vetat per ordre reial; i, en tercer lloc, persistint en el caire islàmic de la cerimònia funerària, que es palesa a través de l'ús del "takbir", per bé que aquest és discretament relegat a l'anvers de la lauda.

En darrera instància, però no per això menys important, aquest valuós document epigràfic aporta una

nova llum a una realitat fins ara poc documentada: la pervivència de comunitats musulmanes més enllà de les valls estrictes del riu Segre, Cinca i Ebre. La lauda que ens ocupa vindria, doncs, a reforçar d'altres indicis arqueològics i toponímics que, en el context de la vall del riu Corb, apunten cap a la possible existència de petites comunitats musulmanes a l'entorn del castell de Maldà i de Sant Martí. Unes comunitats de les quals, en el moment de l'expulsió dels moriscos del regne entre 1609 i 1614, ja se n'havia perdut la memòria.

Castelló i Maçalepha: identificació de dos topònims de la carta de seguretat als sarraïns de la Ribera d'Ebre (1153)

Antoni Virgili, Meritxell Blay

Després de la conquesta de Tortosa (1148) i Lleida (1149), les forces feudals van ocupar els reductes de Miravet, Siurana i Prades (1153). En aquesta data, Ramon Berenguer IV va atorgar una "carta de convinença i assegurança" als sarraïns de la Ribera d'Ebre. Entre els llocs esmentats n'hi figuren dos, Castelló i Maçalepha, que no havien estat correctament identificats pels historiadors i, per tant, no localitzats. L'estudi documental, toponímic i el treball de camp que es presenta en aquesta comunicació ha permès resoldre aquest problema. Els dos assentaments formaven part del gran terme medieval de Tivissa: avui, Castelló és un despoblat del terme de Vandellòs, situat al sud-est del nucli, mentre que Maçalepha correspon al mas de l'Estalella, terme de Tivissa, prop dels termenals amb Vandellòs, al sud del poble de Lladeria, a l'indret de la Salep. Malgrat la convinença, aquests dos llocs van resultar abandonats pels andalusins i no foren ocupats de nou fins el segle XIII, però per part de colons cristians. La constatació d'aquest fenomen mostra els efectes de la conquesta cristiana sobre la població nativa, que quedà repartida entre els diversos nuclis riberencs (Ascó, Flix, Garcia, Vinebre, etc.) alhora que s'abandonaven els assentaments de muntanya, com a conseqüència dels processos de reordenació del poblament dirigits pels conqueridors.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.00 ponència

presentació oral i a publicació

L'arqueologia medieval a Catalunya vint anys després del congrés d'Igualada

Josep Maria Vila

ACRAM

Quan l'any 1998 se celebrava a Igualada el I Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya, des de l'ACRAM ens plantejàvem una sèrie de reptes de futur tant per nosaltres com a associació com, sobretot, en relació amb l'evolució de la disciplina i el trasllat al discurs historiogràfic dels resultats d'una recerca arqueològica cada cop de més ingent.

Durant els vint anys que han passat des del congrés d'Igualada, l'arqueologia en general i la medieval i moderna de manera especial han crescut de manera exponencial pel que fa al nombre i també a la transcendència dels jaciments excavats. Per la seva banda, l'ACRAM ha complert amb el seu compromís de publicar cada quatre anys els resultats d'una part important de les excavacions. Finalment, moltes administracions ha engegat també publicacions destinades a fer aflorar els resultats de les recerques en arqueologia preventiva al nostre país.

En aquest període també han canviat de manera substancial els plans d'estudis i les titulacions a les universitats catalanes en el marc del desenvolupament del Pla Bolonya i finalment disposem de graus destinats específicament a formar arqueòlegs en les dues principals universitats catalanes.

Per la seva banda, l'arqueologia preventiva ha patit una important transformació en tot aquest temps, amb l'eclosió de les grans empreses en el període previ a la crisi i l'aparent consolidació d'una nova xarxa de petites empreses i professionals autònoms en els darrers anys. En qualsevol cas, tot i els problemes econòmics que han caracteritzat aquest últim període, resulta evident que avui en dia disposem objectivament de més i millors mitjans per desenvolupar una bona recerca en arqueologia medieval.

Un cop constatades aquestes evidències ens hem de preguntar fins a quin punt tots aquests canvis i aparents millores han permès avançar en els reptes que des de l'ACRAM ens planejaven fa vint anys o seguim immersos en els mateixos vicis i problemes que ja detectàvem en 1998. Amb aquesta ponència tractarem d'oferir una resposta, completament subjectiva i discutible, per suposat, a aquesta pregunta, amb l'objectiu de començar a posar les bases del que hauria de ser l'arqueologia medieval i moderna en l'horitzó del 2040.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.01 comunicació presentació oral i a publicació

L'arqueologia de les esglésies romàniques de la Vall de Boí . Balanç de 25 anys de recerques del Servei del Patrimoni Arquitectònic

Eduard Riu-Barrera

Arqueòleg i historiador. Servei del Patrimoni Arquitectònic. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya

L'any 1989 el Servei del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya va donar inici a un programa de protecció i recuperació del patrimoni de la Vall de Boí. Fins llavors només alguns dels temples tenien condició de monuments i cap dels seus entorns estava protegit ni tampoc els antics nuclis de població. Això en un moment de profundes transformacions per la pèrdua de magnitud de les activitats agropecuàries, l'abandó dels habitatges i el despoblament, contrarestat per l'augment de l'atracció turística amb la consegüent crescuda de la demanda immobiliària. Respecte els temples, tot i el seu reconeixement i les intervencions realitzades d'anys, es trobaven en un estat de conservació deficient o bé presentaven processos de restauració interromputs i maldestres. Les obres artístiques que encara guardaven, especialment medievals o barroques, es trobava desateses i sense la seguretat garantida. El conjunt del patrimoni no estava inventariat ni prou documentat, i les restauracions realitzades havien obeït només a un sumari reconeixement de les fàbriques.

Davant d'aquest estat de coses el Programa Vall de Boí va desenvolupar un primer estadi d'inventari i estudi per, acte seguit, estendre una sèrie de mesures de protecció per tots els temples amb el seu patrimoni, els seus entorns immediats, els conjunt urbans més remarcables i la pròpia Vall en conjunt (1992-1993). En una nova fase, encetada el 1994, s'emprengueren les tasques d'excavació, anàlisi i restauració dels temples, que segueixen avui en dia. Entre les realitzacions més conegudes hi ha el videomapatge de St. Climent de Taüll (2012-2013). Enmig d'aquest procés i com a conseqüència seva, les esglésies romàniques de la Vall foren inscrites a la llista de Patrimoni Mundial de la UNESCO (2001). Posteriorment les intervencions s'han incorporat al programa Romànic Obert del Departament de Cultura i l'Obra Social de la Caixa.

En els criteris i la practica d'aquestes intervencions responen a dos principis essencials. El primer és la consideració de l'evolució històrica completa dels edificis tot i reconèixer també l'excel·lent valor de l'etapa romànica. El segon és el seu caràcter sempre pluridisciplinar del seu estudi i de les actuacions derivades. Això va fer que amb el desplegament del programa els anys 1990 s'iniciessin les excavacions arqueològiques a la Vall, on mai s'havien practicat abans, ni en temples ni en qualsevol altre mena de jaciment. Més enllà de la funció de documentar l'evolució dels edificis de cara a la seva restauració, l'arqueologia no ha ignorat la importància que podia tenir per a l'estudi de qüestions de major abast, tan pel que fa a la història artística, especialment de l'etapa romànica, com pel que es refereix al procés de constitució de l'espai feudal a l'alt Pirineu, dins del qual la implantació d'esglésies i la seva articulació amb el poblament en constitueixen testimonis i agents privilegiats.

Les excavacions dels darrer 25 anys han abastat amb menor o major extensió tots dels temples de la Vall, principalment els seus entorns i excepcionalment el seu interior, íntegrament o parcial. Els treballs s'iniciaren a Santa Eulàlia d'Erill la Vall (1994), continuaren a Santa Maria de Taüll (1996), Sant Joan de Boí (1998-1999) i la Nativitat de Durro (2000-2002), per afectar també a Santa Maria de Cardet (2005-2006), Sant Feliu de Barruera (2011), Sant Climent de Taüll (2010) i l'Assumpció de Coll (2003, 2009 i 2013). Les recerques han estat conduïdes pel Servei del Patrimoni i Arquitectònic, fora de Santa Maria de Taüll, a càrrec del Departament de Política Territorial i Obres Públiques.

La informació recollida en els treballs i que la comunicació ha d'exposar amb detall fa referència, essencialment, als temples i la seva evolució. De les seves preexistències o fases anteriors no hi ha pràcticament dades. Uns pocs materials d'època romana són els vestigis més antics detectats, sense associació precisa a cap establiment. Entre l'etapa romana i l'inici del segon mil·lenni no hi ha testimonis

que puguin ser atribuïts. Les fàbriques més antigues dels temples poden remuntar al s. XI, encara que la convencional datació artística les situa a entre els s. XI-XII, cosa que sembla poc versemblant. Precedents poden ser alguns enterraments trobats dins i fora dels temples, sense però que remuntin gaire temps enrere. Això porta a pensar que implantació dels temples i la consegüent parroquialització es feu cap el segle XI en espais no edificats i a voltes sacralitzats per la presència d'una necròpolis precedents. El fet que els temples es trobin fora o a l'extrem de les poblacions actuals i presumiblement medievals, indicaria una implantació autònoma i posterior de la generació del poblament concentrat, fora del cas de Santa Maria de Taüll, on coincideixen. Aquesta població i les seves esglésies presenten una problemàtica del tot singular.

Cal fer especial menció al temple de Sant Climent de Taüll per la significació que l'arqueologia té respecte la controvertida cronologia de l'edifici i la pintura mural. La fàbrica en peu no presenta antecedents i resulta de la suma de dues etapes constructives, la primera de les quals pot remuntar-se a ple s. XI i no distar molt de la segona. L'absis major presenta almenys dos estadis d'acabats anteriors a la seva famosa decoració mural i així és pot concloure que la construcció i la decoració pictòrica no foren operacions simultànies ni articulades, sinó poc o molt distants.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.02 comunicació presentació oral i a publicació

Arqueologia medieval a les comarques tarragonines 1998-2018. Un retrospectiu

Joan Menchon i Bes

L'any 1998 un de nosaltres presentava un primer balanç referent a l'arqueologia medieval a les comarques del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat. Passat vint anys fem un repàs dels avenços i resultats.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.03 comunicació presentació oral i a publicació

L'arqueologia medieval i moderna en els darrers vint anys a les comarques de Girona

Anna Maria Puig Griessenberger

Malgrat les nombroses intervencions en restauració, rehabilitació i conservació del patrimoni monumental medieval de les comarques gironines, que des dels anys 60 del segle passat portava a terme el Servei de Monuments de la Diputació de Girona -relleu del Servei de Restauració de la Generalitat republicana-, i a partir de principi dels 80 en conveni amb el Servei de Restauració de la recent constituïda Generalitat de Catalunya, el naixement de l'arqueologia medieval s'ha de situar a final dels anys 80/principi dels 90 i de forma molt modesta. En el període que va de 1981 a 1995 només s'excava en un escàs 2,62 % d'aquest patrimoni i en la meitat dels casos a la comarca de l'Alt Empordà, que hem de considerar pionera. Al respecte, hem d'esmentar els treballs als monestirs de Sant Pere de Rodes (1989), Santa Maria de Panissars (1990) i Santa Maria de Roses -juntament amb la vila medieval- (1993), i els camps de treball de joventut que es fan als monestirs de Sant Llorenç de Sous (1986) i Santa Maria del Roure (1989). En aquest període, com d'aquí en endavant, no podem oblidar la participació del bisbat de Girona, dels ajuntaments i d'algunes entitats culturals.

Progressivament es va prenent consciència no només de la necessitat de recuperar un patrimoni que es troba en un estat de conservació precari sinó també del seu potencial turístic-cultural i de reutilització per a usos públics i privats. Si bé no augmenten els processos d'inscripció de béns culturals a nivell nacional sí que la generalització dels Pla d'Ordenació Urbana Municipal fa que molts edificis d'aquest període quedin protegits i subjectes a control arqueològic, ja sigui durant l'execució d'obres públiques com privades. Davant la manca de plans especials urbanístics que regulin les intervencions en els monuments, en aquest període s'elaboren plans directors. Altre cop la comarca de l'Alt Empordà és pionera, amb el Pla Director de Sant Pere de Rodes (1992) i el de la Ciutadella de Roses (1993); el de la Catedral de Girona és de l'any 1998. Afegir que l'Ajuntament del Port de la Selva aprova el Pla Especial urbanístic de Sant Pere de Rodes l'any 2014, el primer de la comarca.

Al marge d'aquestes dades, si prenem com a referència la publicació de les Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, que comencen l'any 1992, veiem com, durant aquest període que supera els 25 anys, les actuacions arqueològiques en jaciments medievals són el 27,68 % del total, mentre que el 23,63 % corresponen a jaciments d'època moderna. El punt d'inflexió es produeix l'any 1998, quan se superen el 20 % i el 15 %, respectivament. Si ens centrem en els darrers 10 anys i per l'època medieval, el 37,74 % d'aquestes intervencions es fan per raó d'obra pública, seguit del 32,88 % per treballs de consolidació/restauració/rehabilitació; els projectes de recerca o estudi són només un 16,71 % del total. No obstant això, la crisi provoca una certa davallada: l'obra pública passa d'un 46,30 % el 2008 a un 32,81 % el 2018 (la major part l'assumeixen els ajuntaments, amb obres de reurbanització en carrers i places); l'obra privada passa d'un 16,68 % a un 6,78 % el 2016 (puja fins al 15,62 % el 2018, índex de recuperació). No noten la crisi, en canvi, els projectes de consolidació/restauració/rehabilitació (del 14,81 % al 37,50 %), mentre que es mantenen els estudis/projectes de recerca (del 14,81 % al 12,50 %), encapçalats per la Universitat de Girona i la Universitat de Barcelona. Al respecte d'aquests, esmentar que pel quadrienni 2014-2017, i en base als 70 projectes de recerca aprovats pel Departament de Cultura de la Generalitat, només 12 corresponen a l'època medieval (17,14 %) i només 1 a l'època moderna.

El paper de la Diputació de Lleida en la normalització de l'arqueologia medieval i moderna en els darrers vint anys

Joan-Ramon González Pérez

Cap d'Arqueologia de la Diputació de Lleida

Com arqueòlegs que som, la majoria vocacionalment, pensàvem que dedicariem els nostres esforços de recerca a èpoques prehistòriques o romanes, com a molt modernes! Però ha estat un exercici de responsabilitat personal i de reconeixement del paper de la metodologia arqueològica, que no hi ha dubte que serveix per complementar la recerca sobre qualsevol moment de la història, els quals per la seva proximitat en el temps tenen també d'altres fonts d'informació.

En aquesta línia, des de l'àrea d'Arqueologia de la Diputació de Lleida hem dedicat la major part del nostre treball a atendre les sol·licituds que els diferents ajuntaments del territori han fet sobre les diverses intervencions arqueològiques que es deriven de les actuacions urgents o quotidianes, així com de les inquietuds que els alcaldes o regidors mostren pel seu patrimoni, habitualment poc conegut i generalment infravalorat. Igualment les iniciatives de vetllar pel propi patrimoni que té la institució on som, ha originat també un nombre d'intervencions a destacar. Evidentment la majoria de les actuacions efectuades en aquest sentit han afectat a edificis o espais on la seqüència arqueològica anava des del moment actual a l'època medieval com a molt antiga.

El fet d'estar adscrits administrativament a l'Institut d'Estudis Ilerdencs el qual, tot i donar suport també als municipis lleidatans, va permetre pel seu caire més acadèmic de poder crear línies de recerca, on desenvolupar algun projecte propi i també per donar una visió més científica a les intervencions efectuades directament per l'equip arqueològic.

En aquest vint anys podem concloure que positivament es detecta l'augment de la sensibilitat pel patrimoni que tenen la major part de les persones que són al front dels ajuntaments de les Terres de Lleida, augment que de totes maneres no va seguir de buscar la millor qualitat en les intervencions i de vegades veiem una excessiva manca de la presència d'arqueòlegs en les obres i projectes executats, tot i de vegades l'exigència que la indica la normativa de Cultura.

Negativament podem copsar que encara hi ha una ignorància considerable respecte a la feina que fa l'arqueòleg, la importància innegociable de documentar allò que es troba per contra a la conservació negociable d'allò aparegut. La relació amb el col·lectiu d'arquitectes té encara en general un llarg camí per treballar bé conjuntament i que la pluridisciplinarietat no sigui solament una paraula difícil de pronunciar... que el "jaciment" arqueològic comença en les teulades i acaba en la roca natural és encara una realitat no assumida per d'altres tècnics i pels responsables polítics. Fins i tot podem parlar d'intrusisme a l'hora d'estudiar els paraments o de les actuacions deontològicament dubtoses d'algunes de les empreses d'arqueologia.

La veritat és que en aquest darrers vint anys s'ha avançat força en la incorporació de les etapes més modernes de la Història a l'aplicació de la metodologia arqueològica, però no s'ha assolit ni molt menys el cent per cent de la normalitat; fins i tot, i això és més greu, es detecta una mica de retrocés en alguns paràmetres que ja semblaven pantalles passades.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.05 comunicació presentació oral i a publicació

Alguns encerts i alguns forats negres de l'arqueologia funerària preventiva

Bibiana Agustí, Antònia Díaz-Carvajal

La pràctica de l'arqueologia preventiva conté un gran nombre de troballes antropològiques en context funerari d'època medieval i moderna.

D'una banda, el soterrament de serveis en els nuclis històrics ha comportat en aquest darrers 15 anys la freqüent obertura de rases que travessen antics cementiris parroquials urbans. En aquests casos, una adequada tasca de documentació prèvia podria ser un bon complement del desenvolupament dels treballs abans d'iniciar les intervencions. En altres casos, la troballa de restes humanes es produeix de manera fortuïta en espais que no estan documentats i on ni tan sols es preveia la possibilitat d'aquest tipus de troballes. En qualsevol cas, la troballa de restes humanes suposa l'adaptació a la situació específica en el transcurs d'un seguiment arqueològic.

La bona disponibilitat de l'equip de treball així com diverses astúcies, empatia amb la població, aportació de recursos enginyosos i la col·laboració amb l'administració i amb els mateixos promotors facilita, complica o anul·la la gestió i l'èxit d'aquest tipus de troballes.

Diverses experiències ens ajuden a obtenir una imatge d'algunes de les situacions i el seu desenllaç.

Estat de la qüestió de la recerca arqueològica als castells del Camp de Tarragona

Joan Menchon i Bes, Isidre Pastor i Batalla

El desenvolupament que ha experimentat la recerca arqueològica d'èpoques medieval i moderna ha estat un referent de l'activitat arqueològica de les darreres dècades. Aquest dinamisme de les intervencions arqueològiques s'ha fet especialment notori en relació als elements de l'arquitectura religiosa com civil. Amb tot, és en el cas d'aquesta última que es presenta un balanç del qual ha comportat el còmput d'aquesta recerca en relació al patrimoni arquitectònic dels castells del Camp de Tarragona.

És en el marc d'aquest marc territorial, en la seva concepció més àmplia que es recull un seguit de les intervencions que s'hi ha realitzat en el decurs d'ençà de l'eclosió de la disciplina de l'arqueologia medieval i moderna així com del desenvolupament de la disciplina dels estudis parietals, Període que a grans trets es concorda amb els 20 anys dels congressos de l'ACRAM.

Més enllà de presentar un exhaustiu recull del còmput d'intervencions realitzades en aquests béns arquitectònics, la proposta se centra a presentar una síntesi del que han significat els resultats obtinguts. Tant en relació al coneixement històric del context i evolució arquitectònica dels mateixos edificis així com de les pautes de l'arquitectura d'aquests períodes històrics d'època medieval i moderna. Alhora que es fa una reflexió del que aquestes intervencions han significat per a la pròpia disciplina de l'arqueologia medieval.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.07 comunicació presentació a publicació

L'arqueologia medieval a les comarques tarragonines en els darrers 20 anys

Maria Adserias Sans, Maite Miró Alaix, Imma Teixell Navarro

Servei d'Arqueologia i Paleontologia. Departament de Cultura. Generalitat de Catalunya

L'arqueologia medieval és una disciplina relativament jove que ha crescut exponencialment des dels seus inicis a principis del darrer quart de la dècada dels anys 70 del segle passat o, almenys, això és allò que semblen indicar les dades sobre intervencions en aquest camp a les comarques tarragonines.

Des dels Serveis Territorials del Departament de Cultura a Tarragona es gestionen les actuacions arqueològiques a les comarques de l'Alt Camp, Baix Camp, Baix Penedès, Conca de Barberà, Priorat i Tarragonès.

Es tracta de comarques amb un gran riquesa patrimonial d'època medieval formada, tant per grans monuments com Scaladei, Poblet o Santes Creus com per castells i esglésies de característiques i entitats diferents i també per nuclis urbans amb edificis públics o privats amb valor patrimonial, sense oblidar el patrimoni repartit pel sòl no urbanitzable com masos, molins...

Les diferents normatives que serveixen de marc per a la gestió i protecció del patrimoni cultural que han sorgit en les últimes dècades, afegides a la ferma convicció de cada vegada més gestors d'aquest patrimoni de la necessitat d'estudis previs a les obres de rehabilitació d'aquestes construccions, han estat responsables de bona part de l'augment d'aquestes intervencions arqueològiques.

3 - 1998 - 2018. 20 anys de Congressos d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya. Un balanç de la recerca

3.08 comunicació presentació a publicació

Barcelona: aportacions de l'arqueologia medieval i moderna en els darrers 20 anys

Josep Pujades

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.01 comunicació presentació oral i a publicació

Urbanisme al suburbi fora muralles d'Olèrdola (Pla dels Albats. Olèrdola, Alt Penedès). Primers resultats

Núria Molist*, Xavier Esteve**, Gisela Ripoll***

* Museu d'Arqueologia de Catalunya, ERAAUB, ** Triade Serveis Culturals, ERAAUB, *** Universitat de Barcelona, ERAAUB

L'any 2014 marcà el punt d'inici de la recerca al barri fora muralles de la civitas Olerdola, espai conegut avui com a Pla dels Albats, en el marc del projecte quadriennal ECLOC "Ecclesiæ, coemeteria et loci (sæc. VIII-XI). Sancti Cirici de Colera, Sidilianum, Olerdola / Esglésies, cementiris i hàbitats (segles VIII al XI). Sant Quirze de Colera, Sidillà, Olèrdola" (2014-2017). El suburbi és excepcional quan a la possibilitat de definir l'urbanisme dels segles X i XI, en tant que fou abandonat a inicis del segle XII, sense continuïtat d'ocupació. Si bé els treballs d'excavació han estat centrats en l'església de Santa Maria i la necròpolis de tombes antropomorfes que l'envolta, com espai més representatiu del suburbi, alhora s'han dut a terme accions de diversa natura que han afectat l'àrea d'hàbitat. Entre elles les d'esclarissada i de vegetació arbòria i arbustiva i la topografia i inclusió de les noves restes que s'han quedat visibles en un SIG. El nostre objectiu és mostrar els resultats inicials d'aquest treball, que estan permeten començar a conèixer l'espai urbà extra murs: hàbitat, vials de circulació, espais productius i d'emmagatzematge, fins ara mal documentats i en la majoria dels casos inèdits.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.02 comunicació presentació oral i a publicació

Ocupació de l'exterior de les torres romanes 27 i 28 de Bàrcino entre els segles IX-XIII

Jordi Ramos Ruiz*, Carme Miró i Alaix**, Santiago Riera Mora***, Philip Banks***

*ATICS SL, **Servei d'Arqueologia de Barcelona (ICUB), ***Universitat de Barcelona

Dins del projecte Pla Bàrcino del Servei d'Arqueologia de l'Institut de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, des de 2012 al 2018 s'han efectuat diverses intervencions arqueològiques a les finques del carrer Sotstinent Navarro 12-16 i Baixada de Caçador 8. Aquest punt coincideix amb la zona d'extramurs de la muralla i les torres romanes 27 i 28.

En la present comunicació volem presentar els resultats arqueològics de la fase medieval relacionada amb la planificació urbanística fora de l'àmbit de la fortificació de la ciutat romana de Bàrcino. A partir de les restes arqueològiques aparegudes en aquest espai, els estudis bioarqueològics i l'anàlisi de la documentació històrica, hem pogut aproximar-nos a les diverses modificacions de l'indret que ens ocupa. Des del segle IX, on s'efectuà la darrera amortització del fossat i s'inicià al segle XI d'una primerenca ocupació de l'espai, culminarà al segle XIII amb la construcció d'una àrea residencial benestant que emmascarà la muralla i torres d'època romana.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.03 comunicació presentació oral i a publicació

Un tram de la façana fluvial de Tortosa durant la Baixa Edat Mitjana. Les excavacions de les Cases de la Catedral (Tortosa, Baix Ebre)

Ramon Ferré Anguix, Laura Bricio Segura

GRESEPIA (Grup de recerca Seminari de Protohistòria i Arqueologia de la Universitat Rovira i Virgili)

Els treballs arqueològics duts a terme durant l'estiu de 2016 al solar de davant la façana principal de la Catedral de Tortosa han permès treure a la llum un conjunt arquitectònic de gran valor històric i patrimonial, comprènent diversos períodes històrics.

Pel que fa a l'Edat Mitjana, cal destacar les estructures situades als voltants i en relació a la línia de l'antiga muralla romana, les quals contribueixen a encetar el coneixement arqueològic del front fluvial de la ciutat en aquesta època.

Amb les dades disponibles actualment es pot afirmar que no es va aixecar una línia de muralla nova durant la Baixa Edat Mitjana, almenys pel que fa al sector excavat. Això no significa, però, la inexistència de construccions de gran envergadura i l'erecció de bastiments de caràcter presumiblement defensiu. Aquestes, però, van ser utilitzades com a espais per a usos civils o residencials ja de bell antuvi, i van coexistir amb instal·lacions permanents de caràcter inequívocament portuari, com l'edifici de planta rectangular localitzat durant els treballs arqueològics, situat vora el riu i fora de l'antic recinte emmurallat romà.

La fortificació definitiva d'aquest espai es va produir amb l'amortització d'algunes de les estructures portuàries existents, juntament amb l'aixecament de segments de mur destinats a homogeneïtzar el front fluvial, i complementat amb abocaments massius de reblliment, en un procés que no va finalitzar fins ben entrat el segle XV.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.04 comunicació presentació oral i a publicació

Les Esplugues de Segur i el Pui de Segur. Els orígens alt medievals i feudals de Pobla de Segur

Walter Alegría, Pau Castell

LAMUB, Universitat de Barcelona. IRCVM

Des de l'any 2017 amb motiu del 750 aniversari de la carta de franquícia de la Pobla de Segur (Pallars Jussà) s'ha iniciat un projecte de recerca arqueològica on s'intervenien dos jaciments: Les "Esplugues de Segur" i el "Pui de Segur".

Les "Esplugues de Segur" son un poblat situat en un abric rocós on tenim una llarga seqüència d'ocupació des del bronze inicial fins gairebé l'actualitat. Els murs que formen dependències i cases tenen el seu origen a l'Alta Edat Mitjana. Aquest assentament correspon al poblament que tenim documentat amb fonts escrites des de la 2ª meitat del s. X.

El "Pui de Segur" es el nucli feudal fundat molt probablement al s. XI i consisteix en una vila closa. Aquesta espai està relacionat amb l'església de "Sant Miquel del Pui", la qual apareix com a element de referència en diferents documents medievals, el més antic dels quals data de l'any 1046.

Aquest temple encara era església parroquial al s XIV tot i que la "Pobla de Segur" ja tenia carta de població l'any 1336. Aquest poblat es va ampliant i reformant fins a mitjans del s. XIII, moment en que s'inicia l'abandonament progressiu del lloc en detriment de la recent fundada "Pobla de Segur", la qual està ubicada en un espai més apte per al comerç.

En el fogatge de l'any 1381 trobem que el poblat del "Pui de Segur" tenia 6 focs respecte dels 12 de Pobla de Segur, clar símptoma del desplaçament de la població d'aquest nucli feudal cap a la nova vila.

Ambdós jaciments porten dos campanyes d'excavació on s'han detectat materials ceràmics que ens confirmen algunes de les hipòtesis d'ocupació que sostenim actualment.

L'objectiu de recerca actual es estudiar aquests tres espais: Esplugues de Segur, Pui de Segur i Pobla de Segur, ja que representen un paradigma perfecte de l'evolució dels models d'ocupació des de l'alta edat mitjana fins la baixa edat mitjana.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.05 comunicació presentació oral i a publicació

Intervenció arqueològica al recinte sobirà del Castell de Vilademàger, La Llacuna (Anoia)

Mireia Sabaté i Balada, Cristian Folch i Iglesias

Els resultats que es presenten, sorgeixen d'un projecte previ executat l'any 2016 pel Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona que va realitzar una intervenció a la torre i al contrafort dins d'un projecte integral d'excavació i restauració dirigit per l'arquitecte Jose Luis Botey i per l'arqueòleg Javier Fierro Macia.

Posteriorment a aquesta intervenció es proposà, per part de l'ajuntament de la Llacuna i finançades pel SPAL, un projecte nou que inclogués la consolidació de part de les restes perimetrals visibles i l'excavació de tota l'àrea adjacent i de la banda septentrional de la torre i el contrafort. Aquest projecte, desenvolupat durant la primavera de 2017, tenia com a objectiu principal resseguir la traça dels murs que s'intuïen i poder treure a la llum més estructures i materials que aportessin més informació sobre la funció i cronologies d'aquest recinte primerenc.

Els materials arqueològics documentats, bàsicament ceràmica, van permetre datar l'amortització de la torre a les darreries del segle XV poc temps després de la Guerra Civil Catalana que entre 1462 i 1472 va enfrontar Joan II d'Aragó amb la Generalitat.

Els nous treballs d'excavació executats durant la primavera de 2017 han permès confirmar que el recinte primogenit del castell de Vilademàger, a tocar de la torre de l'homenatge o mestra, estaria en ús ja des del segle X i que el desús i amortització d'aquest espai seria, tal i com apuntaven les conclusions de la intervenció a l'interior de la torre dutes a terme durant els treballs de 2016, cap a finals del segle XV.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.06 comunicació presentació oral i a publicació

Descobrint una nova capella funerària a la Catedral de Girona

Anna Augé, Maribel Fuertes , Àngela G. Centelles

A l'inici del segle XIV el bisbe Guillem de Vilamarí va reclamar la necessitat d'una catedral més ample. L'any 1312 el capítol de la Seu va convenir la direcció dels treballs per a la substitució de la capçalera de la catedral romànica de Girona, iniciant-se així un períple d'acords, aturades, retards i interrupcions de les obres de construcció de l'actual catedral gòtica de Girona. L'últim tram de volta i el nou campanar no es van finalitzar fins al segle XVIII, enderrocant-se l'any 1707 les últimes pedres de la façana de l'antiga catedral romànica. Les capelles funeràries annexes a la nau central es van anar construint conforme es van anar finalitzant els diferents trams de volta, així com la porta dels Apòstols i la porta de Sant Miquel.

A partir de la intervenció preventiva motivada pel projecte de reforma de la cambra higiènica de la catedral (1), s'ha pogut documentar una capella funerària inèdita annexa al passadís de la porta Sant Miquel. Les estructures inscrites al parament que s'han descobert rere les parets del segle XX testimonien l'ús litúrgic d'aquest espai -una piscina litúrgica i un arcosoli. A partir de les fonts escrites, s'ha pogut determinar que tant el passadís de la porta de Sant Miquel com la cambra que ens ocupa es van construir durant el segle XV, moment que coincideix amb la màxima expressió de la construcció d'aquest tipus de capelles alienes a la nau central a les catedrals europees.

Segons la documentació, els primers enterraments regis en capelles a l'interior de les esglésies es donen al segle XII, seguint ja una gradació en quan a la ubicació dins de l'espai eclesial –a partir del presbiteri entès com l'espai més privilegiat. Aquesta gradació del prestigi va ser continuat fins al segle XIV quan les catedrals es van començar a quedar sense espai i es van començar a construir capelles funeràries privades alienes a la nau central.

Cal afegir a la descoberta de les estructures litúrgiques ja citades, la documentació de trenta-cinc marques de picapedrer als paraments de la cambra. S'han establert nou tipologies diferents, algunes d'elles coincidents amb marques documentades a altres zones de la catedral. Encara que en aquest cas no es poden diferenciar fases constructives, creiem que l'estudi gliptogràfic íntegre de la catedral podria ajudar a definir l'evolució de la construcció i, fins i tot, diferenciar els diferents mestres d'obra que van treballar en el bastiment de la catedral gòtica.

(1) Projecte de reforma dels serveis-cambres higièniques per a ús públic a la Catedral de Girona

Resultats de la darrera intervenció arqueològica a la façana nord de la Catedral de Santa Maria d'Urgell (TM de la Seu d'Urgell). Les troballes d'època tardoantiga i medieval. Noves dades per aproximar-se als orígens i l'evolució d'Urgellum

Walter Alegria Tejedor, Òscar Augé Martínez

L'any 2016, durant el seguiment dels treballs per instal·lar un sistema de drenatge a la façana nord de la catedral de Santa Maria d'Urgell, en el marc de les darreres obres de restauració que s'estaven duent a terme aleshores en aquest temple, es van documentar diverses restes arqueològiques que oscil·laven cronològicament des d'època tardoantiga fins al segle XIX. Entre els vestigis localitzats cal destacar, pel seu elevat valor i interès històric, el basament d'una estructura de planta absidal i un mur datats entorn el segle VI, i afectats per la fonamentació de l'església romànica actual, que, amb totes les precaucions derivades de les limitacions pròpies del tipus d'intervenció efectuada, es podrien relacionar amb el primer temple catedralici de la primitiva seu episcopal urgellenca (esmentada per primer cop l'any 531). Així mateix, a banda de varis nivells d'ús situats entre els segles VI-VIII, l'actuació va permetre documentar també dues sitges amortitzades al segle IX, i un estrat datat entre els segles IX-XII, on s'hi havia practicat dues inhumacions, i que estava afectat per la rasa constructiva de la catedral que ha arribat fins als nostres dies, del segle XII.

Aquests nous vestigis, posats en relació amb les escasses dades arqueològiques conegudes fins ara a la capital urgellenca de les mateixes cronologies, semblen confirmar les recents hipòtesis plantejades per alguns investigadors sobre l'estreta relació entre la creació del Bisbat d'Urgell i els orígens i l'evolució d'aquesta ciutat, i posen de manifest —novament— la importància de dur a terme controls arqueològics preceptius de totes les actuacions urbanístiques en els centres històrics del nostre país.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.08 comunicació presentació oral i a publicació

Intervenció arqueològica a l'antiga canònica de la catedral de Vic

Josep M. Vila i Carabasa

Els mesos d'octubre i novembre de 2017 es van dur a terme les excavacions arqueològiques i estudis documentals previs a la redacció del Projecte Tècnic de les obres de rehabilitació de la canònica romànica de la catedral de Sant Pere de Vic, amb motiu del programa commemoratiu Episcopos.

En el marc d'aquests treballs es va poder delimitar en tota la seva extensió una gran nau romànica de 30 m de llargada i gairebé 7 m d'amplada coberta amb volta de pedra. Una part d'aquesta nau s'havia perdut ja que va ser enderrocada a començament del segle XIX quan a l'extrem de la nau romànica es va construir la nova capella de Santa Maria la Rodona en substitució de l'antiga església romànica del mateix nom que hi havia a la plaça de la catedral. Aquesta part desapareguda s'ha pogut delimitar mitjançant sondeigs arqueològics.

Aquesta nau, construïda segurament a la primera meitat del segle XI, en època del bisbe Oliba, poc després d'acabada la catedral romànica, és l'edifici més gran que es conserva de la primera canònica vigatana. Aquesta construcció tenia dues portes a la zona central, una que donava cap a l'interior del recinte catedralici i una segona, també recuperada durant la intervenció, que s'obria a un carreró paral·lel a la façana de l'edifici i que connectava amb l'extrem del carrer de l'Albergueria. Els treballs arqueològics han permès també reobrir l'accés a aquest carreró, tancat des de feia dècades i comprovar el perfecte estat de conservació de tota la façana romànica de l'edifici per aquesta banda, que fins al present havia quedat amagada per la presència de les cases veïnes.

Aquesta sala, de la que se n'han conservat algunes parets divisòries, sembla que hauria estat destinada en un primer moment a Sala Capitular i a Refetor. Més endavant, a partir del segle XIV, amb la construcció de la sala capitular i el claustre gòtics en un nivell superior, va tenir nous usos. Una part va ser utilitzada com a cripta per a enterrar els canonges, una altra com a celler per al vi de missa de la catedral, i també com a casa del monjo menor de la catedral, entre altres.

En el subsòl de l'edifici, especialment a la zona nord s'han localitzat estructures d'època romana encara per interpretar, que segurament seran objecte de noves actuacions durant l'execució de les obres de rehabilitació de l'edifici que esperem donin més dades per poder-les identificar i interpretar.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.09 comunicació presentació oral i a publicació

L'església de Sant Pere de Casserres. Darreres intervencions

Francesc X. Florensa Puchol

ATICS SL

Des de l'any 2005 s'han dut a terme una sèrie d'intervencions a l'entorn de la recuperada església de Sant Pere de Casserres (Berguedà). L'any 2014 es va declarar Bé Cultural d'Interès Local. Actualment s'està duent a terme un projecte de recerca, conservació del patrimoni edificat.

En el jaciment de Sant Pere de Casserres s'ha identificat una vil·la romana, que no ha estat excavada, a part de l'església i priorat posterior. La primera notícia de l'església, indirecta, però, és de l'any 889, en una venda d'una vinya amb els seus arbres al terme del castell de Casserres, una de les afrontacions esmentades és la vinya de Sant Pere. Durant el segle XI s'establí un priorat lligat al monestir de Sant Sadurní de Tavèrnoles. Aquest priorat benedictí va tenir una curta vida monàstica, car l'any 1212 ja no tenia comunitat, però conservava encara la categoria de priorat depenent de Tavèrnoles i rebia deixes testamentàries encara durant tot el segle XIII. Possiblement el lloc fou abandonat el segle XIV. A partir d'aquest moment l'església i priorat es convertiran en masia, fins l'abandonament d'aquesta a mitjans del segle XVIII.

La recerca documental, arqueològica i antropològica dels últims anys, període del 2014-2018, ens ha permès constatar aquestes notícies històriques, a més d'aportar algunes incògnites sobre una primera edificació cristiana d'època visigoda.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.10 comunicació presentació oral i a publicació

El monestir de Sant Esteve de Banyoles, Pla de l'Estany. Darreres intervencions arqueològiques

Almudena García, Antoni Palomo, Bibiana Agustí, Antònia Díaz-Carvajal, Rafel Rosillo

El monestir benedictí de Sant Esteve de Banyoles és un dels cenobis més antics de Catalunya, a redós del qual es va desenvolupar una població que encara perdura.

La primera església monacal dedicada a Sant Esteve es construí sobre un antic temple visigot, datat entre els segles VI-VII després de Crist. L'actual monestir és un reflex dels darrers 1200 anys de la història de Banyoles on les successives remodelacions han plasmat una barreja d'estils predominant actualment el barroc neoclassicitzant, del qual l'església n'és un clar exponent.

La voluntat de l'actual propietat de donar una nova utilitat a l'edifici de la Casa Espiritualitat, adossada al monestir, i als seus espais exteriors va propiciar que es realitzessin dues campanyes arqueològiques destinades a registrar les restes antigues en aquest indret.

Les intervencions arqueològiques realitzades l'any 2010 i 2016 van fer possible la documentació de diversos elements del sistema defensiu així com d'edificis relacionats amb el cenobi. Els vestigis medievals són sens dubte els més importants ja que són els que presenten major entitat en tractar-se de sòlides construccions del sistema defensiu com la muralla, dues torres i el fossat.

La muralla es presenta com un mur construït amb la tècnica de doble parament, amb una amplada de 1,60 metres. La troballa més destacable realitzada durant la campanya de 2016 ha estat una torre circular d'època baix medieval, adossada a l'extrem est de la muralla amb una profunditat conservada de 5 metres amb base atalussada i un diàmetre de 7,5 metres. Aquesta torre està construïda sobre una altra torre més antiga i de dimensions més reduïdes. El fossat defensiu excavat al subsòl natural travertínic té una secció en U, parets rectes, fons pla, una amplada màxima de 6 metres i 2,5 metres de profunditat. Els gairebé 50 metres de fossat documentat segueixen l'orientació dels trams de muralla.

La vila i el monestir de Banyoles es van desenvolupar paral·lelament i no està clar si el monestir feia de tancament de la vila per la banda nord-est o la vila tenia la seva pròpia muralla en aquest indret. Les dades obtingudes en aquestes intervencions arqueològiques, complementades amb altres desenvolupades a altres indrets de Banyoles, permeten interpretar que molt probablement vila i monestir compartien fortificació en aquest sector.

La resta de construccions documentades són d'època moderna i ens mostren tot un entramat d'edificis i estances que es van construir tant a l'interior com a l'exterior dels murs del monestir.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.11 comunicació presentació oral i a publicació

El monestir d'època visigoda de Santa Cecília dels Altimiris (Pallars Jussà). Presentació de la recerca arqueològica actualitzada fins el 2018 i actual hipòtesi vigent

Walter Alegría, Marta Sancho

Els Altimiris és un jaciment Tardoantic i Alt Medieval situat a la Serra del Montsec al Pallars Jussà. La primera fase tardoantiga destaca pel monestir que es forma durant el s. VI i que s'amplia durant el s. VII. Els components materials estudiats, tant pel que fa a construccions, ceràmiques, vidres, i objectes metàl·lics (possiblement vinculats a la litúrgia), evidencien una destacable tradició romana amb possibles influències orientals. Cal assenyalar l'advocació tardoantiga a Santa Cecília que dona el nom al pas de muntanya que coincideix amb l'accés sud al jaciment.

Des de la campanya inicial el 2004 i fins el 2018, hem pogut anar dibuixant la morfologia de les dependències i corredors del monestir. A més, el repertori ceràmic, ben contextualitzat entre diferents ampliacions i reformes, ens permetrà presentar un model referent per l'estudi dels conjunts monàstics tardoantics de la Península Ibèrica.

Després del moment de màxima importància del jaciment al segle VII, trobarem una ocupació d'època carolíngia que finalitzarà amb l'abandonament progressiu del lloc, a partir del s. IX. Després d'aquest moment, la majoria d'estructures s'abandonaran i trobarem una fase caracteritzada per enterraments d'època feudal al voltant del s. XI, molt probablement relacionats amb el manteniment del culte de part de l'església.

Fins que la recerca estigui en un estat més avançat, la ocupació (o no ocupació) durant el segle VIII no es pot definir.

En la següent comunicació presentem la hipòtesi actual del jaciment, juntament amb la morfologia de les estructures descobertes fins l'any 2018 i els materials ceràmics rellevants actualitzats.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.12 comunicació presentació oral i a publicació

El jaciment de Sant Martí de Les Tombetes. De centre de producció romà a necròpolis i hàbitat medieval. (ss. IV-XIII)

Izaskun Ambrosio, Walter Alegría

Sant Martí de les Tombetes és un jaciment tardoantic i medieval que evidencia la transició de món antic al món feudal. Les primeres campanyes d'excavacions durant els anys 1998-2002, dirigides principalment per Núria Nolasco, van consistir en un seguit de cales que van permetre identificar unes primeres característiques del poblat i necròpolis.

Durant les noves campanyes entre el 2013 i el 2018 el paradigma cronològic del jaciment s'ha revisat i s'ha anat precisant la seqüència cronològica, els materials ceràmics, així com algunes característiques de la necròpolis.

En resum podem dir que les fases identificades durant 2013-2018 són:

- Centre d'explotació i producció romà fortificat
- Necròpolis tardoantiga
- Hàbitat, necròpolis i església alt medieval
- Hàbitat, necròpolis i església ple medieval

Els diferents conjunts de tombes estan relacionades amb diferents horitzons cronològics, on destaca la darrera troballa d'una zona d'enterraments infantils relacionada amb la necròpolis de la fase dels segles XI-XIII.

Tot i que els horitzons estan força definits, cal esperar als resultats de les campanyes futures per poder precisar les característiques del jaciment en cada una de les fases.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.13 comunicació presentació oral i a publicació

El Pont Vell de la Rovira (Sant Pau de Segúries, Ripollès)

Joan Llinàs i Pol

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

Entre els anys 2015 i 2017 s'ha efectuat l'excavació de l'anomenat Pont Vell de la Rovira, a Sant Pau de Segúries (Ripollès). Es tracta de les restes d'un antic pont de pedra per on el camí ral que comunicava els dos vessants del Pirineu pel coll d'Ares travessava el curs del riu Ter.

El pont, inicialment conegut com el pont de l'Illa, està documentat des del segle XIV i va funcionar fins a finals del segle XVIII, en què es va esfondrar. Al segle XIX fou arranjat precàriament com una palanca fins que a inicis del segle XX fou substituït per un nou pont aigües amunt del Ter, actualment en ús.

Les excavacions, promogudes per l'Ajuntament de Sant Pau de Segúries, s'han realitzat de manera completa sobre les restes del pont, que romanien pràcticament inadvertides des de feia anys a ambdues ribes del riu, i han permès una restitució molt fidel del que fou el pont medieval.

Es tractava d'un pont de quatre ulls (un de gran que travessava el Ter de més de 24 metres de llum, i tres de petits), amb pas en esquena d'ase, fet amb una doble paret de pedra calcària de molt bona factura, amb carreus tallats i ben disposats, assentat fermament sobre la roca amb unes sòlides fonamentacions.

La comunicació que proposem tracta de manera íntegra el procés de recuperació del pont (tant arqueològica com documental) i exposa la seva característiques i la seva evolució constructiva des de la seva fundació al segle XIV fins al seu abandó final al segle XIX.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.14 comunicació presentació oral i a publicació

El sitjar medieval de l'estadi Johan Cruyff, Ciutat Esportiva del FCB (Sant Joan Despí, Baix Llobregat)

Iñaki Moreno Expósito

ATICS SL

Arran de l'inici de les obres de construcció de l'estadi Johan Cruyff a la Ciutat Esportiva Joan Gamper de Sant Joan Despí l'any 2017 es dugué a terme una intervenció arqueològica que va permetre documentar i excavar un conjunt de sitges medievals, pous i altres estructures de cultiu lligades a l'agricultura antiga.

L'equip d'arqueòlegs va documentar fins a setanta cinc estructures, d'aquestes, 42 sitges del segle XII, un parell de pous de captació freàtica que estigueren en ús entre els segles XIII i XIV, 22 estructures vinculades al conreu de la terra; rases de cultiu de vinya i escocells per arbres d'un període que abasta del segle XVII al segle XIX, a banda d'algunes rieres antigues avui desaparegudes.

La localització d'aquest sitjar es relaciona amb el fenomen dels vilatges; petits establiments agrícoles i ramaders medievals que la majoria de les vegades no deixen més restes arqueològiques que els dipòsits o sitges.

S'ha de ressaltar, però, l'existència a uns 130m de distància, de la torre integrada a la casa de Can Felip. De la torre, de planta circular i obrada amb maçoneria de pedra i morter de calç, es tenen possibles evidències documentals des de el segle XII.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.15 comunicació presentació oral i a publicació

La localització d'un tram de la muralla baix medieval de Girona

Maribel Fuertes Avellaneda, Josep Maria Llorens i Rams

El carrer de l'Argenteria, es troba a la zona de l'arenys de l'Onyar, al sud del traçat de la rambla de la Llibertat, en ple barri Vell de la ciutat de Girona. Durant les obres de rehabilitació d'una de les finques ubicades a la part oest de la calçada del vial, es va posar al descobert un llenç de la muralla baix medieval de la ciutat.

El cos de la muralla, es va documentar en un recorregut d'uns 6 metres, amb una amplada de 2,40 metres i una elevació d'uns 12 metres d'alçada. Es va realitzar un sondeig estratigràfic envers el parament est de la paret, que va permetre recuperar el cos inferior de la muralla, conservat fins a 3'80 metres de profunditat respecte a la cota actual de pas. La banquetta, de construcció esglaonada, s'assentava sobre les graves fluvials de l'Onyar i fou construïda entorn a finals del segle XIV. Segons l'estratigrafia documentada al sondeig, l'evolució urbanística de la zona comportarà la construcció dels habitatges, que ja a mitjans dels segle XVI s'adossaran a la estructura, i l'integraran com a mur de fons. Serà al segle XIX, amb l'obertura de balcons i galeries volades al riu i el remuntatge dels pisos superiors, el moment a partir del qual la muralla restarà ja completament emmascarada a l'interior d'aquestes vivendes i desapareixerà d'una manera gairebé integral del paisatge visual de la ciutat.

Cal destacar d'entre els materials arqueològics associats a la construcció del fonament de la muralla, que situen la seva cronologia entorn a finals del segle XIV, la presència d'una àmplia col·lecció de vaixel·la ceràmica valenciana en blau i reflex metàl·lic, d'estil Pula.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.16 comunicació presentació oral i a publicació

Localització d'un nou tram de muralla a Puigcerdà (Cerdanya). La excavació al solar de la Plaça Templers

Júlia Miquel López
ARQUEÒLEGS.CAT, S L.

El solar on es trobava l'antiga plaça dels Templers, al carrer Abat Oliba núm 5, era ocupat per una finca de veïns en estat ruïnós, propietat de l'Ajuntament de Puigcerdà que encetà el projecte d'enderroc de l'edifici per tal de convertir l'espai en una plaça.

Les tasques arqueològiques foren dirigides per l'arqueòloga Júlia Miquel López, comptant amb el suport d'Oriol Achón Casas com a coordinador de la intervenció i gestionades per l'empresa ARQUEÒLEGS.CAT, en la primera fase del 23 de febrer al 6 de març de 2015 i en la segona fase del 31 de març al 2 d'abril de 2015.

El propòsit de la intervenció venia motivat per la possibilitat de trobar traces de l'antiga muralla, concretament el primer recinte documentat el segle XII. Per tant, els objectius consistien en trobar possibles traces de la muralla. Les tasques arqueològiques van consistir en la documentació arqueològica del soterrani de l'edifici a enderrocar amb la neteja, repicat de parets i un sondeig dins cada àmbit per tal de determinar si dins algun punt del soterrani es conservava la traça de la muralla. Durant la segona fase i un cop enderrocada la finca, les tasques van consistir en la realització de 3 rases dins l'espai de la futura plaça trobant les restes d'un mur en direcció Est- Oest construït amb grans còdols lligats amb morter de calç i terra i del qual només es va poder documentar aproximadament uns 2 metres de traça del mur, però que per les seves característiques podria tractar-se de part de la muralla del segle XII.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.17 comunicació presentació oral i a publicació

Dos enterraments clandestins al castell de Castellbò en temps del catarisme (segles XII-XIII)

Carles Gascón, Josep Medina, Núria Montes, Andrea Fernández-Vilela, M. Eulàlia Subirà, Joan-Ramon González

Durant la campanya arqueològica realitzada al castell de Castellbò l'any 2016, i coordinada, dirigida i executada des dels Serveis Tècnics d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, fou documentat un sector al sud del conjunt, en una terrassa situada entre el turó de la torre de l'homenatge i el vessant murallat del conjunt, que experimentà una sèrie de profundes remodelacions cap al segle XIII. En un primer moment, el sector havia estat ocupat per una església i una necròpolis associada, en ús entre finals del segle VIII i finals del segle X, els quals foren amortitzats a partir d'una profunda reforma del recinte murallat, que implicà la creació de tres nous espais adjacents al seu interior: una nova església per sobre de l'anterior, un celler i un tercer espai relacionat amb la funció defensiva. En aquest nou sector foren localitzats dos enterraments, un masculí i un femení, totalment desvinculats de l'antiga necròpolis, datats entre mitjan segle XII i mitjan segle XIII. Aquests dos enterraments tenen la particularitat d'haver-se efectuat sense deixar cap rastre visible des de la superfície i, en el cas de l'enterrament femení, dins d'un espai d'ús domèstic. Aquesta circumstància sembla atorgar un caràcter clandestí a tots dos enterraments, realitzats en una època força turbulenta, caracteritzada per l'increment de les violències feudals, l'oberta militància dels Castellbò contra l'Església d'Urgell i l'expansió de la dissidència càtara sobre el territori. En la present comunicació plantejem, a partir de les dades obtingudes de la intervenció arqueològica, de la contextualització històrica i de possibles paral·lels aportats per la documentació, la vinculació d'aquests enterraments clandestins de Castellbò amb el clima repressiu desplegat per la Inquisició en la seva lluita contra el catarisme a partir de la dècada de 1230.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.18 comunicació presentació oral i a publicació

Molí hidràulic de l'Avinguda Blondel, 94

Isabel Gil Gabernet, Marta Morán Álvarez

Arxiu Arqueològic de Lleida. Servei de Patrimoni Cultural Històric Artístic-Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida

Situat al número 94 de l'Avinguda Blondel de Lleida. És va documentar per primer cop durant los sondejos arqueològics realitzats fora muralla l'any 2002 i excavat en extensió l'any 2017. Es tracta d'un solar de propietat privada, en espera de la seva reedificació i de la resolució sobre el tractament de les restes.

Les restes documentades fora muralla corresponen a una molí hidràulic de roda vertical. Generalment aquest tipus de molins els trobem a la llera de rius amb molt cabal i una presència regular d'aigua durant tot l'any. Estan presents sobre tot a la vessant atlàntica de la península associats a rius com el Duero el Tajo i el Guadalquivir o afluents importants com el Pisuerga, mentre que a la banda mediterrània, i sobre tot a zones més rurals l'habitual es trobar molins de corrent amb el rodet horitzontal, alimentats per petits canals o basses per garantir el funcionament en períodes de sequera.

En la campanya arqueològica de 2002 es va documentar part del tallamar enfrontat a la corrent del riu i part d'un mur que reconduïa la corrent fluvial vers la roda vertical. L'excavació en extensió de la zona ha permès recuperar la planta sencera del molí i part del canal on es situava la roda vertical.

Es tracta d'un edifici de planta trapezoïdal, amb una superfície interior al voltant dels 50 m². Aquesta inusual planta ve definida per la presència de dos tallamars no massissats, el documentat l'any 2002 que protegia l'edifici de la corrent de l'aigua, i un altre en la part posterior, que normalment en aquest tipus de construcció hidràulica correspon a una paret recta.

Les solides parets d'aquesta construcció estan fetes amb una doble filada de blocs de pedra sorrenca sense escairar, lligats amb abundant morter de calç i graves. En la part exterior del tallamar posterior es va realitzar un sondeig en els estrats de graves on estava fonamentat per tal de documentar l'alçada que es conserva d'aquest parament que és d'aproximadament 3,20mts

La estratigrafia excavada en l'interior del molí correspon bàsicament a estrats de sorres i graves d'aportació fluvial, amb presència freqüent de blocs de pedra tirats i absència de materials ceràmics que puguin ajudar a la seva datació. Només es conserven restes d'estructures en la banda sud est de l'edifici. Malgrat la dificultat d'interpretació d'aquestes evidències arqueològiques, creiem que poden correspondre al carcabà o espai on es localitzen els engranatges i eixos del moli.

Entre aquestes estructures documentades destaca les restes d'un paviment de lloses, que ens pot indicar la cota del nivell d'ús d'aquesta part inferior del molí. La resta de l'espai interior que correspon a la planta baixa que quedaria lliure, i en qual només hem documentat a més dels estrats de sorres esmentats, dues pedres que podrien formar part d'un paviment i una capa de graves i morter de calç que podria funcionar com a nivell d'ús.

Paral·lel a la paret sud-est del molí transcorre un canal amb les parets fetes de blocs de pedra i la base amb grans lloses El canal té una amplada de 1,20 m. i una fondària de 0,80 m. i aprofita la façana del propi moli com part de la paret interior. La part inicial del canal presenta un pendent que indica la zona on es situaria la roda del moli.

La datació aproximada, es complicada, ja que el fet de trobar-se a la llera del riu amb una continua remoció del terreny no ens aporta una estratigrafia clara. El que si sabem es que en relació amb el context, la seva construcció és anterior a la de totes les estructures domèstiques que es van excavar ara fa 15 anys (que situem pels volts del segle XIII) i sobre tot de la muralla que tancava la ciutat a finals del segle XIV -XV. De tota manera, l'expansió i ús de les rodes vitrubianes normalment s'adjudica a les

poblacions andalusines. En un context històric tan proper al escenari de conquesta no seria gens estrany atribuir la seva construcció en un moment andalusí de finals del segle XI primera meitat del XII.

Hem d'anar a la documentació escrita i es allà on trobem mencions de molins més enllà de la porta de Gardeny, és a dir de la sortida oest a la muralla andalusina que situem al encreuament entre l'actual carrer Cavallers i el carrer Major, tot just a la segona meitat del segle XII.

El Castellot de Bolvir. Les intervencions arqueològiques des del 2014 al 2018. Les darreres novetats de la fase medieval

Adrià Cubo, Jordi Morera, Oriol Olesti, Joan Oller

Inserides dins d'un projecte d'investigació centrat en l'estudi de l'estructuració del territori de la Cerdanya en època antiga, dirigit pel professor Oriol Olesti del Departament de Ciències de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana de la UAB, es porten duent a terme des de l'any 2006 continuades campanyes d'excavació al jaciment d'El Castellot (Bolvir, La Cerdanya). Aquestes han permès identificar un important oppidum d'època ceretana del segle IV a.C., el qual va patir importants reformes urbanístiques i funcionals en època romano-republicana, sent abandonat finalment en el tercer quart del segle I a.C.. El jaciment, ubicat a la part més septentrional de l'altiplà de La Corona, una terrassa enlairada i avançada respecte a la plana cerdana, no es tornarà a ocupar fins la plena edat mitjana, quan s'edificà un nou poblat emmurallat: la "villa Bulverri". Històricament, aquesta formava part del comtat pirinenc de la Cerdanya i la seva posició estratègica, al centre de la vall ceretana, i juntament amb les evidències arqueològiques de les que disposem, ens permetrien parlar de la importància que aquest assentament podria haver exercit en l'organització i control territorial en època medieval. D'aquesta manera, les interrompudes campanyes d'excavacions que es porten duent a terme al Castellot des de l'any 2006 ens permeten seguir avançant en el coneixement arqueològic d'aquest complex jaciment que des de l'any 2015 compta amb un equipament museístic, L'Espai Ceretània, on s'hi troba, entre altres, una sala d'exposició permanent que explica les diferents fases del jaciment al mateix temps que s'exposen els materials arqueològics més representatius recuperats en les excavacions.

Les últimes campanyes d'excavació han continuat oferint-nos noves dades arqueològiques que permeten seguir coneixent la morfologia d'aquesta villa medieval, localitzant i definint nous espais d'hàbitat que van definint, poc a poc, l'urbanisme d'aquest assentament. En aquest sentit, les darreres intervencions arqueològiques han permès observar com a nivell intern aquest poblat està compost per cases complexes que comptarien amb més d'un àmbit, ocupant una superfície que en alguns casos supera els 120 m². Així mateix, els objectes recuperats a l'interior de les cases, no especialment abundants però sí força significatius, ens permeten apropar-nos també a la vida quotidiana dels habitants de la villa, al mateix temps que poc a poc es va revelant l'estatus social dels seus habitants.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.20 comunicació presentació oral i a publicació

Resum de la intervenció arqueològica a la Plaça major de Tàrrrega 2018

Anna Colet Marcé, Oriol Saula Briansó, Ivonne Pont, Joel Minguell

L'excavació de la Plaça Major de Tàrrrega es va dur a terme entre finals de juny i mitjans d'agost de 2018. L'actuació es va fer amb motiu de la immediata reurbanització de la plaça Major, l'inici de la qual estava prevista per l'octubre de 2018. Les obres de repavimentació no preveien, en principi, rebaixar el subsòl de la plaça ni afectar possibles nivells arqueològics, però des del Museu de Tàrrrega es considerà que, abans de l'inici de les obres i independentment del seguiment arqueològic que es fes durant les mateixes, era una bona oportunitat per tal de fer un sondeig en un dels indrets que podia tenir més interès arqueològic. El punt escollit ha estat al costat de la paret est de l'església parroquial de finals del XVII. Aquest temple d'estil barroc s'edificà en l'indret on hi havia hagut el temple romànic reformat el segle XIV. L'antic temple quedà greument afectat per la caiguda del campanar gòtic l'any 1672. Aquest fet va portar a l'enderrocament total de l'església romànica per bastir una nova parròquia dins de l'estil barroc.

Segons Alberto Velasco i l'antic arxiver municipal Mossén Sarret, l'església antiga tenia una orientació diferent a l'actual, amb l'absis a l'est. La nostra intervenció tenia com a objectiu intentar verificar aquesta teoria i a la vegada mirar de localitzar un possible tancament antic de la muralla en aquell indret, així com documentar altres possibles restes constructives anteriors a la construcció de l'església barroca del finals del XVII.

D'aquesta manera es va dur a terme un sondeig de 15 metres de llargada per dos metres d'amplada paral·lela a la paret est de l'església.

L'excavació va permetre documentar els fonaments de la nova església del XVII i diferents estructures anteriors al temple barroc, amb tot no es localitzaren restes que poguessin ser atribuïbles a l'absis romànic.

Pel que fa a les restes d'estructures anteriors a l'església del XVII destaca la troballa d'un conjunt de dipòsits. Alguns d'aquests dipòsits foren reutilitzats a partir de 1672 com a osseres, de restes humanes provinents de tombes o vasos funeraris afectats per la construcció de la nova església.

En un d'aquests dipòsits destaca la presència d'una cinquantena de plats datats de forma preliminar entre finals del XVI i primer terç del XVII, barrejats amb restes òssies humanes que en alguns casos encara conservaven la connexió anatòmica. Aquests plats s'han relacionat amb el ritual de l'extrema unció dels difunts.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.21 comunicació presentació oral i a publicació

Intervenció arqueològica al Molí Comú de Vallbona de les Monges

Núria Cabañas

CatPatrimoni

Entre els mesos de juliol, setembre i octubre de 2018 s'ha dut a terme una intervenció arqueològica a l'edifici conegut com el Molí Comú de Vallbona de les Monges. La intervenció ha estat motivada arran del projecte L'Espai del Maldanell, que converteix aquest edifici en un alberg i en un centre d'observació faunística.

Els treballs ens han permès documentar un antic molí d'oli d'època moderna (mitjans segle XVII) el qual es troba documentat ja des de l'any 1716 per deutes econòmics.

L'excavació arqueològica ha permès localitzar els diferents espais que constitueixen un molí d'oli. Així, s'ha identificat l'espai on s'ubicaria l'antiga premsa de biga amb els elements més característics que la configuren: la lliure, els encaixos per col·locar la balancera i la fonamentació de les cuixeres.

A inicis del segle XX, aquesta premsa fou substituïda per una premsa hidràulica i les pedres de la cuixera van ser reaprofitades com a base per col·locar una nova mola amb la corresponent pica per realitzar la pasta d'oliva.

L'espai de la fogaina on s'hi ubica un forn de planta circular amb una paviment de lloses juntament amb un canal exterior que conduiria l'aigua cap a l'interior del forn. En aquest mateix espai també s'han localitzat les restes d'un antic forn.

Finalment també s'ha documentat la zona de l'infern. En aquest cas, el molí disposava de dos inferns. El primer infern format per sis piques de decantació i per una pica on s'hi dipositava l'oli sobrant. En aquest cas, les piques estan construïdes per una sola pedra treballada i amb una teula com a tub de decantació. Aquest espai fou modificat i reduït a inicis del segle XX quan a la part superior es va instal·lar la premsa hidràulica. El segon infern està format per vuit piques de decantació de dimensions més reduïdes. En aquest cas, les piques estan construïdes a partir de diverses lloses rejuntades.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.22 comunicació presentació oral i a publicació

L'ocupació medieval de les Guixeres de Súria: L'església de Sant Pere del Puig i la torre del Puig de Sant Pere

Cristina Belmonte, Roser Arcos

Enguany s'ha celebrat el 14è camp de treball a les Guixeres de Súria. El conjunt d'actuacions realitzades fins el moment han permès delimitar bona part del perímetre d'ambdues edificacions i establir l'evolució cronològica del jaciment en sis fases d'ocupació que s'estenen entre els segles X al XVI.

Al llarg d'aquests últims quatre anys s'ha quasi exhaurit l'excavació del temple preromànic i s'han definit els límits de la seva necròpoli. Així mateix a la torre s'ha aprofundit en el coneixement de la seva particular tècnica constructiva, s'han excavat tres petites edificacions al seu entorn i s'ha localitzat un enterrament a l'interior de l'edifici.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.23 comunicació presentació oral i a publicació

Estudi històric i arqueològic de la Torre 11 de la muralla de Montblanc

Carme Subiranas

En el marc del projecte de restauració de la Torre 11 de la muralla de Montblanc, l'any 2017 s'hi va dur a terme un estudi històric-arqueològic preliminar amb l'objectiu de determinar la cronologia de la torre i la seva relació el traçat de la muralla medieval.

Tot i el seu indubtable caràcter defensiu, la Torre 11 és una de les poques torres del traçat de la muralla que no correspon a època medieval, sinó a una reconstrucció d'època moderna. L'estudi arqueològic, que combinà l'anàlisi de paraments amb l'excavació del subsòl, ha permès interpretar-ne la seva cronologia però també el procés de substitució de la torre medieval precedent, de la qual se n'han identificat els vestigis conservats.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.24 comunicació presentació oral i a publicació

La intervenció realitzada en el solar de la Rambla de Ferran 17/19 de Lleida

Maria Pilar Vázquez, Joan-Ramon González, Josep Medina

Secció d'Arqueologia de la Diputació de Lleida

La Diputació de Lleida va adquirir el solar nº 17 i els magatzems Pifarré del nº 19 de la Rambla Ferran de Lleida per a la construcció d'un edifici d'usos administratius, al costat de les dependències del Palau de la Diputació.

Amb l'enderroc del magatzem ubicat en el nº 19, s'uniren els dos solars (17 i 19) en un de sol, amb una superfície aproximada de 352 m². Davant l'evidència de l'existència de restes arqueològiques, localitzades per la Secció d'Arqueologia de l'Ajuntament de Lleida, en una rasa efectuada l'any 2001 en el solar del nº 17 -amb anterioritat a la compra efectuada per la Diputació- i al fet que el solar 17-19 de la Rambla Ferran estaria dins el nivell de protecció arqueològica 1 que marca la normativa municipal, i que per tant era preceptiva la realització d'una intervenció arqueològica prèvia a l'inici de les obres de construcció, la Diputació, encarregà a la Secció d'Arqueologia de l'entitat la seva excavació.

La recerca arqueològica endegada a partir d'aquell moment, ha posat al descobert les restes d'un bast període cronològic de la ciutat, que podem desglossar en tres períodes:

Època Medieval Andalusí: Muralla, espai de la sínia i tal vegada adoberies.

Època Medieval Cristiana: Muralla i adoberies

Època moderna-contemporània: adoberies, "sèquia", Magatzem-Botiga família Pifarré (anterior a la Guerra Civil) i Magatzem-Botiga família Pifarré (posterior a la Guerra Civil).

Els dos primers moments, tenen en comú la presència de la muralla i per tant la pertinença a un espai clos darrera un recinte murat. Si bé, en el primer moment s'intueix la presència d'adoberies, l'espai que més crida l'atenció és el que definim com "la sínia", on hem localitzat el pou d'una estructura hidràulica, excavat a la roca, amb una galeria que discorre en direcció a la muralla andalusina.

El segon moment, està caracteritzat per la construcció de la muralla per davant de la de l'època anterior, els arcs apuntats preservats a la paret que separa el solar nº 17 del Palau de la Diputació, la primera fase dels dipòsits adobers i la inutilització de l'espai de la sínia.

Finalment, el tercer moment està representat per l'arribada de la família Pifarré, que remodelen la vella adoberia medieval almenys en dues ocasions, la darrera fins i tot un cop enderrocada la muralla.

A la fi del segle XIX, les queixes per les fortes pudors i la insalubritat d'aquestes activitats industrials fan que la Paeria obligui el trasllat de les adoberies a la nova zona industrial de Lleida, el barri de Pardiniyes. A la Rambla Ferran, però la família Pifarré manté amb reformes constants, la casa pairal, que a la seva planta baixa alberga la part comercial d'aquesta indústria.

El darrer moment documentat, correspon a l'enderroc d'aquesta casa a conseqüència del bombardeig de la ciutat de Lleida el 2 de novembre de 1937 i la construcció, passada la Guerra, a les acaballes de la dècada dels anys quaranta del segle XX, d'una nova edificació, aquest cop botiga-magatzem a la planta baixa i esgolfes, que continua venent fins al 1985 "lanas y curtidos", esdevenint tot un exemple de continuïtat d'una activitat industrial familiar a la Lleida dels darrers segles.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.25 comunicació presentació oral i a publicació

El Mas d'En Torres

Adrià Cubo, Mireia Del Pueblo

Ubicat al terme d'Argençola, el Mas d'En Torres és un mas d'origen baixmedieval. Aquest corona un espai ubicat al tram mitjà de la vall de la riera de Clariana, ocupant una posició més o menys aturonada, a uns 530 metres d'altitud sobre el nivell del mar. Abans d'iniciar els treballs arqueològics les restes d'aquesta construcció es trobaven en un estat d'enderroc força avançat, encara que es podien observar les parets perimetrals que definien un edifici de planta quadrangular.

Construït al voltant del segle XIII-XIV, aquest mas es trobava estructurat originalment en dues sales rectangulars i en cadascuna d'elles s'ha localitzat l'arrencament de dues arcades que ajudarien a sostenir un pis superior, del que encara s'observen evidències en les parets i al que s'accediria a partir d'unes escales ubicades en una de les sales. Així mateix, dins d'aquesta primera fase del mas, hem pogut observar com es construeixen o s'afegeixen diferents estructures que ens permetrien parlar de reformes estructurals i de caire productiu durant aquest primer període. En un moment encara per acabar de determinar però probablement a partir del segle XIV, segons es desprèn del material arqueològic associat, l'edifici patiria greus deficiències estructurals que propiciarien la caiguda de la primera planta, evidenciant un període de crisi en l'interior del mas. Posteriorment, per sobre d'aquests primers nivells d'amortització del mas, hem pogut documentar diverses estructures i estrats que ens permetrien parlar d'una reocupació de l'indret fins a ser abandonat definitivament en el transcurs del segle XV. Des de llavors, aquest edifici va restar oblidat fins que l'any 2017 s'efectuaren les primeres excavacions. D'aquesta manera, en un context arqueològic immillorable, el Mas d'en Torres pot aportar més dades sobre la crisi demogràfica baixmedieval, constituint un mas que podria exemplificar a la perfecció el període de davallada demogràfica viscut en el món rural, ja que aporta noves evidències arqueològiques que ens permeten observar fortes dificultats per mantenir aquesta explotació. Així, s'observen deficiències estructurals que varen comportar un ensorrament parcial de l'edifici durant el segle XIV. Posteriorment, per sobre d'aquest primer enderroc, es documenta una reocupació del lloc més modesta fins que fou abandonat definitivament al segle XV.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.26 comunicació presentació oral i a publicació

L'absis romànic de l'església dels Sants Just i Pastor de Barcelona

Roser Arcos, Cristina Belmonte

Durant les obres de reforma de la finca nº 2 del carrer de la Palma de Sant Just (Ciutat Vella), es va posar al descobert una estructura de planta semicircular, parcialment seccionada per la seva est. Feia 1.50 m de llarg per 0.60 m d'amplada i 1.80 m de potència, mesures insuficients però, per determinar si el semicercle que definia estava orientat nord-sud o bé est-oest.

Tot i la migradesa de la informació, sembla clar que les restes es podrien vincular amb l'absis romànic temple, que tot i ser àmpliament conegut no es sap amb exactitud quina era la seva ubicació. La seva troballa permet establir unes primeres hipòtesis de treball sobre la situació pel temple.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.27 comunicació presentació oral i a publicació

El cementiri parroquial d'Argelaguer, la Garrotxa. Intervenció arqueològica 2014-2015

Bibiana Agustí, Almudena García, Antònia Díaz-Carvajal, Rafel Rosillo, Antoni Palomo

La intervenció arqueològica duta a terme l'any 2014 i 2015 arran de la remodelació del nucli històric d'Argelaguer va posar al descobert part del cementiri parroquial existent al voltant de l'església des d'època medieval i fins ben entrat el segle XX. La tipologia estructural de les tombes més antigues en caixa de lloses i les més recents en caixa de fusta s'avé amb aquesta forquilla cronològica.

D'època medieval i en caixa de lloses se'n van documentar 47, ben organitzades a la banda nord de l'església, en tot el carrer Església i al seu costat est. La cronologia aportada per les datacions de carboni 14 a partir de material esquelètic és del segle X i XI. Totes les tombes estan orientades seguint l'eix est-oest, amb els esquelets estirats, el crani a l'oest i sense objectes d'acompanyament, com és preceptiu del ritual cristià. A banda d'aquests enterraments en caixa, es localitzaren 14 enterraments en fossa simple, és a dir, amb les restes humanes simplement col·locades dins una fossa excavada en el mateix subsòl de graves i sorres. La situació d'aquestes tombes en relació al Castell, construït al segle XV, així com l'aspecte ritual observat, ens situa a finals de l'edat mitjana. D'aquests enterraments, volem fer esment que la majoria són d'individus infantils i únicament se'n registraren 3 corresponents a adults.

La resta d'estructures funeràries correspon a època moderna i contemporània, etapa en la qual la pràctica d'inhumació es modifica lleugerament, tal com s'ha comprovat en els espais davant la porta d'accés i de la façana sud de l'església. En aquests casos, associats a l'esquelet es van poder recuperar objectes d'acompanyament religiós, com rosaris o medalles i, fins i tot, restes de peces de vestir i calçat, com botons i sivelles de sabates, amb les quals eren enterrats els difunts.

L'estudi antropològic ha permès establir les característiques morfològiques, l'estructura demogràfica així com les patologies presents en la sèrie osteològica. A grans trets, la població enterrada presenta un perfil de mortalitat típic de l'època medieval i moderna, amb un elevat risc pels infants i una longevitat eventual de la població adulta.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.28 comunicació presentació oral i a publicació

Cervera, la ciutat soterrada

Anna Camats, Mireia Pedro

A grans trets, el nucli històric de Cervera és fruit d'un creixement produït al llarg dels segles al voltant d'un sol carrer i des de la zona originària del Castell, construcció militar existent ja al segle X. A partir dels s. XIII-XIV, la vila es va ampliar cap al nord, entorn l'eix viari de l'actual carrer Major. Aquest nucli emmurallat va subsistir fins al segle XVIII quan, després de la guerra de Successió, es construí el gran conjunt monumental de la Universitat, aleshores fora muralles, que va capgirar l'activitat i l'economia de la vila i va comportar la construcció d'una nova muralla.

Així doncs, pel seu interès històric i patrimonial, el nucli antic de Cervera gaudeix de la màxima protecció existent, i en aquest sentit està considerat Bé Cultural d'Interès Nacional (R-I-53-0427).

Durant els anys 2016 i 2017 s'hi ha dut a terme diverses intervencions de rehabilitació urbanística que han posat al descobert un bon nombre de restes arqueològiques pertanyents a diferents moments històrics de la ciutat.

S'ha intervingut al centre històric de la vila, on, d'una banda, s'han documentat:

- Estructures relacionades amb la producció i conservació del vi, com són el gran nombre de cellers i cups localitzats en diferents punts de la intervenció.
- Estructures relacionades amb l'abastament i emmagatzematge d'aigua. Entre elles, s'ha localitzat una gran cisterna d'origen medieval popularment coneguda com a Pou de Sant Miquel.
- Estructures pertanyents a edificis religiosos, entre les quals destaca la troballa de l'edifici original de la capella de Santa Eulàlia, al costat de la Paeria de Cervera.
- Estructures relacionades amb elements defensius, com és l'antic Portal de la Vall, una de les portes d'entrada a la ciutat medieval.

D'altra banda, també en relació amb elements defensius, s'ha intervingut al carrer de la Barbacana, antic pas de ronda del recinte emmurallat dels segles XIV i XV. Aquest carrer s'ubica paral·lel al carrer Major, en el costat emmurallat del centre històric de Cervera.

En ell, s'ha posat al descobert el parament interior de la muralla històrica, perfectament conservat i on se n'ha constatat parcialment el sistema de fonamentació. Així mateix, se n'han documentat els desaigües, mitjançant clavegueram, tant paral·lel a la muralla per recollir-la en un dipòsit adjunt (no afectat per la intervenció); com travessers al carrer, de manera que desaiguaven a través de la mateixa muralla. Finalment, en darrer lloc, s'ha pogut documentar també la fonamentació del portalet est de l'antic Portal de Santa Maria.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.29 comunicació presentació oral i a publicació

Excavacions a la Plaça Major d'Alcarràs: la descoberta d'una església i un cementiri oblidats

Xavier Bermúdez, Marta Monjo, Meritxell Monrós i Marta Mulet

Les obres d'arranjament urbanístic de la Plaça Major d'Alcarràs van suposar la descoberta d'una necròpolis d'època moderna, sota la qual es trobava l'antiga església de la vila enderrocada en època moderna. La seva excavació ha aportat una rica seqüència que arrenca del moment de conquesta al bastiment d'una primera església romànica, reemplaçada per successives construccions.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.30 comunicació presentació oral i a publicació

La necròpolis moderna de la Sagrera

Dídac Pàmies Gual

Antequem

En el decurs de les obres de la Línia d'Alta Velocitat, en el tram Sagrera-Triangle ferroviari es localitzaren ja entre els anys 2011 i 2012 un total de 182 individus enterrats en 12 fosses comunes. Posteriorment es va rebaixar una nova superfície al sud de la ja excavada identificant un total de 74 fosses les quals s'han excavat al llarg del 2018 identificant un total de 392 individus.

Cal destacar que el percentatge més elevat d'individus corresponen al sexe masculí amb una edat compresa entre els 16 i els 30 anys (a falta de l'estudi antropològic de 544 individus). El material numismàtic localitzat ens proporciona una cronologia vers el segle XVII.

Tant l'edat dels individus com el percentatge masculí localitzat ens porten a plantejar la hipòtesi que corresponguin a un contingent militar, possiblement vinculat amb la guerra dels Segadors (1640-1652) i en concret amb el setge de Barcelona (1651-1652) i atès que no presenten ferides violentes generades per arma blanca o de foc i que el nombre d'individus inhumats en un mateix moment és considerable, ens indicaria que moriren per alguna epidèmia com podria ser la pesta bubònica, que afectà el territori català essent l'episodi més mortífer entre els anys 1650 i 1654.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.31 comunicació presentació oral i a publicació

Campament militar del segle XVII n.e. al C. Balboa del barri de la Barceloneta? Valoració des de l'estudi de les restes humanes

X. Sànchez-Bonastre X*, E. Nadal**, Mª E. Subirà*

* Unitat d'Antropologia Biològica, Dpt. BABVE, Facultat de Biociències, Universitat Autònoma de Barcelona, ** Actium Patrimoni Cultural SL

Al llarg dels mesos de febrer i març del 2018 es van posar al descobert diferents enterraments al Carrer Balboa 36, a la Barceloneta, que presumptament i segons una cronologia relativa basada en fragments de ceràmica blava catalana, podria datar-se a meitats del segle XVII n.e. Es presenten els contextos funeraris, així com el resultat dels perfils biològics dels 6 individus exhumats. Per altra banda, també s'inclouen els estudis que fan referència als marcadors musculoesquelètics i els estudis de morfologia dental que tenen com a objectiu inferir sobre el possible origen biològic del grup estudiat.

La troballa replanteja, en primer lloc, el context històric de la Barceloneta, si tenim en compte que els diferents treballs arqueològics duts a terme fins al moment treballen amb la hipòtesis que aquest barri, durant aquest període, restaria sota l'aigua i ben pròxim a la línia de mar.

En segon lloc es tracta d'un grup format en la seva totalitat per individus masculins joves. Aquests semblen compartir un seguit de patologies dentals que tenen a veure amb una mala higiene dental i un nombre important d'hipoplàsies de l'esmalt dental associades a episodis d'estrès nutricional prolongat durant les etapes de la infància. El conjunt de patologies detectades en un grup de gent jove, així com els marcadors musculoesquelètics, parlen d'un grup de persones que van desenvolupar tasques que van requerir un esforç físic considerable. El conjunt d'aquests marcadors permeten determinar un desenvolupament notori pel que fa les insercions musculars als húmer i a les clavícules. Es destaca les patologies de les extremitats inferiors, que poden estar relacionades amb un desenvolupament marcat dels músculs implicats en l'activitat locomotora i que evidencien una activitat que es pot relacionar amb un grup de persones que va recórrer grans distàncies a peu, probablement per terrenys abruptes. Les causes de la mort són desconegudes, però tenint en compte el context històric i la falta d'observacions relacionades amb traumatismes violents, no es pot descartar que corresponguin a víctimes mortes per epidèmia.

El coneixement del resultat de les datacions, l'estudi més exhaustiu de la documentació històrica i les noves anàlisis que es facin a les restes òssies així com futures excavacions, recolzaran o refutaran les hipòtesis actuals fetes sobre aquest espai de cementiri.

Els forns de munició de la ciutadella de Roses i la reocupació de l'espai de la vila medieval en època moderna

Lluís Palahí, Josep Burch

Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic-Universitat de Girona

L'any 2016 es va dur a terme una petita intervenció al solar de la Ciutadella de Roses, per tal de recuperar l'espai on es conserven les restes de dos forns destinats a la provisió de pa per les tropes de guarnició a la Ciutadella (forns de munició). Aquestes estructures es daten al segle XVIII i substituïren un forn similar que al XVII se situava uns metres al nord i que ja havia estat posat al descobert en una intervenció anterior.

L'espai se situa al quadrant sud-oest del solar ocupat per la vila medieval i, de fet, el límit occidental de l'edifici on se situen els forns, aprofita la vella muralla, integrada com a parament interior d'una de les cortines de les defenses de la ciutadella moderna.

L'excavació va permetre posar al descobert una petita part de l'estructuració urbana de la vila medieval i del carreró existent entre la muralla i els edificis, així com recuperar algunes de les espitlleres de les defenses.

Integrada des del segle XVI a l'interior del gran conjunt defensiu de la Ciutadella, la vila medieval va ser abandonada a mitjans segle XVII i bona part del solar que ocupava va ser reconstruït amb noves edificacions relacionades amb l'allotjament de l'oficialitat i les tropes. El sector que ens ocupa es va remodelar construint tot un seguit d'edificis associats a les necessitats militars. L'edifici objecte d'excavacions va ser ocupat inicialment per estables, i, ja entrat el segle XVIII s'hi varen construir els dos forns. Aquests, de planta circular i coberts amb una cúpula construïda amb rajols refractaris, estaven destinats a la fabricació de pa per abastir a les tropes.

Tot i la seva modèstia l'excavació ens permet aportar algunes dades i reflexions a l'entorn de l'evolució de l'espai de la Ciutadella en època medieval i moderna, la readaptació dels espais segons les necessitats de cada moment i al voltant de la vida quotidiana de les tropes de la fortalesa moderna.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.33 comunicació presentació oral i a publicació

La intervenció al carrer de l'Estació 11-19 a Sant Andreu

Joan Piera Sancerni

Abans sl

L'article sobre la intervenció arqueològica al carrer de l'Estació 11-19, a Sant Andreu de Barcelona, vol mostrar els resultats de excavació, la qual va posar de manifest l'activitat continuada sobre aquest indret que anava des de l'època del bronze inicial, amb dues estructures negatives, al món romà i l'època medieval.

D'època romana es va documentar la part residencial d'una vil·la d'època baix imperial, la qual estaria relacionada amb les dues vil·les d'aquest mateix període documentades en els jaciments de les Línies d'Alta Velocitat: LAV La Sagrera i LAV sector Sant Andreu. Aquestes construccions organitzarien la zona en l'època romana des del segle I fins al segle V. També es van registrar dos enterraments d'època romana, ambdós empraven el retall d'una sitja com a fossa un cop amortitzada.

D'època tardoantiga hi havia uns elements negatius relatius a les feines agrícoles que es duien a terme en aquest indret, bàsicament sitges. Aquest fet posaria de manifest l'ús agrícola dels terrenys on se situa el jaciment.

D'època medieval destacava la presència d'un mur que anava al llarg de tot el jaciment i que hauria dividit l'espai en aquest període històric. A la banda de ponent, hi hauria un possible ús del terreny per part del poder públic i estaria relacionat amb el Rec Comtal que passava a poc metres del jaciment, aquestes practiques necessitarien d'una zona per anar realitzant un manteniment i altres obres auxiliars per anar distribuint aigua per les diferents àrees irrigables. L'altra banda, a l'est, seria un espai d'ús privat i estaria destinat al conreu.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.34 comunicació presentació oral i a publicació

La intervenció arqueològica al carrer de Banyoles, 1 (Esponellà, Pla de l'Estany, Girona)

Òscar Matas Pareja, Carme Miró i Alaix

Esponellà està situat al nord de l'estany de Banyoles, en un enclavament habitat per boscos de pins i alzines, al vessant dret del riu Fluvià i també regat per la riera d'Espolla a l'oest. És situat a una alçada d'uns 135 m snm, assolint una alçada màxima d'uns 200 m snm, a la zona oest del nucli principal, al turó del Castell, i uns 257 m al turó de les Forrioles Baixes, al sud-est.

La intervenció arqueològica es va portar a terme dins del nucli urbà d'Esponellà a la parcel·la situada al carrer de Banyoles número 1, en dos dels àmbits de la planta baixa de la casa, amb unes coordenades UTM X: 483043,7 € / Y: 4669646,9 (N), i una alçada aproximada de 144,38 m snm, dintre del nucli antic del poble, justament davant de la plaça Major i de l'església de Sant Cebrià.

Aquesta va confirmar l'existència d'estructures en el subsòl d'època altmedieval (S.X-XI dC), i d'època moderna (S.XVII-XVIII).

De les primeres, destacar la documentació de fins a tres estructures d'emmagatzematge subterrànies (sitges), de secció troncocònica i planta superior circular conservada d'entre 0'90-1 m de diàmetre, una fondària conservada de més d'1 metre, i que van ser amortitzades amb materials residuals d'època romana, i materials ceràmics d'època altmedieval (s.X-XI dC).

Aquestes caldria relacionar-les amb el primer poblament de l'indret ("villa Spondiliano") en època altmedieval, documentada entorn l'any 921, quan l'església de Sant Cebrià (situada uns 60 metres a l'est de les restes documentades) i el poble són mencionats en un document que parla d'un judici celebrat dins l'església parroquial ("Sancti Cipriani..... Basilica in villa Spondiliano").

De les restes d'època moderna indicar que es tractava d'un complex dedicat a la producció d'oli i/o vi, format per la base d'una premsa vertical, un dipòsit de decantació annex, i les restes d'un altre trull.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.35 comunicació presentació oral i a publicació

Almacelles, recuperant història i patrimoni

Josep Ibarz Gilart*, Montse Gené Castan

*Alcalde de l'Almacelles, **Tècnica de patrimoni de l'Ajuntament d'Almacelles

L'any 2003 l'Ajuntament d'Almacelles va fer una aposta molt important en la recuperació del seu patrimoni i de la seva història. Diferents actuacions s'han realitzat durant aquests 15 anys.

Descoberta de l'antiga vila d'Almacelles l'any 2005, amb la posterior excavació, conservació i musealització. Les diferents intervencions han permès conèixer millor l'antiga vila, aquella que tenia els seus orígens en l'època comtal i fins i tot anterior, i que segons les fonts escrites en el segle XVII va entrar en un procés de decadència i que va culminar amb l'abandonament de la vila amb la Guerra dels Segadors.

Després d'uns anys d'excavacions s'han ben documentat una important unitat domèstica complexa i de grans dimensions amb una gran entrada, un espai tipus celler que té connexió amb un dipòsit d'emmagatzematge contigu, una espai destinat a albergar els animals, un canterer i unes escales que evidencien l'existència d'una primera planta destinada a acollir sales i habitacions. També uns trams de carrers empedrats, una possible segona casa amb una important entrada pavimentada amb un còdols, un celler amb un trull, uns espais més petits destinats a activitats diverses, etc. I dos forns posteriors preindustrials que es construeixen temps més tard segurament en el moment que es comença a erigir la nova vila en el darrer quart del segle XVIII. El material arqueològic confirmaria que la data de destrucció i abandonament de la vila seria aproximadament mitjans del segle XVII. Coccí reduïda, coccí oxidant, blanc i reflex metàl·lic, blanc i blau, decoració en manganès, o grisa, serien algunes de les produccions amb més presència. La forma estrella és l'escudella amb nansa d'orelletes. També restes de vidre de parets fines i amb policromia, objectes de bronze com agulles o monedes entre altres tancarien el repertori.

A més de la descoberta de l'antiga vila, altres actuacions en patrimoni han estat la recuperació del Centre Històric de la nova vila (1773), la redacció del Pla Especial per a la seva protecció, la declaració d'aquest com a BCIN, la recuperació de dos immobles històrics pel seu valor patrimonial, la recuperació del Col·legi Pitàgores per a convertir-se en la seu del MAU amb la finalitat de mostrar Almacelles, l'antiga vila i la nova amb la seva unicitat: el seu urbanisme reticular. L'edició de diferents llibres històrics, la recuperació de moments històrics amb l'organització de celebracions com la Fira de la Il·lustració.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.36 comunicació presentació a publicació

La Vilavella del Castellet 2015-2018. Primers resultats arqueològics

Walter Alegría Tejedor, Sabina Batlle Baró, Júlia Coso Álvarez, Xavier Costa Badia

La Vilavella del Castellet és un jaciment arqueològic situat a la Terreta, una subcomarca natural que es troba a l'extrem nord-oest del terme municipal de Tremp (Pallars Jussà).

El jaciment de la Vilavella del Castellet es començà a excavar l'any 2015, gràcies a la iniciativa de l'associació pel Patrimoni de La Terreta per conèixer i posar en valor el patrimoni històric, etnogràfic i arqueològic d'aquesta zona. Des d'aquesta primera intervenció s'han dut a terme quatre campanyes de tres dies en les quals han participat arqueòlegs professionals, estudiants i voluntaris de la comarca.

Les intervencions arqueològiques d'aquestes primeres campanyes han posat al descobert un jaciment pràcticament desconegut fins al moment. L'assentament es dibuixa com un poblat de presumpta cronologia medieval, de gran extensió. Està format per diverses estructures esparses, de les quals encara es desconeix la funció però que es podrien emmarcar en la tradició pastoril, i una església. Totes elles es troben construïdes sobre una tartera, aprofitant-ne els grans blocs de pedra.

En aquesta comunicació es presentarà el jaciment i les dades obtingudes arran les intervencions arqueològiques i la recerca documental dels darrers anys. Aquest treball d'investigació permet entendre la naturalesa i característiques de la Vilavella del Castellet, així com establir hipòtesis d'interpretació. També es procurarà posar un especial èmfasi en els resultats obtinguts en els dos últims anys d'excavació, fins al moment inèdits, que permeten aportar una mica més de llum sobre les característiques d'aquest poblat i reforcen les hipòtesis bastides fins al moment, que l'equiparen als models d'hàbitat de les antigues comunitats pirinenques. Així doncs, amb la present comunicació, es pretén posar sobre la taula un jaciment fins ara pràcticament desconegut malgrat el seu gran potencial.

Aplicació de les aproximacions facials a l'àmbit de l'Arqueologia: el cas d'Els Altimiris

Marta Medina Palau

Un dels camps de l'arqueologia pel que s'està apostant aquests darrers anys és l'aplicació de les noves tecnologies per la investigació i difusió dels resultats de les excavacions. L'aplicació de les aproximacions facials en restes antropològiques és una disciplina poc explorada i pot semblar subjectiva. Tot i això, cada vegada més freqüentment s'estan aconseguint resultats d'alta precisió i més realisme amb la millora del programari informàtic.

En aquest cas concret, es vol presentar una aproximació facial en tres dimensions d'un individu del jaciment d'Els Altimiris, a Sant Esteve de la Sarga, per tal de determinar quins trets i característiques facials presentava la societat d'aquesta zona a l'Alta Edat Mitjana (segles V-IX). Es tracta d'una primer contacte amb l'arqueologia virtual centrada en el patrimoni arqueològic del Pallars Jussà.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.38 comunicació presentació a publicació

Aportacions i observacions a les sèries tipològiques de la ceràmica comuna baix medieval de Barcelona, a partir del inventari de la Col·lecció de ceràmiques de la Catedral de Barcelona

Jordi Aguelo Mas

Arqueòleg i col·laborador extern de la S.E. Catedral Basílica Metropolitana de Barcelona

En el marc dels treballs d'inventari que la Delegació del Patrimoni Cultural de l'Arquebisbat de Barcelona està actualment duent a terme, des de l'any 2016, s'encarregà a l'arqueòleg sotasignat l'inventari de la col·lecció de ceràmiques de la Catedral de Barcelona. Aquesta col·lecció és integrada per més de quatre centes peces, principalment senceres o quasi bé senceres i, majoritàriament procedents de diferents voltes de l'església i el claustre, obertes entre finals dels anys seixanta i inicis dels vuitanta del segle XX.

Algunes peces d'aquesta col·lecció foren publicades per Joan Bassegoda Nonell (1977) ja a finals dels anys setanta, en el seu llibre sobre la ceràmica procedent de diferents voltes gòtiques catalanes. Posteriorment, Carmen Riu de Martín (1990 i 1992) a principis dels anys noranta estudià part de la col·lecció i realitzà una proposta tipològica dels materials estudiats. Poc després, Julia Bertrán de Heredia (1998), a finals d'aquesta mateixa dècada, publicà la seva proposta de sistematització de la ceràmica comuna baix medieval de Barcelona, on s'esmenta algunes peces de la catedral barcelonina i, ja dins el segle XXI, al seu estudi sobre les alfàbies, els segells de terrissers i les diferents marques documentades en aquestes (Beltrán de Heredia 2012), tornà a fer referència a algunes peces de la catedral. Malgrat tot, tots aquests treballs sumats només tractaren una quarta part de la col·lecció existent, romanent inèdites les referències a la resta de peces i dificultant així la posada en valor d'aquesta col·lecció de ceràmiques de la Catedral de Barcelona.

Les dificultats d'accés a aquesta col·lecció fins a dates recents, a causa de la dispersió de les peces, així com la dificultat d'accedir a segons quins espais catedralicis on es trobaven aquestes, no havia permès, fins ara, inventariar en la seva totalitat aquesta col·lecció, ni realitzar un estudi de síntesi de tota la col·lecció que permetés posar-la en valor i establir quines aportacions i observacions es podien encara realitzar, a partir d'aquesta, al coneixement de la ceràmica comuna baix medieval de Barcelona. La col·lecció és integrada per una gran varietat de formes, entre les quals les més representades són les alfàbies amb 98 exemplars. També s'hi documenten 56 pitxers, 44 poals, 39 setrills i 5 setrilles, 21 morters, a banda de gerres, cànters, bacins, aiguamans, mesures, setres, dorques, cobertores, catúfols, tubs de canalització, algun alfabeguer, pot, cossi, alguna olla i una canterella.

Un cop realitzat l'inventari, identificades les diferents sèries tipològiques i els seus tipus i variants, es constatà que calia fer algunes observacions sobre la interpretació d'algunes peces, així com completar alguna de les sèries amb alguns tipus no recollits fins ara i que el inventari de la col·lecció de ceràmiques de la Catedral de Barcelona ha permès documentar, finalitat amb la qual es presenta aquesta comunicació.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.39 comunicació presentació a publicació

El Castell de Castellolí: Resultats preliminars de la primera fase d'excavacions

Roser Arcos, Cristina Belmonte, Xavier Bermúdez

El projecte de consolidació i adequació del Castell de Castellolí endegat l'any 2017 a banda de la consolidació de diverses estructures en perill d'ensulsiada, comportà una primera fase d'excavacions al recinte.

Els resultats obtinguts han aportat informació sobre l'edifici del segle XI, i han posat al descobert diverses estructures als extrems nord i oest. Així mateix també s'han documentat diverses reformes i ocupacions esporàdiques de la baixa edat mitjana i època moderna. A conseqüència d'això s'ha pogut establir una primera evolució crono-constructiva de l'edifici, que s'haurà de confirmar en les properes intervencions.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.40 comunicació presentació a publicació

Intervencions de la Secció d'Arqueologia de la Diputació de Lleida durant els anys 2014-2018

Joan-Ramon González, Josep Medina, Maria Pilar Vázquez

Des que l'any 2014 la secció d'Arqueologia va ser traspasada a l'àrea de Serveis Tècnics de la Diputació de Lleida, abandonant la ubicació històrica que havia tingut a l'Institut d'Estudis Ilerdencs des de la seva mateix fundació l'any 1942, ha crescut la possibilitat d'aportar els seus recursos humans als projectes i propostes que sorgeixen dels diferents ajuntaments de la demarcació.

Durant els quatre anys darrers la nostra actuació es pot simplificar en quatre grups:

1. Elaborar un primer projecte o simplement informar de com cal actuar davant de la proposta feta per l'ajuntament corresponent, el qual finalment executa l'obra a través d'un altre equip tècnic. Podem citar els casos del Molí del Sastre o del Pou de Gel d'Alcarràs.

2. Col·laborar en l'execució dels projectes executats amb altres empreses o col·lectius, com és el cas de la campanya de consolidació de les restes del castell de Castellbó, la retolació de la vila closa de Maials o sobre les pintures murals de l'església d'aquest mateix poble, així com el pont sobre el Sió o les noves restes del castell de Montgai. Igualment podem parlar de la col·laboració en projectes de restauració com les esglésies de Tiurana, de Linyola, la vella de Maials o Sant Joan de Carratalà d'Aitona.

3. Una categoria específica seria l'elaboració dels informes pertinents per a la declaració de BCIL de diferents elements patrimonials. Com l'ermita de Santa Bàrbara de Senterada, l'església de Sant Esteve de Naens, les pintures de l'església de Bellaguarda, Lo Carreró de la vila-closa de Montgai, el portal de la vila-closa i les sitges de Butsènit. O plans directores com el del castell d'Aitona.

4. Intervencions efectuades directament: seguiments de les obres fetes a Guimerà (portal de Tàrrega, travessera del Portal, carrer de l'Hospital, muralla i fossar vell). Excavació de l'interior de l'ermita de Sant Jaume de la Granja d'Escarp, o de fortificacions de la guerra civil: Genó (Aitona) o niu del Ros (Seròs). Però probablement l'obra més destacada en aquest sentit és el solar 17/19 de la Rambla de Ferran de Lleida o el propi estudi de l'edifici del Palau de la Diputació de Lleida.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.41 comunicació presentació a publicació

Els sistemes d'abastiment, distribució i evacuació d'aigües a la Cartoixa d'Escaladei

Josep M. Vila i Carabasa

Durant l'any 2015 es van dur a terme una sèrie d'intervencions arqueològiques a la Cartoixa d'Escaladei (Priorat) relacionades amb la restauració d'alguns espais i amb la millora d'alguns serveis.

Durant aquests treballs es van poder estudiar diversos elements vinculats amb la portada d'aigües a la Cartoixa, amb la identificació de fins a tres conduccions diferents que en moments successius van conduir l'aigua fins a l'entrada de la Cartoixa des de les zones de captació situades a la zona de la Pietat.

També es va poder estudiar el sistema de distribució de les aigües a l'interior de dues de les cel·les, situades a la banda nord i oest del claustre septentrional i la portada d'aigües a la font de la plaça de l'església.

Finalment es van excavar i estudiar algunes de les conduccions de desguàs de les aigües recollides tant de les cel·les com dels claustres o altres espais comunitaris i el seu retorn cap al riu.

El resultat d'aquestes actuacions, sumades amb informacions procedents d'excavacions i estudis anteriors, permeten dibuixar d'una manera força precisa la xarxa que va permetre en el seu moment portar aigua a totes les cel·les i altres dependències de la Cartoixa. També coneixem força bé l'estructura del clavegueram que recollia les aigües brutes de les dependències monàstiques i les evacuava, juntament amb les de pluja, cap al riu.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.42 comunicació presentació a publicació

D'un hemidolmen a un mas rònec. Resultats preliminars. Fals, Fonollosa (El Bages)

Cristina Belmonte i Roser Arcos

L'interès d'un grup de veïns de Fals per excavar les restes d'un possible dolmen localitzat arrel dels incendis que van assolir el Bages l'any 1994, endegà una petita intervenció arqueològica. L'excavació va posar al descobert un seguit d'estructures a l'entorn del suposat megàlit, que confirmaven que aquest, no corresponia a una construcció megalítica. De fet els grans blocs de pedra s'havien disposat sobre alguns dels murs associats a una edificació, de la que es van definir 3 àmbits. Aquests murs, juntament amb la ceràmica recuperada i la documentació consultada apunten a l'existència d'un mas bastit a l'Alta edat mitjana, tal vegada fortificat en el seu origen, i que va quedar rònec entorn el segle XIV.

Estudi d'una lesió cranial "peri-mortem". Inhumació múltiple localitzada a l'Església de l'Assumpció de Còll (Vall de Boí, Alta Ribagorça)"

Núria Armentano i Oller, Isidre Pastor i Batalla

En el marc del Projecte de Restauració de l'església de l'Assumpció de Còll (Vall de Boí, Alta Ribagorça) es va portar a terme un programa de recerca arqueològica a l'entorn de l'actual edifici. Els treballs van estar centrats en el control de l'obertura i excavació d'una rasa al perímetre exterior de l'edifici, des de els peus a la capçalera, per tal de reforçar l'estructura de la fonamentació i drenatge i la instal·lació de la conducció de drenatge d'aigües

La intervenció arqueològica va aportar dades sobre l'àrea de necròpolis medieval associada a l'església, documentant-s'hi tres horitzons d'enterrament. Un primer vinculat a l'època fundacional i que perduraria durant tota l'època medieval (segles XI-XIII), un segon, sobreposat a l'anterior d'època moderna (segles XVI-XVII), i el tercer que es correspondria amb el de l'actual cementiri encara en ús (XVIII-XXI). Al sector exterior de la capçalera de l'església s'hi van localitzar diversos enterraments corresponents a aquest primer moment d'inhumacions. L'exhumació d'una d'aquestes tombes de llosa amb coberta plana va permetre documentar un conjunt funerari singular.

Es tracta de d'una tomba de la qual se n'han recuperat restes esquelètiques que corresponen a un nombre mínim d'onze individus, tres adults masculins i vuit no-adults, la meitat d'ells de menys d'un any d'edat. L'estudi antropològic ha permès observar patologia i anomalies de diversa etiologia entre les restes d'individu adult, la més destacada, la lesió perimortal que presenta un dels cranis, provocada per un instrument o objecte tallant i pesant (espasa, destrat...) que hauria provocat una lesió inciso-contudent a nivell del parietal dret. En antropologia física i forense s'utilitza el terme peri-mortem per a qualsevol dany o alteració en os fresc, ja sigui abans, durant o després de la mort; el peri-mortem indica la proximitat, i manera de mort. Són poc habituals en paleoantropologia els casos descrits de lesions peri-mortem en comparació amb els casos que es descriuen com a ante-mortem, que comporten signes evidents de regeneració òssia, i que indiquen la supervivència de l'individu a la lesió. La lesió que presenta el crani de l'Assumpció de Còll, per la seva morfologia i situació sembla correspondre a la típica ferida de combat, i per tant la troballa, suggereix, inevitablement, un eventual context bèl·lic a la zona.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.44 comunicació presentació a publicació

L'Argentona medieval i moderna. Noves aportacions de l'arqueologia

Cesc Busquets i Costa*/**, Míriam Esqué i Ballesta**

*Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB, **ATICS SL

Amb motiu de les obres de realització d'un nou habitatge unifamiliar al Carrer Torres i Bages nº2 al municipi d'Argentona (Maresme), entre octubre de 2014 i maig de 2015, es portà a terme una intervenció arqueològica

L'objectiu era el poder detectar, documentar i realitzar un estudi de les possibles restes conservades al subsòl, amb el corresponent recull de la informació històrica necessària per tal d'ampliar els coneixements vigents del municipi sobre èpoques anteriors i, a la vegada, realitzar una correcta avaluació de les restes que podrien quedar afectades per les obres.

Els resultats foren més que interessants i ens demostren com l'arqueologia es converteix en una de les pedres angulars indispensables per adquirir nous coneixements de com era la vila d'Argentona al llarg de la Història i poder recuperar bocins de la nostra memòria col·lectiva i identitària com a poble.

Així, gràcies a les troballes realitzades podem conèixer noves dades de l'Argentona medieval i moderna:

- la sagrera, espai sagrat de 30 passes al voltant de l'església parroquial instaurat al segle XI, on a banda de tres sitges amortitzades vers als segles X-XI, també van aparèixer nombrosos enterraments i esquelets (al voltant d'una vintena), amb fosses antropomorfes excavades en el sauló, que daten d'entorn el segle XI (Datació corroborada tant per la tipologia del material ceràmic, com per la tipologia de les tombes i confirmada amb anàlisis de Carboni 14).
- la descoberta que l'església de Sant Julià va estar fortificada a finals del segle XV, en el curs de la Guerra Civil catalana. Concretament es va trobar una estructura de tàpia, que havia col·lapsat dintre d'un fossat i que segurament envoltava tot el temple parroquial.
- Finalment, la troballa del motlle de la campana Juliana, ja que en el solar excavat fou on es va fondre el 1690, una estructura de base circular de 1,20 mts de diàmetre, feta de maons refractaris i argila, on es van recuperar fragments del motlle exterior amb la seva decoració i part de les lletres del fris.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.45 comunicació presentació a publicació

El tancament nord de la vila medieval de Molins de Rei. Resultats preliminars de la intervenció arqueològica a la Plaça de Catalunya, 16

Roser Arcos, Cristina Belmonte

Amb motiu de la construcció d'uns habitatges en un solar de la Plaça de Catalunya de Molins de Rei, es van posar al descobert un seguit d'estructures, dividides en nou fases d'ocupació diferents que abracen dels segles XIII-XIV fins al segle XX.

Les estructures es caracteritzen principalment per construccions muraries, que han permès definir diferents estances i edificacions associades antics habitatges. Tanmateix sobre aquestes restes destaquen dos trams del mur medieval de tancament de la vila datat entre els segles XIII-XIV.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.46 comunicació presentació a publicació

Estudi històric i arqueològic de la Torre 24 de la muralla de Montblanc

Josep M. Vila i Carabasa

Dins del conjunt de la muralla de Montblanc ha estat indicada amb el número 24 la torre que se situa al llenç nord del recinte i que està assenyalada amb el número 53 del carrer Castell. L'any 2016 l'Ajuntament de Montblanc va comprar aquesta torre i en va endegar un projecte de recuperació de l'espai interior i d'enderroc dels forjats i murs de compartimentació que es van afegir a l'interior de la torre en el marc de la seva transformació, ja en època moderna, en habitatge.

La intervenció va consistir en una excavació arqueològica extensiva en el seu interior que va permetre localitzar restes d'una estructura vinculada amb la utilització d'aquest espai com a habitatge. També es va recuperar, en la banda exterior, sota la vorera, l'amplada original de la paret de la torre, que havia estat substituïda per una paret més estreta amb la voluntat d'ampliar el carrer.

L'actuació es va completar amb un estudi de paraments tant de la torre com del tram de muralla contigu que va permetre estudiar l'evolució constructiva d'aquest sector del recinte fortificat de Montblanc des de la seva construcció a finals segle XIV i fins a les restauracions de la segona meitat del segle XX que són les que li van donar la seva aparença actual.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.47 comunicació presentació a publicació

Intervenció arqueològica al carrer de Cardenal Casañas 6-8 (Ciutat Vella, Barcelona). Exemple d'evolució urbanística

Noemí Nebot Pich

La intervenció arqueològica realitzada al carrer del Cardenal Casañas 6-8, ha estat motivada per l'afectació al subsòl de la finca, que ha estat remodelada de forma integral, en concret pels treballs de construcció al seu interior d'una Estació Transformadora (E.T.).

Donada la seva ubicació dins el casc medieval de la ciutat i a l'àrea de suburbium de la Barcino romana, aquesta àrea està catalogada com a Zona d'Interès Arqueològic i alt valor històric (Pla especial de protecció arquitectònic històric dintre de la zona de Ciutat Vella, Octubre 2000), fet que va comportar el control arqueològic de tots els moviments de terres ocasionats per les obres.

Els treballs van permetre establir fins a tres edificis diferents, ocupant l'espai al llarg del temps (urbanisme medieval, modern i contemporani) i fins a sis fases cronològiques diferents:

- Fase 1 Nivells d'època romana (segona meitat de segle II dC)
- Fase 2 Necròpolis (segles X-XI)
- Fase 3 Primeres restes d'urbanisme (segles XIII-XV)
- Fase 4 reformes d'època moderna (segles XVI-XVII)
- Fase 5 Construcció de l'edifici d'època moderna (Segles XVIII, inicis)
  - Fase 5.1 Reformes (Segle XVIII)
  - Fase 5.2 Reformes (Segle XVIII, últim quart-segle XIX inicis)
  - Fase 5.3 Reformes (Segle XIX)
- Fase 6. Construcció de l'edifici actual (finals segle XIX-1ª meitat del segle XX)

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.48 comunicació presentació a publicació

La necròpolis del Campet de la Sal (Cardona, Bages)

Ot Ordeig i Andreu, Ainhoa Pancorbo i Picó

Entre els anys 2015 i 2016 es va excavar parcialment el jaciment arqueològic aparegut en el decurs de la construcció del Camp de Futbol de Cardona gràcies a la subvenció del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Barcelona. En aquell moment es van documentar fins a tres fases cronològiques ben diferenciades, una de les quals corresponent a una necròpolis de cronologia alt medieval.

Es va excavar una cinquantena d'enterraments disposats majoritàriament en una renglera de prop de 70 m de llarg, formada per fosses simples que tallaven un estrat de cronologia alt-imperial, amb coberta de lloses de pedra, d'entre una a sis depenent de l'alçada de l'individu. També es van documentar indicis corresponents a dues rengleres d'enterraments més, així com alguns individus enterrats entre renglera i renglera.

Majoritàriament, els cossos es trobaven orientats amb el cap a l'oest i els peus a l'est i disposats en posició de decúbit supí. En cap cas van proporcionar aixovar que ens situés cronològicament, però diverses analítiques radio carbòniques van permetre datar gran part dels individus inhumats a mitjan del segle IX d.n.e. Aquesta cronologia, per a la qual, fins aquell moment no teníem cap altre evidència arqueològica a Cardona, ens va dur a endegar un estudi de més gran abast, tant sobre la ubicació de la població cardonina en aquell moment com sobre la ubicació de les zones d'enterrament en època medieval a la vila.

En aquesta comunicació descriurem la necròpolis excavada, n'analitzarem els trets més característics, n'exposarem les datacions establertes, i n'aportarem les principals dades proporcionades pels darrers estudis realitzats, a més de posar en relació els enterraments estudiats amb d'altres d'excavats amb anterioritat a Cardona, dins els context de l'època medieval.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.49 comunicació presentació a publicació

Intervencions arqueològiques al Palau dels Requesens. Molins de Rei

Gemma Caballé, Carme Subiranas, Josep M. Vila

En els darrers anys s'han dut a terme diverses actuacions arqueològiques tant de subsol com de paraments en l'edifici de l'antic palau dels Requesens de Molins de Rei. Aixecat a mijan segle XV, l'edifici ha patit nombroses modificacions tant pel que fa a la seva distribució interna com en relació amb els seus nivells de paviment.

Les intervencions a què es farà referència, incloses en projectes de rehabilitació del palau i d'urbanització de la plaça que ocupa el seu antic jardí, han permès precisar molt millor la seva evolució constructiva i també la identificació dels successius nivells d'ocupació dels espais. En aquest sentit s'ha detectat, especialment a l'exterior de l'edifici actual, un procés d'elevació dels nivells d'ocupació, que en alguns punts arriben als dos metres de desnivell entre els paviments originals i els actuals. A aquesta situació han contribuït sens dubte les diverses inundacions que les crescudes recurrents del riu Llobregat han provocat en aquesta població.

Àrees d'urbanització de la vila de Cardona d'acord amb els resultats de les darreres intervencions arqueològiques

Ainhoa Pancorbo Picó

Mitjançant la present comunicació volem donar a conèixer aquelles dades aportades per les intervencions arqueològiques efectuades en els darrers anys a Cardona en relació als processos d'urbanització de la vila, ja que els resultats obtinguts a dia d'avui ens permeten fer-nos una idea una mica més precisa de la seva evolució, des d'època alt medieval i fins a la delimitació de l'actual nucli urbà pel nou recinte murat bastit al darrer terç del segle XIV.

Tot indica que la vila primigènia tindria el seu origen al peu del castell pel costat de migdia i donant a la vall salina. Aquest primer nucli s'ha de situar entre els segles VIII i X, en el context de l'ocupació carolíngia. Tanmateix, a finals del segle X la població començaria a concentrar-se més al nord, allunyant-se de les esllavissades i subsidències de les terres més properes al Salí. Així, en el decurs del segle XI trobem diverses referències escrites en relació a aquesta nova ubicació, com ara un primer esment, de l'any 1013, a l'església de Sant Miquel. Aquesta vila, sorgida a ponent del castell, anirà creixent cap a migdia, tramuntana i ponent, sobretot a partir del segle XIII i gràcies a la bonança econòmica del moment. L'excavació efectuada l'any 2016 al camp de futbol va deixar al descobert diverses estructures baix medievals, que l'estudi de la documentació escrita duta a terme des de l'Arxiu Històric, permetia identificar amb el barri de Soldevila, un raval urbà sorgit entre els segles XII i XIII a l'entorn dels camins que menaven a les Salines i a Barcelona. Ara, per primera vegada, disposem de dades prou reveladores sobre aquest raval com per determinar-ne el moment de fundació d'algun dels seus habitatges i també el seu enderroc. Aquest, ben probablement, s'hauria produït arran de la necessitat, a partir de l'any 1368 i en el marc de la guerra amb Castella, de protegir-se de les companyies de mercenaris que entraven al Principat. Llavors, Cardona es veuria obligada a delimitar la vila amb un nou perímetre defensiu que es bastiria buscant el ferm i que, per tant, deixaria fora el barri de Soldevila, que acabaria esdevenint un sector rural fora muralla.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.51 comunicació presentació a publicació

Intervenció arqueològica a l'església de Sant Domènec de Puigcerdà (Cerdanya)

Júlia Miquel López
ARQUEÒLEGS.CAT, S L.

L'antic convent de Sant Domènec es troba situat al Passeig deu d'abril s/n de la vila de Puigcerdà i des de l'any 1945 es l'església parroquial de la vila. Dins el Projecte de rehabilitació de l'interior de l'església redactat per Servei de Monuments de Diputació de Girona es realitzà el control i seguiment arqueològic del rebaix del paviment actual de l'església, essent les tasques dirigides per l'arqueòloga Júlia Miquel i López i gestionada per ARQUEÒLEGS.CAT. entre els dies 15 de juny i el 31 de juliol de 2105.

Las tasques arqueològiques consistiren en el control i seguiment arqueològic de l'afectació dels paviments i el rebaix mecànic general i la realització d'un seguit de rases, per l'instal·lació de serveis soterrats, així com tres sondejos informatius que van permetre la localització de diverses estructures, així com les restes de dos vasos funeraris i altres elements relacionats amb l'ús de l'església com a presó i cotxeres després de la Desamortització de l'any 1837.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.52 comunicació presentació oral i a publicació

Intervenció arqueològica al túnel anomenat Ull de Basilisc a Puigcerdà (Cerdanya)

Oriol Achón Casas, Júlia Miquel López
ARQUEÒLEGS.CAT, S L.

El túnel conegut com a "Ull de Basilisc" és un dels més de 20 túnels dels quals es tenen notícia a la vila de Puigcerdà. La seva trajectòria coneguda travessa un tram de l'antiga muralla encara existent i segueix pel subsòl de la plaça de l'Ajuntament.

L'Ull de Basilisc fou objecte d'una intervenció arqueològica en dues fases. La primera durant els mesos de febrer i març de 2015, sota la direcció de l'arqueòleg Oriol Achón i Casas, de l'empresa ARQUEÒLEGS.CAT i una segona fase realitzada entre febrer i març de 2016 sota la direcció de l'arqueòloga Júlia Miquel i López, també de l'empresa ARQUEÒLEGS.CAT.

El túnel consta de 3 espais. El tram 1 i el tram 2 es corresponen amb el túnel pròpiament dit i que desemboquen en una sala situada al final. Les tasques consistiren en el seguiment, control i excavació dels nivells arqueològics conservats al túnel que té una longitud d'uns 34 metres amb murs bastits amb blocs de pedra poc treballats i grans còdols lligats amb morter de calç amb una coberta arquivada realitzada amb blocs rectangulars de granit.

Durant la segona fase de treballs es va realitzar la documentació planimètrica d'un paviment de còdols que es va localitzar a la primera fase al tram 2, la continuació de les tasques d'excavació a l'interior de la Sala- Cisterna i l'adequació de l'espai. També es va realitzar el control de les tasques d'adequació de del túnel per la seva musealització i integració com a element patrimonial de la vila.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.53 comunicació presentació a publicació

Primer estudi dels vidres tardoantics i altmedievals dels jaciments dels Altimiris (s. V-IX d.c.) i Sant Martí de les Tombetes (s. IV-XIII d.c.) (Serra del Montsec)

Marta Valls, Bet Mallofré

Al llarg dels diversos anys d'excavació i investigació s'han realitzat nombrosos estudis i publicacions que han tractat des d'anàlisis del territori a estudis ceràmics, passant per la recerca al voltant d'estructures, materials de construcció, anàlisis de fauna, antropològiques, etc. Totes aquestes investigacions han resultat en un bagatge informatiu important tant pel que fa als propis jaciments com al model de poblament d'aquesta zona en època tardoantiga i altmedieval. Ara, es presenta per primera vegada una anàlisi particular pel que fa al material vitri recuperat en aquest jaciment. L'estudi dels materials vitris que aquí es presenta ha vingut motivat principalment per la quantitat de fragments recuperats al llarg de les diverses campanyes d'excavació i també a la consciència de la gran quantitat d'informació que ens pot arribar a aportar el material vitri. Sobretot, el seu innegable valor com a fòssil director degut a la precisió en la seva datació.

A nivell metodològic, s'ha tractat d'establir un sistema de classificació de les peces que ens permeti inferir dades relacionades principalment amb la datació, factura i usos de les peces. Així doncs, s'ha parat especialment atenció a la classificació morfològica en base a les vores i les bases dels exemplars de fragments on aquestes es conserven. A més, sobretot per a la determinació de cronologies, s'ha tingut en gran consideració la classificació cromàtica de les peces establint diversos tipus bàsics que es descriuran en el corresponent apartat.

Com a conclusió, aquest estudi ens ha permès observar la evolució dels materials vitris en cadascun d'aquests jaciments, tot relacionant-ho amb el seu context estratigràfic per tal d'aportar una interpretació coherent pel que fa a la producció, distribució i ús dels objectes de vidre d'època tardoantiga i altmedieval en diversos contextos de la Serra del Montsec.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.54 comunicació presentació oral i a publicació

Necròpolis rurals de les comarques de Ponent: datacions a partir del C14

Joan Salvador Mestres Torres*, Marta Monjo Gallego**, Josep Gallart i Fernàndez***

*Universitat de Barcelona, **Serveis Territorials de Cultura a Lleida. Servei d'Arqueologia i Paleontologia

Fruit de l'activitat arqueològica a les comarques de Ponent, en els darrers vint anys, s'han realitzat intervencions en nombroses necròpolis medievals. De tipologies molt diferents -de tombes de llosa, de fossa simple, de sarcòfags, de tombes excavades a la roca- tradicionalment són necròpolis que s'han datat entre la tardoantiguitat i la conquesta feudal, a partir dels materials i paral·lels coneguts. El tret comú d'aquests llocs d'enterrament és trobar-se en zones rurals.

En el marc de la col·laboració del Laboratori de Datació per Radiocarboni de la Universitat de Barcelona (LDRC) amb el Servei d'Arqueologia i Paleontologia de la Generalitat de Catalunya, fruit dels successius convenis i subvencions del Departament de Cultura i la Universitat de Barcelona, el LDRC ha realitzat datacions de C14 en més d'una trentena de mostres d'una vintena necròpolis de tot el territori.

La voluntat d'aquestes anàlisis és omplir un buit i atorgar eines de coneixement de cara a futures intervencions.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.55 comunicació presentació a publicació

Sitges i marbres a la zona de la plaça de l'Oli de Tarragona. Resultats dels treballs arqueològics realitzats l'any 2015

Pilar Bravo, Joan Menchon, Josep Francesc Roig

Durant els treballs de substitució de la xarxa de clavegueram de la plaça de l'Oli de Tarragona es va realitzar el corresponent control arqueològic tot localitzant una sèrie de sitges medievals així com elements de marbre d'època romana corresponents a una zona de tallers. Es dona la circumstància que aquests marbres van ser explotats en època medieval, cas del seu reaprofitament per les tombes dels reis.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.56 comunicació presentació a publicació

Intervenció arqueològica al carrer de Sant Crist, 70-72, Plaça d'Ibèria, 5 de Barcelona

Carles Navarro Barberán, Dídac Pàmies Gual, Núria Cabañas Anguita
Antequem

Des del mes de gener de 2018 s'està efectuant un seguiment arqueològic entorn l'església de Santa Maria de Sants al Districte de Sants-Montjuïc de Barcelona. Aquest seguiment ve motivat pel "Projecte executiu d'un equipament comunitari i d'un edifici d'habitatges plurifamiliar a la Plaça d'Ibèria, 5 / carrer del Sant Crist, 70-72, al districte de Sants – Montjuïc., Barcelona".

Com a resultat dels diversos moviments de terra s'han documentat i excavat un total de 30 estructures, totes elles excavades al substrat geològic de margues i guixos que configuren diferents espais emmarcats en un ventall cronològic entre els segles X i XX.

En primer lloc trobem un cap de sitges format per un total de 18 sitges i tres retalls de funció indeterminada, ubicat cronològicament entre els segles X i XVI; en segon lloc un espai de necròpolis format per tres sepultures de fossa simple ubicades cronològicament en un ventall molt ampli atès l'escàs material ceràmic identificat; en tercer lloc s'ha identificat un hipogeu i un pou construïts vers els segles XVIII-XX, així com dos murs de pedra seca; i finalment la documentació de dos accessos al refugi núm. 819 localitzat ja en una intervenció arqueològica anterior.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.57 comunicació presentació a publicació

Can Déu-siau: una premsa del segle XVII a Santa Coloma de Farners

Joan Llinàs i Pol

Atri Cultura i Patrimoni, SLU

L'any 1999 l'enderroc de Can Déu-siau, una casa al nucli antic de Santa Coloma de Farners (la Selva), va comportar la descoberta in situ d'una premsa de biga que, tot i portar molts anys en desús, es conservava pràcticament de manera íntegra. Aquesta premsa es va desmuntar per efectuar-ne la restauració.

L'any 2014, l'Ajuntament de Santa Coloma de Farners va endegar el projecte d'arranjament del solar, que incloïa l'excavació arqueològica de l'àmbit on havia estat instal·lada la premsa i la seva recol·locació, un cop restaurada, en un espai adjacent del mateix solar.

L'excavació es va efectuar en tres campanyes d'excavació al llarg de l'any 2014, i va permetre constatar com en el mateix indret ja hi havia hagut una premsa anterior, del segle XV, que havia estat substituïda al segle XVII per l'actual després d'un petit període d'abandó de la casa i de la destrucció de la vila provocada el 1640, durant els inicis de la guerra de Separació (o dels Segadors), per part de les tropes espanyoles.

La premsa, de la qual se'n fan ressò alguns documents escrits que ajuden a conèixer la seva història, fou emprada per la producció de cera i de vi. Amb algunes reformes, va funcionar fins a finals del segle XIX o inicis del XX.

Finalment, l'any 2018 s'ha efectuat a l'indret una darrera campanya arran de la col·locació d'una coberta de protecció de la premsa.

La comunicació que proposem sintetitzarà els resultats de la recerca global, ja totalment enllestida, que s'ha efectuat entorn d'aquesta premsa.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.58 comunicació presentació a publicació

Un dipòsit humà anormal d'època tardo antiga. Resultats de la intervenció arqueològica del solar Tres d'Abril 24-26 i Vídua Vives 22-24 de Sant Boi de Llobregat. Barcelona

Cristina Belmonte, Roser Arcos

La intervenció arqueològica realitzada al solar del carrer Vídua Vives 22-24, va permetre excavar una superfície entorn 1000 m², on es va documentar quasi una setantena d'estructures. Aquestes es poden vincular a dos grans horitzons cronològics, l'època tardo antiga, (segles V-VII dC) i l'època contemporània (segles XVIII-XIX).

Entre el conjunt d'elements recuperats a la fase I, un període poc conegut al municipi, destaquen una trentena de sitges. A l'interior d'una d'elles es va excavar un individu, llençat al seu interior, amb unes patologies que indicarien que va patir algun tipus d'estrès metabòlic o nutricional.

Les restes d'èpoques més recents, s'han de vincular també a les activitats agrícoles de la zona i en destaquen dues sitges, una possible fresquera i un pou mort.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.59 comunicació presentació oral i a publicació

La muntanya de Montjuïc de Barcelona (Barcelonès) en època medieval i moderna

Gemma Caballé, Carme Miró, Jordi Ramos

A partir de les prospeccions arqueològiques efectuades l'any 2017 a la muntanya de Montjuïc, promogudes pel Servei d'Arqueologia de Barcelona, es van ubicar i documentar diferents elements i edificacions corresponents a l'ocupació d'època medieval i moderna de la muntanya. Aquestes edificacions tenien una funcionalitat especialment defensiva i de culte. La seva existència mostra la relació de la muntanya amb la ciutat de Barcelona en aquests períodes, que hauria variat i evolucionat respecte època ibèrica i romana.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.60 comunicació presentació oral i a publicació

Estudi històric i arqueològic de la masia de Can Graells de Sant Cugat del Vallès (Vallès Occidental)

Gemma Caballé, Montserrat Villaverde

L'any 2013 es va dur a terme l'estudi històric i arqueològic de la masia de Can Graells. A partir d'aquest es va constatar que es corresponia al mas Boigues, que apareix documentat a partir del segle XIV. A l'estudi de paraments de l'edifici es va determinar que els murs més antics conservats s'haurien edificat als segles XVI-XVII. Els anys 2014 i 2016 s'han efectuat dues intervencions arqueològiques preventives, associades a diferents treballs vinculats amb el projecte de rehabilitació de la masia. A partir d'aquests treballs s'han ampliat les dades aportades per l'estudi inicial, mitjançant la documentació d'estructures i elements vinculats a l'evolució i ús de l'edifici.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.61 comunicació presentació oral i a publicació

Les intervencions arqueològiques a l'ermita de Sant Silvestre de Vallirana (Baix Llobregat)

Josep Maria Vila i Carabasa, Emiliano Hinojo Garcia*

*Arqueòlegs.Cat

A continuació es presenten els resultats obtinguts de les intervencions arqueològiques dutes a terme els anys 1991 i 2018 a l'ermita de Sant Silvestre de Vallirana (Baix Llobregat), realitzades a instàncies de l'ajuntament de la localitat i com a pas previ per a un projecte de rehabilitació i restauració de l'edifici i el seu entorn més immediat.

L'ermita se cita per primera vegada en un document datat el 12 d'abril de 904, que correspon a una donació d'un alou a Cervelló, a la vall on hi havia l'església de la Santa Creu, efectuada pel comte Guifré fill de Guifré (Guifré Borrell) en favor de l'abat Deodat del monestir de Sant Cugat del Vallès. Aquesta donació fou ampliada pel bisbe de Barcelona Teodoric amb la donació al monestir de l'esmentada església de la Santa Creu i les seves esglésies dependents, Sant Silvestre i Santa Leda.

El primer edifici correspon a una esglésiola preromànica de nau única i absis, reformada a finals del segle XVIII, moment en el qual es va canviar totalment la coberta i, entre altres coses, es va afegir un cos quadrangular, al costat sud de l'absis, que havia de servir de sagristia de l'ermita. Respecte a la planta de l'absis, aquesta tendeix a ésser semicircular, bastant aprofundida, i tanca molt poc en el lloc d'encontre amb la nau.

Els resultats de les intervencions ens han permès establir una sèrie de fases de desenvolupament de l'edifici. L'element fonamental de que disposem a l'hora d'establir la seqüència estratigràfica, i per tant dels diferents horitzons cronològics, és l'altar situat a l'absis, i, especialment, els canvis en la seva ubicació. D'altra banda, l'excavació també va permetre documentar la fonamentació de la paret de l'absis que es va enderrocar per obrir la sagristia lateral, així com el terraplenament realitzat a l'exterior per igualar el nivell de terra de la sagristia amb el de l'interior de l'absis.

Pel que fa a la nau, amb una planta lleugerament trapezoidal, es van documentar dos enterraments infantils en tomba de lloses i dues fosses d'inhumació buides. A més també es va excavar una sitja de grans dimensions situada al centre del terç oest d'aquest espai.

Per cloure, a l'exterior de l'ermita es van delimitar 4 sepultures amb coberta de lloses i, al peu de la paret oest, es va trobar una fossa rectangular on es va documentar un abocament d'ossos humans pertanyents a un mínim de dos individus. Aquests últims probablement es van extreure de les tombes de l'interior de la nau en el moment de la reforma de finals del segle XVIII.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.62 comunicació presentació oral i a publicació

Intervencions arqueològiques al turó de Tagamanent (2012-2018)

Josep M. Vila i Carabasa

En els darrers anys la Diputació de Barcelona, a través de l'Oficina de Parcs Naturals i del Servei de Patrimoni Arquitectònic Local, ha engegat un seguit d'actuacions en el turó de Tagamanent, en el marc del Pla Director redactat el desembre de 2010, que tenen com a objectiu recuperar el conjunt monumental amb tota la seva riquesa i el seu potencial cultural i turístic.

L'actuació portada a terme fins ara s'ha centrat en tres punts bàsics: d'una banda, el desenrunament dels espais exteriors d'accés al temple i de l'interior d'alguns dels edificis que formaven part d'aquell nucli que va restar abandonat poc després d'acabada la guerra civil de 1936-1939, com ara la vella rectoria i l'antiga Casa Consistorial, i de l'altra, la consolidació de les parets i un mínim acondicionament d'aquests espais per millorar l'accés i el recorregut pel conjunt monumental. Per últim, la reparació de l'església, que va ser estudiada i restaurada per la mateixa Diputació en la dècada de 1980.

El desenrunament de l'interior de la casa rectoral ha deixat a la vista tota l'estructura de la planta baixa de l'edifici fins a arribar, pràcticament, al primer pis. Es tracta de les dependències domèstiques, amb una sèrie de sales, la cuina, amb el forn de pa, els magatzems i coberts pels animals, ben pròpies, per altra banda, de qualsevol rectoria rural, que poc es diferenciava formalment d'una petita casa de pagès.

L'edifici ha estat el resultat d'una sèrie de construccions, desmuntatges i transformacions portades a terme al llarg dels segles, a mesura que els usos de l'espai anaven canviant. Sens dubte, l'edifici més antic, del que s'han trobat algunes restes per primera vegada, és el del castell, una construcció del segle XI, formada per una nau amb sentit nord-sud (perpendicular a l'actual església).

La fortificació de Tagamanent, un cop perduda la seva funció defensiva, va ser engolida o reaprofitada per les noves edificacions, les de l'església del segle XV i les de la casa rectoral, segurament a partir del XVI. Aquesta última va ocupar una part de l'antic castell, transformant-lo i desfigurant-lo i es va anar estenent i ampliant amb noves construccions fins assolir les seves dimensions actuals. La darrera incorporació va ser un petit edifici quadrat, adossat a una de les dependències annexes a la rectoria i on es va ubicar la primera casa consistorial del municipi.

4 - Intervencions arqueològiques 2014-2018

4.63 comunicació presentació oral i a publicació

La Torre de Campelles: història i evolució d'un conjunt militar i residencial des de la baixa edat mitjana fins a la primera guerra carlina

Albert Pratdesaba, Elisenda Collelldemont, Joan Frigola, M. Àngels Pujol

Al municipi ripollès de Campelles l'entesa entre l'Ajuntament i la Diputació de Girona va permetre iniciar els treballs arqueològics al turó conegut com El Castell, del qual tan sols restaven visibles escasses restes, cobertes per les pastures.

Els treballs que es van iniciar a finals del 2015 van descobrir a la part superior del turó una torre circular i una cisterna, datables del període medieval. En aquella mateixa intervenció, també van aparèixer algunes restes d'estructures que evidenciaven una ocupació entorn el segle XIX.

Durant la campanya següent es van centrar els esforços en el sector est del conjunt i a mitja alçada del vessant, documentant part de dues terrasses concèntriques coetànies a la torre medieval. Aquestes són construïdes amb pedra local lligada amb morter de calç molt dur i comunicades mitjançant una estructura en forma d'arc, que s'interpretà com un possible pont d'accés a la torre. L'excavació en extensió va permetre documentar també nombroses estructures fetes amb pedra local lligada únicament en fang, que correspondrien a la fase del s. XIX. Del conjunt, destaca un mur perimetral que encercla la part central del turó, al qual s'annexen dos tambors d'artilleria. Les noves restes permeten apuntar que en aquest últim període l'indret s'hauria fortificat de nou.

Durant el 2017, es va continuar amb l'obertura de la zona en direcció nord i nord-oest procedint amb l'obertura de la meitat oest del turó documentant la continuïtat del sistema de terrasses i la descoberta de dues bestorres del segle XIX al sector nord i oest.

La campanya realitzada la passada primavera, s'ha centrat en finalitzar l'excavació de la bestorre nord, que ens ha permès datar el moment d'ús durant el segle XIX, i l'obertura de la zona intermèdia del turó, fet que ha documentat un mur de tancament que encerclaria tot el conjunt i datat del segle XIX. El procés d'excavació ens ha permès determinar que el procés d'enderrocament de la torre medieval s'hauria produït en època moderna, entorn del segle XVII. La retirada del nivell d'enderroc ha descobert del fossat que envoltava les estructures medievals i que va ser excavat a la roca. Tot i que encara no ha estat excavat íntegrament, es tracta d'un retall de grans dimensions, amb una amplada que en punts supera els X metres, que denota que estem davant d'obra planificada i ambiciosa.

L'estudi de la documentació històrica ens permet, a dia d'avui, ubicar la construcció entorn de principis del segle XIV, trobant-se aquesta fortificació en males condicions en el darrer terç del mateix segle. Tanmateix, l'ocupació durant el segle XV per part de la família Descatllar ens faria pensar que aquesta fortificació es trobaria de nou a ple rendiment. Per altra banda, ja al segle XVIII, els textos ens descriuen que la torre es troba enderrocada. Pel que fa a la refortificació del segle XIX, s'ha pogut resseguir a través de les notícies dels diaris que la torre hauria estat un fort Carlí durant la Primera Guerra Carlina.

La continuïtat dels estudis arqueològics i documentals ha de permetre en un futur conèixer de forma més precisa l'evolució seguida pel conjunt, tant pel que fa a la seva organització arquitectònica, com pel paper que va jugar en els diversos conflictes en què de ben segur que va prendre part.

5.01 pòster

Aproximació a la vestimenta militar, l'armament i els objectes personals de 17 soldats del bàndol rebel (Front del Segre, Figuerola d'Orcau)

Jordi Ramos Ruiz*, Laia Gallego Vila*, Núria Armentano Oller**, Cesc Busquets i Costa*/***

*ATICS SL, **ANTROPÒLEGS LAB, *** Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB

El març de 1938, quan l'ofensiva nacionalista va trencar el front d'Aragó i les tropes avançaren cap a Vinaròs, Catalunya es va aïllar de la resta del territori republicà. Al mateix temps, les tropes rebels van ocupar la Vall d'Aran i la part occidental dels rius Noguera Pallaresa, Segre i Ebre; el seu progrés en el Pallars tenia l'objectiu de controlar les centrals hidroelèctriques. El poble de Figuerola d'Orcau (Isona i Conca Dellà, Lleida) va ser ocupat el 9 d'abril de 1938 per la 63ª Divisió de les tropes de Navarra. La població es va veure envoltada en els enfrontaments del front del Pallars.

El combat més notable va ser la contraofensiva republicana al pont de Tremp, entre el 22 i el 31 de maig, quan el front estava molt a prop de la ciutat. L'avanç republicà va ser sufocat per les tropes de les divisions 150 i 152 del Cos d'Exèrcit marroquí.

Al llarg del 2017 es va realitzar el treball de recerca, prospecció, excavació i exhumació d'una fossa adjacent al cementiri de la localitat de Figuerola d'Orcau. Ha estat una intervenció arqueològica que s'inclou al Pla d'Acció de fosses comunes de persones desaparegudes durant la Guerra Civil i la dictadura franquista que està desenvolupant el Departament d'Afers Exteriors, Relacions Institucionals i Transparència de la Generalitat de Catalunya.

La fossa comuna, d'uns 9 metres de longitud, es trobava fora del cementiri i contenia les restes esquelètiques de 17 individus masculins, en disposició primària.

A partir de l'estudi dels elements de roba militar, l'armament i altres utensilis d'abillament personal i inclús d'insígnies d'identificació que acompanyaven cadascun dels 17 individus localitzats, s'ha pogut identificar que formaven part de l'exèrcit franquista, que foren víctimes directes d'enfrontaments bèl·lics i que foren enterrats seguint un patró de distribució molt concret.

5.02 pòster

Espai històric Els Barrancs. Resultats de les pràctiques arqueològiques del grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona (2017-2018)

Queralt Solé Barjau*, Jordi Ramos Ruiz**, David Tormo Benavent***, Laia Gallego Vila**, Eulàlia Díaz i Ramoneda, Alba Peña Muñoz

* Universitat de Barcelona, **ATICS SL, ***COMEBE, Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre

Els Barrancs és un conjunt defensiu bastit per les tropes republicanes durant la batalla de l'Ebre a les proximitats de la cota 404, formant part d'una línia que seguia l'antic camí de la Pobla de Massaluca, a 4,3 km al nord del nucli de Vilalba dels Arcs.

L'any 2005 es va efectuar una intervenció arqueològica per consolidar i adequar el complex dins de la xarxa d'espais del Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre. Les excavacions arqueològiques dins del marc de pràctiques del Grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona durant els anys 2017 i 2018 han augmentat el coneixement de l'enclavament militar. Presentem els objectes relacionats amb el sector de refugis documentats en el complex militar, on van aparèixer diversos fragments de llaunes, elements quotidians i restes d'armament.

Intervenció arqueològica al jardí de la casa Brou de Seròs (Segrià, Lleida). Els materials arqueològics vinculats a la fossa de dos individus de la Guerra Civil espanyola

Jordi Ramos Ruiz*, Cesc Busquets i Costa*/**, Núria Armentano Oller***

*ATICS SL, **Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB, ***ANTROPÒLEGS LAB

La intervenció arqueològica a la Casa Brou de Seròs (Segrià) es va dur a terme dins la campanya d'excavacions d'urgències que la Generalitat de Catalunya va realitzar l'any 2011. La troballa fortuïta de restes humanes al jardí de la finca de la Plaça Mestre Viladegut núm. 7, va estar motivada per la construcció d'una rampa d'accés d'un futur pàrquing. Fet que condicionà una excavació d'urgència a fi de determinar el tipus d'enterrament. Es va poder documentar una fossa de la Guerra Civil espanyola (1936-1939), formada per dos individus masculins adults joves vinculats a l'exèrcit. Ja que les restes òssies localitzades estan associades a diferents restes de material bèl·lic, bales, restes de metralla i fragments de pintes de Màuser; i restes pertanyents a la vestimenta: restes de cuir i restes de corretges.

Durant la Guerra Civil amb el control republicà del municipi de Seròs, la Casa Brou va albergar refugiats de la part nord de l'Estat espanyol, en aquest punt concretament procedents de Sant Sebastià. Un cop les tropes franquistes van controlar el poble de Seròs, dins de l'ofensiva de Catalunya, van crear un posicionament en el nucli urbà. Durant uns 5 mesos, molts individus de Seròs van conviure amb els militars franquistes. Justament, davant del carrer de l'Àngel, a tocar a la fossa comuna es situaven les tropes antitancs quan estaven sense actuació i descansant. Aquest vial –carrer de l'Àngel- era pas natural per anar al pont de Seròs. A més, la proximitat amb el Palau dels Montcada o dels Marquesos d'Aitona, a la Plaça Mestre Viladegut, els franquistes van col·locar el polvorí, on també funcionà com a quarter.

Possiblement i com a conseqüència del conflicte del pont de Seròs, els individus corresponen a soldats de l'exèrcit rebel. Els bombardejos republicans efectuats al nucli de Seròs, un cop perdut el control d'aquest municipi i per l'intent de controlar el pont, van provocar un impacte a la Casa Brou. Els individus se situen en un clot al jardí de la dita casa, que durant la batalla de Seròs va servir d'hospital del bàndol franquista. Aquestes dades sempre dintre del context del control franquista de la finca dins de la batalla pel control del pont de Seròs -22 al 25 de maig de 1938-.

5.04 pòster

La cota 287 (Corbera d'Ebre, Terra Alta). Materials arqueològics recuperats a la posició del batalló Mickiewicz

Queralt Solé Barjau*, Jordi Ramos Ruiz**, David Tormo Benavent***, Laia Gallego Vila**, Eulàlia Díaz i Ramoneda, Alba Peña Muñoz

*Universitat de Barcelona, **ATICS SL, ***COMEBE, Consorci Memorial dels Espais de la Batalla de l'Ebre

Presentem els resultats arqueològics de la intervenció arqueològica desenvolupada a la cota 287 de Corbera d'Ebre, projecte que s'emmarca dins de les pràctiques del Grau d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona. La cota 287 es troba a l'est del nucli urbà de Corbera d'Ebre, a uns 2 km de distància d'aquest i a tocar de l'actual N-420. Els combats no hi van arribar fins a la 5a contraofensiva franquista, que es va desenvolupar entre el 16 i el 24 de setembre, amb l'objectiu de continuar avançant sobre la vall del riu Sec en direcció a l'encreuament de Camposines.

Ocupar aquest lloc havia de permetre als atacants desarticular tota la xarxa d'abastiments de la rereguarda republicana, debilitant les unitats que defensaven la línia de front amb un més que possible enfonsament d'aquest. La presa de Camposines va ser l'objectiu de tres de les set contraofensives franquistes de la batalla.

La cota 287 estava defensada pels efectius del 50è batalló de la XIII Brigada de la 35a Divisió, conegut com batalló Mickiewicz, que integrava als brigadistes polonesos. En aquells moments la unitat comptava amb uns 500 efectius. Els responsables de l'assalt contra la cota 287 van ser els batallons de la 13a Divisió franquista, coneguda com la Mano Negra.

La Cota 287, vuitanta anys després dels combats que s'hi van produir el setembre de 1938, ha vist modificada la seva fisonomia arran del creixement de les explotacions agràries que l'envolten. La rompuda de noves terres ha reduït la superfície de massa forestal, que és on encara es conserven vestigis visibles de les estructures defensives de la batalla de l'Ebre.

Actualment es conservaven les estructures de la part sud-oest de les trinxeres que envoltaven tota la cota. En total, prop de 110 metres lineals de trinxeres amb una profunditat que oscil·la entre els 10 i els 60 centímetres.

Pel que fa al material arqueològic recuperat, les restes correspon a una petita part proporcional de les que haurien quedat després del conflicte bèl·lic. Probablement, per l'acció dels "metralleros" després de la guerra i dels afeccionats que han pogut extreure al llarg del temps ens resta una petita part dels materials arqueològics.

5.05 pòster

Materials de conflicte a la batalla de l'Ebre. Estudi arqueològic dels béns mobles recuperats a les intervencions arqueològiques vinculades als parcs eòlics

Jordi Ramos Ruiz*, Cesc Busquets i Costa*/**

*ATICS SL, **Àrea Arqueologia Dept. CC. Antiguitat i Edat Mitjana UAB

Des de l'any 2005 l'empresa ATICS SL, Gestió del Patrimoni Històric i Arqueològic, ha participat en diversos projectes d'infraestructures eòliques que s'han desenvolupat en les Terres de l'Ebre, estudiant, valorant i, inclús, evitant l'afectació sobre el patrimoni cultural. A partir de la metodologia arqueològica emprada ha estat possible aconseguir un coneixement bastant exhaustiu de tot el territori afectat pels diversos projectes.

A través de restes materials (béns immobles; nius de metralladora, trinxeres, pous de tiradors, refugis... I béns mobles; materials bèl·lics, llaunes, eines diverses, abillaments personals, roba, objectes personals i inclús restes humanes) s'ha pogut reconstruir part de la història d'una batalla que va durar 115 dies, el front de la Batalla de l'Ebre.

Presentem alguns dels materials arqueològics recuperats en les diverses intervencions als parcs eòlics que es van implantar als escenaris de la Batalla de l'Ebre.

Vestir-se per anar a la guerra: els elements d'indumentària militar recuperats en les intervencions del Pla de fosses 2017-2018

Anna Camats, Òscar Escala, Andrea Fernández-Vilela, Sergi González, Diego López-Onaindia, Joel Minguell, Núria Montes, Andreu Moya, Àngels Pujol, Marta Riba, M. Eulàlia Subirà, Enric Tartera, Ares Vidal

El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya pretén contribuir en la recuperació de la memòria històrica i en la cultura de la pau mitjançant el Pla de fosses 2017-2018. En el marc d'aquest projecte, ha promogut, coordinat i finançat diverses actuacions arqueològiques en diferents localitzacions de la geografia catalana, amb l'objectiu de localitzar, exhumar, estudiar, analitzar i identificar els desapareguts durant la Guerra Civil i la dictadura franquista.

Les intervencions dutes a terme en el context del Pla de fosses han permès documentar una gran quantitat d'objectes i materials vinculats a aquest context històric. Fins el moment s'han exhumat més de 250 individus, fet que ha permès recuperar un conjunt força representatiu de materials associats amb la indumentària dels soldats, tant de l'exèrcit republicà com del sublevat.

En aquest pòster es presenta una selecció d'aquests objectes, documentats en cinc de les intervencions del Pla de fosses: Tomba del soldat desconegut (Cassà de la Selva, Gironès), Sant Sebastià (Prats de Lluçanès, Osona), Prenafeites (Miravet, Ribera d'Ebre) i el Cementiri Vell (el Soleràs, Garrigues).

La conservació d'aquestes peces és variable. D'una banda, alguns elements es troben en perfecte estat, sobretot els de cuir, entre els quals destaquen botes i cinturons, però també alguna peça de roba, com la gorra del soldat desconegut de Cassà de la Selva. D'altra banda, les restes de teixit han aparegut molt disgregades, i en molts casos és difícil determinar la peça de roba a la qual pertanyien.

També s'ha recuperat una quantitat ingent de botons, gafets i cremalleres que permeten fer-se una idea de com eren les camises, jaquetes i pantalons que portaven aquests soldats. Entre els botons destaca un cas singular: el conjunt de botons amb l'emblema dels Bombers de Barcelona recuperat a la intervenció de Sant Sebastià de Prats de Lluçanès.

Juntament amb la indumentària s'han recuperat insígnies i plaques d'alumini amb el número d'identificació de soldat. En alguns casos aquestes s'han localitzat dins les butxaques, mentre que altres individus les portaven lligades al cinturó o penjades d'un cordill.

Benes, fèrules i sutures: els materials mèdics i quirúrgics recuperats en les intervencions del Pla de fosses 2017-2018

Anna Camats, Òscar Escala, Andrea Fernández-Vilela, Sergi González, Diego López-Onaindia, Joel Minguell, Núria Montes, Andreu Moya, Àngels Pujol, Marta Riba, M. Eulàlia Subirà, Enric Tartera i Ares Vidal

El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya pretén contribuir en la recuperació de la memòria històrica i en la cultura de la pau mitjançant el Pla de fosses 2017-2018. En el marc d'aquest projecte, ha promogut, coordinat i finançat diverses actuacions arqueològiques en diferents localitzacions de la geografia catalana, amb l'objectiu de localitzar, exhumar, estudiar, analitzar i identificar els desapareguts durant la Guerra Civil i la dictadura franquista.

Les intervencions dutes a terme en el context del Pla de fosses han permès documentar una gran quantitat d'objectes i materials vinculats a aquest context històric.

En dues de les actuacions, s'han exhumat diversos soldats que van rebre atenció mèdica abans de morir. Es tracta de les fosses de Prenafeites (Miravet, Ribera d'Ebre) i del Cementiri Vell del Soleràs (Garrigues), on s'han exhumat més de 250 individus. En ambdós casos l'exèrcit republicà hi havia instal·lat hospitals militars per atendre els soldats ferits al front.

L'excavació arqueològica d'aquestes fosses ha permès documentar nombroses evidències de tractaments mèdics i quirúrgics. D'una banda, s'han recuperat diverses fèrules de Kramer, fixacions utilitzades generalment per immobilitzar extremitats, així com també s'ha documentat l'ús de guix, restes d'embenatges i torniquets. D'altra banda, la troballa de tubs de drenatge de cautxú i gran quantitat de sutures, realitzades amb filferro, demostren que les operacions quirúrgiques també van ser freqüents.

L'amputació d'extremitats és habitual entre els individus inhumats a les fosses del Cementiri Vell del Soleràs. Aquestes es practiquen davant de fractures comminutes (fractures en molts fragments generalment conseqüència d'impactes de metralla). S'han documentat amputacions de dos tipus: algunes tenen un tall net, mentre que d'altres presenten un relleu més abrupte al voltant de la zona amputada. A Miravet, en canvi, davant d'aquest tipus de lesions era habitual immobilitzar l'extremitat amb una fèrula de Kramer.

La cultura material dels soldats: els objectes personals i quotidians recuperats en les intervencions del Pla de fosses 2017-2018

Anna Camats, Òscar Escala, Andrea Fernández-Vilela, Sergi González, Diego López-Onaindia, Joel Minguell, Núria Montes, Andreu Moya, Àngels Pujol, Marta Riba, M. Eulàlia Subirà, Enric Tartera i Ares Vidal

El Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya pretén contribuir en la recuperació de la memòria històrica i en la cultura de la pau mitjançant el Pla de fosses 2017-2018. En el marc d'aquest projecte, ha promogut, coordinat i finançat diverses actuacions arqueològiques en diferents localitzacions de la geografia catalana, amb l'objectiu de localitzar, exhumar, estudiar, analitzar i identificar els desapareguts durant la Guerra Civil i la dictadura franquista.

Les intervencions dutes a terme en el context del Pla de fosses han permès documentar una gran quantitat d'objectes i materials vinculats a aquest context històric. Fins el moment s'han exhumat més de 250 individus, fet que ha permès recuperar un gran nombre d'objectes personals dels soldats, tant del bàndol republicà com del bàndol rebel.

La tipologia d'aquests objectes és diversa: des de complements personals com anells, braçalets o medalles, fins a objectes d'ús quotidià com ara encenedors, coberts, llapis i plomes estilogràfiques, una pinta, navalles i fulles d'afaitar o un rellotge de butxaca. També s'han recuperat llibretes, llibres i carteres, algunes amb monedes i bitllets.

Els objectes que es mostren en aquest pòster provenen de les intervencions arqueològiques dutes a terme a Sant Andreu (Prats de Lluçanès, Osona), Prenafeites (Miravet, Ribera d'Ebre) i el Cementiri Vell del Soleràs (Garrigues). La selecció d'objectes que es presenta s'ha realitzat en funció de la seva tipologia i estat de conservació, de manera que es pretén mostrar un conjunt representatiu de la cultura material dels soldats durant la Guerra Civil espanyola.

Anàlisi general de la cultura material del front de la batalla de l'Ebre

Andrew Kelly

Tradicionalment l'època contemporània ha estat estudiada únicament a partir de les fonts documentals i orals, amb poc pes del vessant arqueològic. Aquesta dinàmica però ha canviat des d'aproximadament l'entrada del nou mil·lenni, i és cada cop més comú la pràctica arqueològica en aquest context.

L'estudi d'aquesta etapa des d'aquesta disciplina té, doncs, un gran potencial, que falta acabar d'esprémer-lo. Així, la proposta presentada a continuació tracta d'una anàlisi de la cultura material present en el front de la batalla de l'Ebre. A partir de trenta memòries d'excavació en aquest espai s'ha creat un inventari per agrupar els vestigis sota un mateix criteri, i pel mateix temps realitzar un estudi estadístic d'aquests, tant a escala funcional -material bèl·lic; d'avituallament; equipament dels soldats: vestimenta, higiene, mèdic...; constructiu; etc.- com tipològic -tipus d'objectes, models de producció, procedència, d'armament, llaunes de conserva i altres- que poden aportar coneixement nou a l'hora de comprendre millor la logística dels exèrcits i les seves xarxes de subministrament.

Al mateix temps, la materialitat de cada jaciment pot indicar la funció d'aquesta; així, els vestigis de cada espai varien depenent de sobre quin punt del front es localitza el jaciment estudiat. D'aquesta manera, les restes documentades a una trinxera a primera línia de la contesa solen discernir de les enregistrades en un lloc de comandament a la rereguarda.

En definitiva, doncs, l'estudi de la cultura material en contextos contemporanis pot aportar una nova perspectiva i, juntament amb el vessant històric, crear un estudi multidisciplinari per portar a terme una reconstrucció més completa del passat recent. En el cas la batalla de l'Ebre, permet entendre no només el desenvolupament de la contesa, sinó l'extens aparell logístic que hi ha darrere. Per tant, proporciona coneixement sobre les xarxes de subministrament, tant militar com de proveïments, dels bàndols enfrontats, que al mateix temps pot ser un indicador de les relacions, negocis o aliances amb altres estats.

